

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΠΑΝΤΕΛΙΤΣΑΣ ΚΑΠΑΓΙΑΝΝΗ
(Α.Μ.: 1012202103011)

Θέμα: «Οι ελληνογερμανικές σχέσεις από το 1950 έως το τέλος του Ψυχρού
Πολέμου»

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ιωάννα – Σουλτάνα Κοτσώρη

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2023

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	4
Εισαγωγή	6

Α΄ Κεφάλαιο

Οι ελληνογερμανικές σχέσεις από το 1950 έως την επιβολή της Στρατιωτικής Δικτατορίας στην Ελλάδα.....	9
1.1. Ιστορική αναδρομή ελληνογερμανικών σχέσεων.....	9
1.2. Οι ελληνογερμανικές σχέσεις στη δεκαετία του 1950. Οικονομική και πολιτική ζωή μετά το σκληρό παρελθόν της επιβολής της Γερμανικής Κατοχής	12
1.3. Οι ελληνογερμανικές σχέσεις κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης Παπάγου (1952-1955)	14
1.4. Η Siemens την εποχή του Παπάγου	20
1.5. Η Επίσκεψη Αντενάουερ στην Ελλάδα.....	22
1.6. Οι σχέσεις Ελλάδος – Γερμανίας στα χρόνια του Κων/νου Καραμανλή.....	24
1.7. Η επίσκεψη του Τέοντορ Χόους στην Ελλάδα.....	26

Β΄ Κεφάλαιο

Οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας – Γερμανίας στα χρόνια της στρατιωτικής δικτατορίας (1967-1974)	28
2.1. Οι ελληνογερμανικές σχέσεις της Ο.Δ.Γ με την Ελλάδα στα χρόνια της δικτατορίας των Συνταγματαρχών στην Ελλάδα.....	28
2.2. Η Α.Δ.Γ. και η Ελλάδα κατά την περίοδο της δικτατορίας στην Ελλάδα (1967-1974).....	30
2.3. Η «γερμανική αλληλεγγύη» στον αντιδικτατορικό αγώνα.....	32
2.4. Deutsche Welle, Σταθμός Μονάχου. Ο ρόλος τους στον αντιδικτατορικό αγώνα	35

Γ΄ Κεφάλαιο

Οι ελληνογερμανικές σχέσεις κατά τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης	39
3.1. Οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας – Γερμανίας κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης	39
3.2. Η επίσκεψη Κων/νου Καραμανλή στη Βόννη.....	43
3.4. Απονομή βραβείου «Καρλομάγνου» στον Κ. Καραμανλή (Άαχεν Γερμανίας) ..	48

Δ΄ Κεφάλαιο

«Εξομάλυνση» του πολεμικού παρελθόντος.....	50
4.1. Το ζήτημα των εγκληματιών πολέμου.....	50

4.2. Υπόθεση Μαξ Μέρτεν	56
4.3. Πολεμικές επανορθώσεις.....	64
4.4. Πολεμικές αποζημιώσεις και Κατοχικό Δάνειο	66
4.5. Το Κατοχικό δάνειο	72

Ε΄ Κεφάλαιο

Μεταναστευτικές ροές από την Ελλάδα στη Γερμανία.....	81
5.1. Η «Συμφωνία» μεταξύ του Βασιλείου της Ελλάδας και της ΟΔΓ για τη μετανάστευση (30 Μαρτίου 1960)	81
5.2. Η μετανάστευση στη Γερμανία	82
5.3. Οι δυσκολίες των Ελλήνων μεταναστών ως «φιλοξενούμενοι εργάτες».....	86
5.4. Η εξέλιξη της μετανάστευσης σήμερα και η εικόνα των μεταναστών 2 ^{ης} και 3 ^{ης} γενιάς στη Γερμανία	87
5.5. Χρονολόγιο κυριότερων γεγονότων/σταθμών του μεταναστευτικού ρεύματος στη Γερμανία	88
5.6. Μετανάστες συγγραφείς και πολιτιστικοί φορείς.....	89

ΣΤ΄ Κεφάλαιο

Πολιτιστικές σχέσεις Ελλάδας – ΛΓΔ.....	92
---	----

Ζ΄ Κεφάλαιο

Επιστημονικές, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές σχέσεις / ανταλλαγές Ελλάδας-Γερμανίας.....	97
7.1. Αλληλεπιδράσεις – Συνεργασίες στο χώρο της εκπαίδευσης και του πολιτισμού	97
7.2. Η προσφορά της Γερμανικής Υπηρεσίας Ακαδημαϊκών Ανταλλαγών (DAAD)	100
7.3. Πανεπιστήμια της Γερμανίας όπου διδάσκεται η Νεοελληνική Γλώσσα	102
7.4. Η Γερμανία τιμά τον καθηγητή-Φιλέλληνα Χάγκεν Φλάισερ	105
7.5. Ντίσελντορφ: LMG – Το Γερμανικό σχολείο που διδάσκει Ελληνικά.....	107
7.6. Το Ινστιτούτο Γκαίτε και το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο	108
7.7. Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών	109
7.8. ERASMUS – IKY- DAAD.....	110

Η΄ Κεφάλαιο

Σχέσεις Ελλάδας-Γερμανίας στο χώρο του Τουρισμού	112
--	-----

Θ΄ Κεφάλαιο

Οι σχέσεις Ελλάδας-Γερμανίας στα χρόνια της «κρίσης» έως και σήμερα	113
---	-----

9.1. Η οικονομική κρίση και η διατάραξη των φιλικών σχέσεων Ελλάδας-Γερμανίας	113
9.2. Οι Γερμανοί πρόεδροι και η «εξομάλυνση» του παρελθόντος	115
Επίλογος.....	117
Πηγές και Βιβλιογραφία	119
Παράρτημα	128
Περίληψη	136

Πρόλογος

«Τα τελευταία χρόνια, κυρίως τα χρόνια της ύφεσης και των μνημονίων, παίζονται διάφορα παιχνίδια εκτός από τα γνωστά οικονομικά, που μπορεί να έχουν ανεξέλεγκτα αποτελέσματα σε βάθος χρόνου. Μιλώ για τα παιχνίδια ελέγχου και διαμόρφωσης της λεγόμενης κοινής γνώμης είτε στην Ελλάδα, είτε στη Γερμανία, είτε σε άλλες χώρες. Μπορεί μερικοί να μη δίνουμε μεγάλη βαρύτητα σε αυτό που αποκαλούμε «κοινή γνώμη» αλλά η κοινή γνώμη εκφράζει ανά πάσα στιγμή τη θέληση των μαζών και δείχνει τη δράση διαφόρων ομάδων ή ατόμων. Η δυναμική της μεγάλης και μπορεί να καθοδηγήσει έναν λαό σε ανεξέλεγκτες συμπεριφορές.

Μπορεί να ασκήσει τεράστια επίδραση στην εξέλιξη των κοινωνικών προβλημάτων»¹.

Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν μπορούν να γνωρίζουν τις σκοπιμότητες των διαφόρων κέντρων αποφάσεων που διοχετεύουν τις δικές τους θέσεις. Έλληνες και Γερμανοί ανέκαθεν βρίσκονταν σε μια διαρκή σύγκρουση μεταξύ τους. Ή για να ακριβολογούμε υπήρχε μια εναλλαγή των μεταξύ τους σχέσεων. Άλλοτε σχέσεις συνεργασίας άλλοτε σχέσεις μίσους και υποτέλειας.

Γερμανικός και Ελληνικός τύπος δημιουργούν εντυπώσεις και δηλητηριάζουν τις ανθρώπινες σχέσεις μεταξύ των λαών. Άλλωστε οι λαοί έχουν απανταχού της γης τα ίδια προβλήματα, τις ίδιες έγνοιες.

Η υπερβολή, το ψέμα, η πολιτική, αναγκάζει τους ανθρώπους να διχάζονται. Σε μια Ευρώπη που θέλει να ονομάζεται «ενωμένη», στόχος όλων οφείλει να είναι η συμφιλίωση των λαών. Μόνον έτσι έχει αξία κάθε διαπραγματεύση.

Ιδιαίτερα για εμάς τους Έλληνες αξίζει να πάμε πιο μακριά και να θυμηθούμε την εικόνα που είχαν για εμάς Γερμανοί συγγραφείς-ποιητές όπως ο Γιόχαν Γκαίτε ή ο Φρειδερίκος Σίλερ, ή ο Ράινερ Μαρία Ρίλκε. Αξίζει νομίζω να μιλήσει ο Σίλερ για μας τους Έλληνες μέσα από το περίφημο ποίημά του:

Τα σταφύλια της Οργής

«Καταραμένε Έλληνα!

Όπου να γυρίσω τη σκέψη μου,

¹ Γ. Καπράνου, «Γερμανοί ποιητές που ύμνησαν την Ελλάδα», 24.3.2015 διαθέσιμο στο: <https://www.arcadiaportal.gr/news/germanoι-poiites-pov-ymnisan-tin-ellada>, ημερομηνία προσπέλασης 10.6.2023

όπου και να στρέψω τη ψυχή μου,
εσένα βλέπω, εσένα βρίσκω...

Λαχταρώ Τέχνη, Ποίηση, Θέατρο, Αρχιτεκτονική,

εσύ είσαι

μπροστά, πρώτος, αξεπέραστος!

Αναζητώ Επιστήμη, Μαθηματικά.

Φιλοσοφία, Ιατρική,

εσύ είσαι

οδηγός και ανυπέρβλητος!

Διψώ για Δημοκρατία, Εντιμότητα, Ισότητα,

εσύ είσαι

μπροστά μου αμίμητος και ασυναγώνιστος!

Καταραμένε Έλληνα, καταραμένη γνώση.

Γιατί να σε αγγίξω;

Για να αισθανθώ πόσο μικρός είμαι,

άσημος, ασήμαντος;

Γιατί δε με αφήνεις στη δυστυχία μου

και στην ανεμελιά μου;²»

(ποίημα αποδιδόμενο στον Σίλερ)

Και εμείς εδώ σήμερα θα προσπαθήσουμε να καταγράψουμε κάθε σχέση Ελλήνων και Γερμανών όχι μόνον των ηγετών, αλλά και των λαών που σίγουρα μπορούν να συνεργαστούν καλύτερα αν λείψουν οι «φωνές» κάποιων ηγετών, που ενδέχεται να δυναμιτίζουν αυτές τις σχέσεις. Ιδιαίτερα σήμερα στα πλαίσια της Ε.Ε. οι λαοί οφείλουν να συνεργάζονται μεταξύ τους σεβόμενοι πάντα ο ένας τον άλλο.

² «Ο Φρίντριχ Σίλερ κι ο καταραμένος Έλληνας», 31.12.11 διαθέσιμο στο: <https://www.pare-dose.net/4410?print=pdf>, ημερομηνία προσπέλασης 10.6.2023

Εισαγωγή

Ελλάδα και Γερμανία είναι μέλη της Ε. Εν. Ως μέλη οφείλουν να συνεργάζονται για τη βελτίωση του τρόπου ζωής των πολιτών τους και για τη δημιουργία ενός καλύτερου κόσμου.

Ο ρόλος αυτός δεν είναι μόνον οικονομικός. Βέβαια επιδιώκεται η οικονομική ανάπτυξη υπό όρους ελεύθερου ανταγωνισμού αλλά επιδιώκεται παράλληλα η εδαφική ακεραιότητα και η εθνική ανεξαρτησία.

Στους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι και η υπεράσπιση των θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και κυρίως των δικαιωμάτων της κοινωνικής Δικαιοσύνης.

Οι πολίτες της Ε. Ένωσης έχουν την ανάγκη να αισθάνονται ισότιμοι με εκείνους των άλλων κρατών. Να τους σέβονται και να ικανοποιούν τα δίκαια αιτήματά τους.

Η Ελλάδα εντάχθηκε στην Ε.Ε. και συνεπώς δικαιούται να απολαμβάνει την αποδοχή των δίκαιων αιτημάτων της.

Οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας-Γερμανίας ανέκαθεν αποτελούσαν ένα ιδιαίτερα σημαντικό θέμα αρχικά για τις δύο χώρες αλλά και για την Ευρώπη.

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου δημιούργησε μια σειρά προβλημάτων τα οποία δεν έχουν λυθεί οριστικά μέχρι σήμερα.

Οι γερμανικές επανορθώσεις, οι αποζημιώσεις, η αποπληρωμή του κατοχικού δανείου, εξακολουθούν να ταλανίζουν τις δύο χώρες και να αποτελούν μελανό σημείο στην παράλληλη πορεία των δύο χωρών.

Ως μέλη της Ε.Ε. οι λαοί οφείλουν να συνεργάζονται ειρηνικά αλλά και δημιουργικά μεταξύ τους. Μετά την Κατοχή, οι δύο χώρες έχοντας στο τιμόνι τους φωτισμένους ηγέτες όπως ο Κ. Καραμανλής για την Ελλάδα και ο Αντενάουερ για τη Γερμανία, συνήψαν σχέσεις φιλίας και συνεργασίας προς όφελος αναμφισβήτητα και των δύο χωρών.

Μεταξύ τους υπήρξαν εμπορικές συναλλαγές και συμφωνίες που θα οδηγούσαν κάθε χώρα στην ευημερία. Κορυφαία υπήρξε η συνεργασία Ελλάδας-Γερμανίας στο φλέγον ζήτημα ένταξης της χώρας μας στην Ε.Ε.

Πολύτιμη η βοήθεια του Χέλμουτ Σμιτ για την υλοποίηση του οράματος του Κ. Καραμανλή. Ωστόσο οι Γερμανοί υπήρξαν και εχθρικοί απέναντι στην Ελλάδα.

Η χειρότερη στιγμή στην κοινή μας ιστορία ήταν η Κατοχή της χώρας μας από το Γ' Ράιχ.

Η βία, οι καταστροφές, η πείνα, ο αφανισμός ελληνικών χωριών, οι εκτελέσεις, υπήρξαν συχνά φαινόμενα στα χρόνια της γερμανικής κυριαρχίας στην Ελλάδα.

Έκτοτε γίνονται βήματα άλλοτε θετικά άλλοτε αρνητικά για τη γεφύρωση των σχέσεων. Οι λαοί μας φάνηκαν αλληλέγγυοι στα χρόνια του αντιδικτατορικού αγώνα. Σημαντικότερος ο ρόλος της Deutsche Welle και του Σταθμού του Μονάχου στην ενημέρωση και όχι μόνον των ελλήνων αλλά και του γερμανικού λαού ώστε το καθεστώς της δικτατορίας να γίνει ευρύτερα γνωστό.

Συνήφθησαν εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές μεταξύ Ελλήνων και Γερμανών που οδήγησαν στην ανοικοδόμηση της Ελλάδας. Ξένες εταιρίες επένδυσαν στη χώρα μας ώστε η Ελλάδα να αναπτυχθεί και στον τομέα της τεχνολογίας.

Σταδιακά οι σχέσεις των δύο λαών βελτιώθηκαν σε εξαιρετικό βαθμό ώστε οι έλληνες «γκασταρμπάιτερ» να μάθουν να εργάζονται αρμονικά με τους γερμανούς ο ένας δίπλα στον άλλον ή να φοιτούν στα ίδια Πανεπιστήμια, ή ακόμα να υιοθετούν συνήθειες ο ένας του άλλου και βεβαίως να τις σέβονται.

Όμως εξακολουθούν να υπάρχουν σημεία τριβής μεταξύ των δύο λαών. Πολεμικές αποζημιώσεις και Κατοχικό Δάνειο δεν αποδόθηκαν στους έλληνες όπως όφειλαν οι Γερμανοί.

Παρά τις συνεχείς προσπάθειες των ελλήνων για την είσπραξη των οφειλών αυτό δεν είχε αίσιο τέλος.

Στην παρούσα εργασία γίνεται απόπειρα ανάλυσης των σχέσεων Ελλάδας-Γερμανίας σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και εκπαιδευτικό επίπεδο. Κλείνοντας την έρευνα αυτή μπορεί κανείς να εξάγει ασφαλή συμπεράσματα για τις σχέσεις αυτών των χωρών στο παρελθόν ώστε να χαράξει ως πολίτης μια ασφαλέστερη πορεία των δύο λαών προς όφελος σαφώς του κοινού συμφέροντος στο βαθμό που του αναλογεί.

Στο σημείο αυτό παραθέτουμε τις σκέψεις του Γενς Πλέντερ, πρέσβη της Γερμανίας στην Αθήνα από το 2017-2019 ο οποίος μεταξύ άλλων τόνισε: «Θέλουμε

να επεξεργαστούμε τις σκοτεινές πλευρές της κοινής μας ιστορίας και να θυμηθούμε τις φωτεινές. Είναι πολύ θετικό βήμα»³.

Κρατώντας τα θετικά στοιχεία της συνεργασίας Ελλάδας-Γερμανίας και με στόχο το σεβασμό κάθε λαού μπορεί να υπάρξει επιτυχής συνεργασία που θα οδηγήσει στην επούλωση των πληγών του παρελθόντος.

Με βάση τα ιστορικά δεδομένα αλλά και την έρευνα μέσα από δημοσιεύσεις σε επιστημονικά συγγράμματα ή στον τύπο ερευνώνται οι ελληνογερμανικές σχέσεις που οδήγησαν στην βαθύτερη διασύνδεση των δύο λαών αλλά και στην ανάδειξη κοινής πολιτικής για το μέλλον.

Η μελέτη της ιστορίας είναι ένα δύσκολο εγχείρημα. Όμως είναι δυνατό όπλο στη διαμόρφωση προσωπικοτήτων, αρκεί η μελέτη αυτή να είναι αντικειμενική και απαλλαγμένη από ιδεοληψίες ή μονόπλευρη ανάλυση γεγονότων.

Να αναφέρουμε, τέλος, συνοπτικός πως στα παρακάτω κεφάλαια θα περιγράψουμε τις εξής θεματικές:

Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναλύσουμε τις ελληνογερμανικές σχέσεις από το 1950 έως την επιβολή της Στρατιωτικής Δικτατορίας στην Ελλάδα. Στο δεύτερο θα μιλήσουμε για τις διμερείς σχέσεις Ελλάδας – Γερμανίας στα χρόνια της στρατιωτικής δικτατορίας (1967-1974). Στη συνέχεια στο τρίτο κεφάλαιο θα εξετάσουμε τις ελληνογερμανικές σχέσεις κατά τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο την «εξομάλυνση» του πολεμικού παρελθόντος. Ύστερα, στο πέμπτο κεφάλαιο θα δούμε τις μεταναστευτικές ροές από την Ελλάδα στη Γερμανία, καθώς και τις πολιτιστικές σχέσεις Ελλάδας – ΛΓΔ στο έκτο κεφάλαιο. Το έβδομο κεφάλαιο θα ακολουθήσει με τις επιστημονικές, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές σχέσεις/ανταλλαγές Ελλάδας – Γερμανίας. Στο όγδοο κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στις σχέσεις Ελλάδας-Γερμανίας στο χώρο του Τουρισμού, ενώ στο ένατο και τελευταίο κεφάλαιο θα μελετήσουμε τις σχέσεις Ελλάδας- Γερμανίας στα χρόνια της «κρίσης» έως και σήμερα.

³ Δομνάκη Ν. «Η Γερμανική αλληλεγγύη στον αντιδικτατορικό αγώνα», 18.4.2018 διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/koinonia/252872_ekthesi-gia-tin-germaniki-allileggyi-ston-antidikatoriko-agona, ημερομηνία προσπέλασης 15.6.2023

Α' Κεφάλαιο

Οι ελληνογερμανικές σχέσεις από το 1950 έως την επιβολή της Στρατιωτικής Δικτατορίας στην Ελλάδα

1.1. Ιστορική αναδρομή ελληνογερμανικών σχέσεων

Η ιστορία των σχέσεων και η αλληλεπίδραση των δύο λαών ξεκινάει από πολύ παλιά. Το 16^ο αιώνα η Γερμανία ήταν το επίκεντρο Ελληνικών σπουδών.

Ένας από τους μεγαλύτερους υποστηρικτές της κλασσικής φιλολογίας ήταν ο Μαρτίνος Κρούσιος (1526-1607). Ο Μαρτίνος το 1559 ήρθε στο Τίμπινγκεν και ανέλαβε καθηγητής της ελληνικής και Λατινικής γλώσσας. Δίδαξε Σοφοκλή, Όμηρο, Θουκυδίδη, Αριστοτέλη. Μέσα από τη διδασκαλία του απέκτησε ιδιαίτερη φήμη.

Πολλοί Έλληνες σπούδασαν κοντά του. Επόμενος σταθμός το 18^ο αιώνα ο αρχαιολόγος Γιόχαν Γιόαχιμ Βίνκελμαν. Θεωρούσε την Ελλάδα «πατρίδα της καλαισθησίας». Και στο χώρο της αρχιτεκτονικής, το Ελληνικό στοιχείο είναι εμφανές. Πολλά κτίρια της Γερμανίας όπως η Πύλη του Βρανδεμβούργου, θυμίζει τα Προπύλαια της Ακρόπολης των Αθηνών, αλλά και το Εθνικό Θέατρο στο Μόναχο, έχει ως πρότυπο αρχαίο Ελληνικό ναό.

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει και για τον Ερνέστο Τσίλερ, καθηγητή στο Πολυτεχνείο Αθηνών (1872-82). Ως Διευθυντής Δημοσίων Έργων σχεδίασε πάνω από 900 κτίρια στην Ελλάδα, όπως π.χ. το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Αθήνα⁴.

Και οι εμπορικές συναλλαγές είναι αξιοσημείωτες. Από το 1750 έντονη είναι η ελληνική παρουσία ελλήνων από την Καστοριά γουναράδων, στην πόλη της Λειψίας ενώ αργότερα το 1950 παρατηρούμε έντονη την ύπαρξη γουναράδων στην Φρανκφούρτη. Στα τέλη του 1960 με αρχές του 1970 η βιοτεχνία της γούνας αναπτύσσεται σε συνεργασία Ελλήνων και Γερμανών.

⁴ «Διαπολιτισμός Ελλάδα-Γερμανίας», σ. 111, διαθέσιμο στο: file:///C:/Users/dimik/Downloads/v_diapolitismos.pdf, ημερομηνία προσπέλασης 14.4.2023

Ο αριθμός των ελληνικών εργαστηρίων φτάνει τα 560 και εργάζονται 8000 γουναράδες. Το Φεβρουάριο του 1974 μια ομάδα γουνεμπόρων ίδρυσαν τον «Ελληνικό Σύνδεσμο Γουνεμπόρων»⁵

Η αφετηρία των σχέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Γερμανία στα νεότερα χρόνια, ξεκινά την εποχή που ο Όθωνας έγινε βασιλιάς στην Ελλάδα. Ήταν η εποχή που το νεοσύστατο ελληνικό κράτος οργανώθηκε.

Ο Όθων καθιέρωσε ένα σύστημα διοίκησης βασισμένο σε δυτικά πρότυπα, καθώς και στην υποστήριξη της μικρής γεωργικής ιδιοκτησίας.

Ιδιαίτερα σημαντικό βήμα ήταν η συγκρότηση του νεοελληνικού κράτους ιδίως στους τομείς της διοίκησης, της δικαιοσύνης και της εκπαίδευσης.

«Κορυφαία στιγμή ασφαλώς αποτέλεσε η ίδρυση του πρώτου πανεπιστημίου, με το τότε «Οθώνειο» Πανεπιστήμιο (σήμερα «Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών») να συμβολίζει την πνευματική αναγέννηση του Ελληνικού έθνους. Εξάλλου, κατά περιόδους, ο Όθωνας αγαπήθηκε πολύ από τον Ελληνικό λαό ως κύριος ενσαρκωτής της Μεγάλης Ιδέας»⁶.

«Όλα αυτά δεν αναιρούν βέβαια τα σοβαρά μειονεκτήματα της διακυβέρνησης του Όθωνα. Μπορεί να αγάπησε πραγματικά την Ελλάδα, φαίνεται όμως ότι δεν γνώριζε και δεν εμπιστεύτηκε όσο θα έπρεπε τον ελληνικό λαό».

Στα αρνητικά της βασιλείας του συγκαταλέγονται οι «στρατιωτικές πρακτικές» που χρησιμοποιήθηκαν για την καθυπόταξη των παλαίμαχων αγωνιστών και παλικαριών του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα και οι οποίες θα συστηματοποιούνταν μετά από έναν αιώνα και πλέον από το Γ' Ράιχ στην κατεχόμενη Ελλάδα.

Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου ο Βενιζέλος τάχθηκε στο πλευρό της Αντάντ μαζί με τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία, και την Ρωσία, ενώ η Γερμανία ανήκε στην Τριπλή Συμμαχία μαζί με την Αυστροουγγαρία και την Ιταλία.

Το 1930 υπήρξε μια αναθέρμανση των ελληνογερμανικών σχέσεων αφού ο Βενιζέλος επισκέφτηκε το Βερολίνο και κάλεσε τη Γερμανία για «δραστηριοποίηση στο χώρο της ευρύτερης οικονομίας».

⁵ «Μορφές αυτοοργάνωσης και δραστηριότητες» σ.59, διαθέσιμο στο: file:///C:/Users/dimik/Downloads/ii_aytoorganosh-drasthriothtes.pdf ημερομηνία προσπέλασης 12.5.2023

⁶ Σ. Βλαχόπουλος, «Ένας Βαυαρός που λάτρευε την Ελλάδα», 26.7.2021, διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/culture/books/561443989/enas-vayaros-poy-latrepse-tin-ellada>, ημερομηνία προσπέλασης 18.7.2023

Η συμφωνία έγινε με τη γερμανική εταιρία SIEMENS. Στην Ελλάδα η SIEMENS έχει παρουσία σχεδόν 100 ετών. Είναι αυτή που ουσιαστικά έστησε το τηλεπικοινωνιακό δίκτυο της χώρας το 1930 με την εταιρία ΑΕΤΕ, την οποία διαδέχτηκε ο ΟΤΕ το 1949⁷.

Το 1932 η Ελλάδα εξάγει στη Γερμανία αγροτικά προϊόντα όπως π.χ. καπνό και εισάγει από αυτήν βιομηχανικά προϊόντα και όπλα (Δορδανάς - Παπαναστασίου).

Στα χρόνια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα βρίσκεται υπόδουλη στους Γερμανούς. Κατά τη διάρκεια του πολέμου και της Κατοχής οι σχέσεις των δύο χωρών βεβαίως είναι εχθρικές.

Επιπλέον το 1941 υπογράφηκε συμφωνία μεταξύ της Γερμανικής, Ιταλικής και Ελληνικής κυβέρνησης σύμφωνα με την οποία οριζόταν μηνιαία καταβολή σε κάθε έναν από τους κατακτητές ύψους 1,5 δισεκατομμυρίων δραχμών (ιδιαίτερη μνεία για τη συμφωνία αυτή θα γίνει πιο κάτω). Η οικονομική εξαθλίωση της κατεχόμενης Ελλάδας είναι προφανής.

Ο Γερμανός ιστορικός Hagen Fleischer γράφει: «Το Μάρτιο του 1942 ενώ ο λιμός θέριζε ήδη την κατεχόμενη Αθήνα, η Γερμανία και η Ιταλία αποφάσισαν στη Ρώμη ότι οι μηνιαίες δαπάνες των κατοχικών στρατευμάτων στην Ελλάδα πάνω από το ποσό του 1,5 δισεκατομμυρίων πληθωριστικών δραχμών θα καλύπτονται με ποσά που η Ελλάδα θα δάνειζε άτοκα στις κατοχικές δυνάμεις. Ήταν μια λύση της τελευταίας στιγμής προκειμένου κάπως να αποτραπεί η κατάρρευση της οικονομίας καθώς και να αμβλυνθεί η διογκούμενη αντίσταση των Ελλήνων εξαιτίας των άθλιων συνθηκών που είχε δημιουργήσει η Κατοχή»⁸.

Πράγματι, υπήρξαν πολλές τέτοιες μεταφορές χρημάτων από την Τράπεζα της Ελλάδος στις γερμανικές (και ιταλικές) αρχές, οι οποίες με τη σειρά τους άρχισαν να αποπληρώνουν το δάνειο επιστρέφοντας περίπου το 1/6 των χρημάτων».

Μετά τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου οι σχέσεις των δύο χωρών επαναπροσδιορίζονται. Έλληνες Πρωθυπουργοί επισκέπτονται τη Γερμανία και το ίδιο γίνεται με Γερμανούς Καγκελάρους. Μεταξύ τους συνάπτονται συνεργασίες θέτοντας τα θεμέλια για πιο συστηματικές και ουσιαστικές σχέσεις εξομαλύνοντας το ζοφερό παρελθόν κυρίως της Γερμανικής Κατοχής που τόσα δεινά συσσώρευσε στον Ελληνικό

⁷ Αφιέρωμα: «Η Ιστορία της Ζήμενς», διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/articles/985>, ημερομηνία προσπέλασης 17.7.2023

⁸ Δ. Αγγελίδης, «Τα γερμανικά χρέη», διαθέσιμο 15.10.1999 στο: https://solnth.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1246:---hagen-fleischer&catid=86:epikairota&Itemid=61, ημερομηνία προσπέλασης 17.7.2023

λαό. Οικονομική δυσπραγία, πείνα, ασθένειες αλλά και το θάνατο Ελλήνων που έπεσαν πολεμώντας τους NAZI.

Στα χρόνια που ακολούθησαν οι οικονομικές σχέσεις που αναπτύχθηκαν συνέβαλαν σημαντικά στο να λησμονηθεί το παρελθόν και να αναπτυχθούν σχέσεις συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο λαών.

1.2. Οι ελληνογερμανικές σχέσεις στη δεκαετία του 1950. Οικονομική και πολιτική ζωή μετά το σκληρό παρελθόν της επιβολής της Γερμανικής Κατοχής

Το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκει τις δύο χώρες να κινούνται σε διαφορετικές κατευθύνσεις κάτω από διαφορετικούς συνασπισμούς.

Η Ελλάδα μετά τη Γερμανική Κατοχή βρισκόταν σε οικτρή οικονομική κατάσταση. Με τεράστιες καταστροφές από το Γ΄ Ράιχ, με κατεστραμμένες πόλεις και χωριά, με έναν λαό να λιμοκτονεί και με καταστροφές στο οδικό δίκτυο. Και τη γεωργία, η Ελλάδα επεδίωκε την οικονομική της ανάκαμψη.

Πρώτη θετική αντίδραση ήταν εκείνη του Γ. Παπανδρέου ο οποίος επισκεπτόμενος τη Βόννη εξασφάλισε την υπογραφή σχετικής συνθήκης για την εξαγωγή καπνού στην ΟΔΓ.

Επόμενος σταθμός της οικονομικής συνεργασίας Βόννης-Αθήνας είναι η οικονομική συνεργασία του 1953 μεταξύ του Λούντβιχ Έρχαρτ (Υπουργός Οικονομίας) και του Σπύρου Μαρκεζίνη για οικονομική συνεργασία και μεταφορά ποσού έως 200 εκατομμυρίων μάρκων.

Ταυτόχρονα στην οικονομική ανάπτυξη λαμβάνουν μέρος και ιδιώτες. Έτσι γερμανικές εταιρείες όπως π.χ. η Krupp θα συνεργάζονταν με ελληνικές επιχειρήσεις⁹. Και οι δύο χώρες εντάχθηκαν στο NATO. Αρχικά η Ελλάδα το 1952 και μετά η Γερμανία το 1955. Ως χώρες του NATO ανέπτυξαν μεταξύ τους επικοινωνία, αφού τα συμφέροντά τους ήταν κοινά.

Ιδιαίτερης σημασίας υπήρξε και η επίσκεψη του Αντενάουερ στην Ελλάδα το 1954. Ο Γερμανός ηγέτης επισκέφθηκε την Ελλάδα την οποία όπως ο ίδιος δήλωνε, τη

⁹Δ. Αποστολόπουλος, «Συνέχειες, ασυνέχειες-ρήξεις στη σχέση Ελλήνων-Γερμανών: Από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την Κατοχή στον Ψυχρό Πόλεμο και την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση», σ. 4-13 στο: https://www.eens.org/EENS_congresses/2014/apostolopoulos_dimitris.pdf, ημερομηνία προσπέλασης 16.4.2023

θεωρούσε «ως μια σταθερή θέση στον δημοκρατικό κόσμο». Αμοιβαία ήταν τα αισθήματα και των Ελλήνων¹⁰.

Ο Αντενάουερ υποσχέθηκε στενή συνεργασία με την Ελλάδα και κυρίως υποσχέθηκε τη «γερμανική συμμετοχή στην ανοικοδόμηση της ελληνικής οικονομίας». Στους στόχους του ο Αντενάουερ επεδίωξε να εξασφαλίσει έναν φίλο γνωρίζοντας την αξία της γεωπολιτικής θέσης της Ελλάδας.

Το όφελος ήταν κυρίως πολιτικό για τη Δ. Γερμανία αφού με τη στενή συνεργασία με την Ελλάδα ενίσχυε την εικόνα της ως μιας χώρας φιλειρηνικής με σταθερό δυτικό προσανατολισμό.

Ο Αντενάουερ μάλιστα παρασημοφόρησε τον Αλ. Παπάγο όταν ο τελευταίος επισκέφθηκε τη Βόννη. Μέσα από αυτήν την κίνηση η ΟΔΓ επιχειρούσε την «εξομάλυνση» του πολεμικού παρελθόντος.

Τα επόμενα βήματα οικονομικής συνεργασίας Ελλάδας-Γερμανίας έγιναν από τον Κων/νο Καραμανλή. Και ο Καραμανλής επεδίωξε την σύνδεση με τη Γερμανία παραμερίζοντας τα λάθη του παρελθόντος. Το ίδιο και η Γερμανία, αφήνοντας πίσω της το παρελθόν, επεδίωξε να δείξει ένα πρόσωπο διαφορετικό του Γ' Ράιχ προσπαθώντας μάλιστα να λησμονηθούν τα εγκλήματα και οι εγκληματίες πολέμου.

Το 1958 επετεύχθη γερμανική οικονομική βοήθεια ύψους 200 εκατομμυρίων μάρκων καθώς και επενδύσεις για έργα υποδομής. Αξίζει να τονίσουμε ότι και οι δύο χώρες ήταν ενάντια στη Ρωσική επιρροή. Ακόμα οι δύο χώρες εναρμονίζονταν σε επίπεδο «ιδεολογικοπολιτικό». Για τη Βόννη η Αθήνα ήταν ένας «έμπιστος φίλος».

«Ο ίδιος ο Καραμανλής τόνιζε ότι χωρίς τη γερμανική επανένωση δεν θα ήταν δυνατόν να εξασφαλιστεί η ειρήνη στην Ευρώπη»¹¹.

Σημαντικό γεγονός της δεκαετίας είναι η υποβολή αίτησης σύνδεσης με την ΕΟΚ το 1959 από τον Κ. Καραμανλή.

Η δεκαετία του 1950-1960 είναι η απαρχή των φιλικών σχέσεων Ελλάδας-Γερμανίας παραμερίζοντας το σκληρό παρελθόν του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και οικοδομώντας σχέσεις συνεργασίας που θα συνεχιστούν και στα επόμενα χρόνια.

¹⁰ Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 18

¹¹ Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 18

1.3. Οι ελληνογερμανικές σχέσεις κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης Παπάγου (1952-1955)

«Στις 6 Απριλίου του 1941 άρχισε η γερμανική κατοχή της Ελλάδας. Μόλις τριάνμισι χρόνια αργότερα τα γερμανικά στρατεύματα θα αποσυρθούν ξανά. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου μαίνονταν κατά των πολιτών και των υποδομών της χώρας. 91.000 Έλληνες ήταν τα θύματα σφαγών ή άλλων μέτρων καταστολής και καταπίεσης. 59.000 Έλληνες Εβραίοι εκτοπίστηκαν στα στρατόπεδα εξόντωσης του Άουσβιτς όπου και δολοφονήθηκαν. Περισσότεροι από 140.000 άνθρωποι πέθαναν από την πείνα. Συνολικά βαραίνουν τη συνείδηση των Γερμανών περίπου 330.000 Έλληνες, δηλ. το 4,8% του Ελληνικού πληθυσμού» (περιοδικό Focus 12/9/2019).

Εκτός από τις τρομερές απώλειες σε έμψυχο υλικό η καταστροφή που υπέστη η ελληνική οικονομία ήταν πρωτοφανής. Οι γερμανοί φεύγοντας από την Ελλάδα άφησαν στην κυριολεξία καμένη γη. Έτσι το «100% των σηράγγων, σχεδόν όλες οι οδικές και σιδηροδρομικές γέφυρες, τα περισσότερα από τα μεγάλα ορυχεία και το 80% όλων των σιδηροδρομικών οχημάτων καταστράφηκαν. Οι μηχανές τους είτε καταστράφηκαν είτε τις πήραν μαζί τους»¹²

Ο ιστορικός Καρλ Χάιντς Ροτ αναφερόμενος στην καταστροφή των λιμανιών της χώρας σημείωσε με υπερηφάνεια ότι η καταστροφή ήταν τόσο πλήρης ώστε τα λιμάνια αυτά θα παραμείνουν μπλοκαρισμένα για δεκαετίες. Και συνεχίζει: 1700 τοποθεσίες ισοπεδώθηκαν, 640000 άνθρωποι έμειναν άστεγοι ενώ φεύγοντας οι Γερμανοί κατέστρεψαν το τηλεφωνικό δίκτυο της χώρας. Ακόμα και ο τόσο σημαντικός πολιτιστικός πλούτος λεηλατήθηκε καθώς εκατοντάδες μνημεία καταστράφηκαν και χιλιάδες αρχαία εκλάπησαν.

Αποτέλεσμα αυτής της λεηλασίας ήταν η αύξηση του πληθωρισμού κατά 15,3 εκατομμύρια φορές ενώ για την αποκατάσταση των καταστροφών η Ελλάδα θα χρειαζόταν 33 φορές το εθνικό εισόδημα του 1946. Αυτή η ναζιστική κληρονομιά ήταν τόσο βαριά που καθιστούσε δύσκολη την μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας συνεργασία. Όπως μας πληροφορεί ο Δημ. Αποστολόπουλος μεταξύ των δύο χωρών άρχισε να εξομαλύνεται η κατάσταση σταδιακά λόγω «πρόσδεσης και των χωρών στο δυτικό συνασπισμό δυνάμεων στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου».

¹² Focus «Πώς Οι Ναζί κατέστρεψαν εντελώς την οικονομία της Ελλάδας» 12.9.2009, διαθέσιμο στο: <https://www.ethnos.gr/greece/article/60461/posoinazikatestrepsanentelosthnoikonomiathselladas>, ημερομηνία προσπέλασης 10.4.2023

Το 1951 ο Γερμανός Πρεσβευτής Hermann Knoke ανέφερε προς την κυβέρνηση του στη Βόννη ότι χάρη στα εγκλήματα των «συμμοριτών» οι αναμνήσεις των εγκλημάτων των SS «έχουν ξεθωριάσει λίγο στην Ελλάδα».

Το 1956 ο Theodor Heuss ενόψει της επίσκεψής του στην Ελλάδα ενημερώθηκε ότι «ευτυχώς τα γεγονότα της γερμανικής κατοχής έχουν καλυφθεί από τις φρικαλεότητες του Ελληνικού Εμφύλιου Πολέμου»¹³.

Στα επόμενα χρόνια η ΟΔΓ κατάφερε σύντομα να ανασυγκροτηθεί και μπορούσε να βοηθήσει την Ελλάδα με πολιτικά οφέλη, αφού σχεδόν όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις σταδιακά τάχθηκαν με το πλευρό της Γερμανίας. Οι ελληνογερμανικές σχέσεις στηρίχθηκαν στην αμοιβαία πεποίθηση των δύο χωρών ότι υπήρχε ο «κομμουνιστικός κίνδυνος» από τον οποίο ήθελαν να προφυλαχθούν. Πάνω σ' αυτό το μοτίβο στηρίχθηκαν οι συναλλαγές Ελλάδας – Γερμανίας. Κάτω από το πρίσμα των καταστροφών που είχε υποστεί η Ελλάδα ξεπηδούσε η ανάγκη για διόδους συνεργασίας για αποκατάσταση της ελληνικής οικονομίας.

«Το Στέμμα και οι φιλοβασιλικοί κύκλοι των δεξιών κομμάτων διατηρούσαν έντονο το θαυμασμό τους για τη Γερμανία από την εποχή του μεσοπολέμου». Όπως κατέγραψε σε υπόμνημά του προς τον καγκελάριο Κόνραντ Αντενάουερ στις 21 Απριλίου 1950 ο Χανς Σουμάχερ, υπεύθυνος της εξωτερικής πολιτικής της εφημερίδας *Der Abend*, ο ηγέτης του Λαϊκού Κόμματος Κων/νος Τσαλδάρης του ανέφερε ότι μετά την εμπειρία των Δεκεμβριανών κατανοούσε απολύτως το ρόλο της Βόννης στην αναμέτρησή της με το Ανατολικό Μπλοκ¹⁴.

η ελληνική οικονομία προωθώντας ελληνικά προϊόντα όπως ο καπνός ή άλλου είδους αγροτικά προϊόντα.

Παρόμοιες με τον Τσαλδάρη απόψεις εξέφρασε και ο Παναγιώτης Πιπινέλης εχθρικός και αυτός στον κομμουνισμό. «Πρέπει να υπερβούμε το παρελθόν. Όλοι στον ελεύθερο κόσμο βρισκόμαστε στο ίδιο πλοίο» δήλωνε ο Φίλιππος Δραγούμης (υπουργός εξωτερικών) και αργότερα ανάλογες δηλώσεις έκανε και ο υπουργός Εθνικής Αμύνης Π. Κανελλόπουλος σε δηλώσεις του σε δημοσιογράφους.

¹³ Δ. Αγγελίδης, *ό. π.*, σ. 17

¹⁴ Β. Καλογρηάς, «*Η αποκατάσταση των γερμανικών σχέσεων κατά τη διακυβέρνηση Παπάγου*», σ. 96-108 διαθέσιμο στο: Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος, Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις ,επιμέλεια Κωνσταντίνα Μπότσιου, Γιάννης Σακκάς: <https://tinyurl.com/34djrcw> , ημερομηνία προσπέλασης 15.5.2023

Συγκεκριμένα το 1953 ο Κανελλόπουλος δήλωνε: «όποιος δεν μπορεί να ξεχάσει δεν είναι σε θέση να δρα δημιουργικά»¹⁵.

Τον Οκτώβριο του 1950 ο αντιπρόεδρος της ελληνικής κυβέρνησης Γεώργιος Παπανδρέου επισκέφτηκε τη Βόννη. Ο τότε Καγκελάριος Αντενάουερ δέχτηκε τον Παπανδρέου και συνήψαν το 1951 συμφωνία για επαναπροώθηση του ελληνικού καπνού. Η «Συμφωνία Καπνού» ήταν ιδιαίτερα σημαντική αφού το προϊόν αυτό ήταν βασικό εξαγωγίμο προϊόν και πριν τον Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ο Παπανδρέου, όπως μας πληροφορεί ο Καλογρηάς, έπεισε τους Γερμανούς χρησιμοποιώντας ως επιχείρημα ότι η καλλιέργεια καπνού γίνεται από φτωχές οικογένειες σε επαρχίες στη Βόρεια Ελλάδα όμορες με κομμουνιστικά κράτη και άρα εκτεθειμένες σε έξωθεν επιβολή. Η απορρόφηση του καπνού παρουσιάστηκε ως συμβολή στην αντιμετώπιση του «κομμουνιστικού κινδύνου».

Από Ελληνικής πλευράς αναλήφθηκε η υποχρέωση:

- ανάθεση έργων υποδομής στη γερμανική βιομηχανία
- Επιστροφή του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου το οποίο είχε κατασχεθεί από τις ελληνικές αρχές.

Επίσης συμφωνήθηκε όπως «σε αντάλλαγμα για την απαλλαγή των προϊόντων καπνού από ειδικούς δασμούς», η Αθήνα προθυμοποιήθηκε να αποχωρήσει από τις διαπραγματεύσεις για την καταβολή πολεμικών αποζημιώσεων εκ μέρους της Βόννης και να υποστηρίξει την ένταξη της Γερμανίας σε διεθνείς οργανισμούς όπως το ΝΑΤΟ¹⁶.

Μετά την επίσκεψη του Παπανδρέου στη Βόννη αφίχθησαν έξι δυτικογερμανικές διπλωματικές αποστολές στην Ελλάδα. Αμφότερες οι χώρες δημιούργησαν προξενία και το 1951 το γερμανικό προξενείο έγινε Πρεσβεία.

Επί βασιλείας Παύλου στην Αθήνα επαναλειτούργησε το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο (1951) τη διεύθυνση του οποίου είχε η Γερμανία. Ακολούθησε η ίδρυση το 1952 του Ινστιτούτου Γκαίτε και η Γερμανική Σχολή Αθηνών. Με κοινή συμφωνία Αθήνας-Βόννης το 1954 αποδεσμεύονταν τα κτίρια των Γερμανικών πολιτιστικών ιδρυμάτων αλλά και οι περιουσίες όσων Γερμανών διέμεναν στην Ελλάδα (Καλογρηάς).

¹⁵ Β. Καλογρηάς, *ό. π.*, σ. 22

¹⁶ Β. Καλογρηάς, *ό. π.*, σ. 22

Η πολιτιστική διείσδυση των Γερμανών στην Ελλάδα συνέβαλε στη στενότερη συνεργασία των δύο χωρών. Ακολουθεί η εποχή που κυβερνήτης στην Ελλάδα ήταν ο Αλεξ. Παπάγος. Ο Παπάγος παρά τον εγκλεισμό του σε ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης «με την εκτέλεσή του να αποφεύγεται στο παραπέντε» υπήρξε φιλικός με τη Δύση.

Όταν το 1952 ανέλαβε ηγέτης της Ελλάδας ο Παπάγος, ο Χέρμαν Κνόκε (Hermann Knoke), πρεσβευτής της ΟΔΓ στην Ελλάδα σε τηλεγράφημά του στη Βόννη έγραψε:

«Η κυβέρνηση Παπάγου θα είναι περισσότερο από κάθε άλλη ελληνική μεταπολεμική κυβέρνηση ανοικτή σε μια συνεργασία με την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία. Παρά την κράτησή του σε στρατόπεδο συγκέντρωσης στη Γερμανία ο απελευθερωμένος από τις προκαταλήψεις του παρελθόντος Στρατάρχης και ο Στεφανόπουλος υποστηρίζουν την αποκατάσταση των παραδοσιακών ελληνογερμανικών σχέσεων»¹⁷.

Ο Παπάγος όπως και ο Παπανδρέου έδειξε ενδιαφέρον για προώθηση των ελληνικών καπνών στην ΟΔΓ. Υποσχέθηκε επίσης το 1952 να επιμεληθεί για την επίλυση του ζητήματος των εγκληματιών πολέμου με ικανοποιητικό τρόπο.

«Σφοδρή επιθυμία της Βόννης ήταν να αφεθούν ελεύθεροι οι αξιωματικοί του Γερμανικού Στρατού στην Ελλάδα. Ο Στρατηγός Αλεξάντερ Αντρέ και ο Υπολοχαγός των SS Χάιντς Ζάμπελ υπεύθυνος για τη σφαγή στο Δίστομο»¹⁸.

Στόχος της Γερμανίας, όπως μας πληροφορεί και ο Ανδρέας Στεργίου, ήταν να σταματήσει η δίωξη των εγκληματιών πολέμου και να υπάρξει «λήθη» για τις πράξεις του παρελθόντος. Ένα ανάλογο γεγονός που συγκλόνησε την Ελλάδα ήταν η υπόθεση Μαξ Μέρτεν, υπόθεση που θα αναλύσουμε στην πορεία της εργασίας.

Η Γερμανία σε καμία περίπτωση δεν ήθελε αυτά τα γεγονότα να αποτελέσουν ανασταλτικό παράγοντα και ανάχωμα για τις διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας-Γερμανίας. Γι' αυτό και τα οικονομικά ήταν το βασικό θέμα διαπραγμάτευσης αφού άλλωστε και η Ελλάδα αυτή τη χρονική στιγμή επιθυμούσε διακαώς την οικονομική της ανόρθωση.

¹⁷ Β. Καλογρηάς, *ό. π.*, σ. 22

¹⁸ Β. Καλογρηάς, *ό. π.*, σ. 22

Ένα ακόμη μέλημα της ΟΔΓ ήταν να μειώσει το κύρος και τις διασυνδέσεις της Γερμανικής Λαοκρατικής Δημοκρατίας και γι' αυτό με πολύ ικανοποίηση δέχτηκε ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν ενέκρινε τη σύναψη για εγκατάσταση εμπορικής αντιπροσωπείας στην ελληνική πρωτεύουσα από την Ανατολική Γερμανία.

Ιδιαίτερη ήταν η ικανοποίηση της Δυτικής Γερμανίας και όταν ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Βόννη, Ιωάννης Στεφάνου, ανακοίνωσε ότι η Ελλάδα αναγνώριζε «την Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση ως τη μοναδική νόμιμη κυβέρνηση της Γερμανίας» (Απρίλιος 1953).

Στις 11 Νοεμβρίου 1953, όπως πληροφορούμαστε από τον καθηγητή Δημήτριο Αποστολόπουλο, υπογράφηκε Ελληνογερμανική σύμβαση για οικονομική συνεργασία με την οποία θα άρχιζαν γερμανικές εταιρείες να συμμετέχουν στην ανοικοδόμηση της ελληνικής οικονομίας.

Στη συγκεκριμένη συνεργασία αποφασίστηκε να γίνουν όλες οι αναγκαίες εργασίες ώστε να ξεκινήσει η εκμετάλλευση των κοιτασμάτων λιγνίτη στην Πτολεμαΐδα και η δημιουργία διυλιστηρίων πετρελαίου πετρελαίου. Συγκεκριμένα ο Υπουργός Συντονισμού Σπύρος Μαρκεζίνης ξεκίνησε επαφές με κύκλους της Βόννης. Ακολούθησαν συνομιλίες ανάμεσα στον Μαρκεζίνη και τον Γερμανό Υπουργό Οικονομικών Ludwig Erhard. Μεταξύ τους αποφασίστηκε «αποστολή από την ΟΔΓ αγαθών ύψους 200 εκατομμυρίων μάρκων. Επρόκειτο για τη σημαντικότερη εξέλιξη στις Ελληνογερμανικές σχέσεις επί κυβερνήσεως Παπάγου»¹⁹

Εταιρείες όπως η Krupp σε συνεργασία με ελληνικές ξεκίνησαν την ανοικοδόμηση της Ελληνικής Οικονομίας. «Πάντα όμως η Βόννη ζητούσε κι άλλα ανταλλάγματα, όπως την επιστροφή των κατασχεμένων γερμανικών περιουσιών»

Οι διμερείς σχέσεις των δύο χωρών προχώρησαν ακόμη περισσότερο και έτσι εκτός από τον καπνό εξάγονται και άλλα γεωργικά προϊόντα όπως π.χ. κρασί. Σύμφωνα με τον καθηγητή Αποστολόπουλο οι γερμανικές εισαγωγές ελληνικών προϊόντων ανήλθαν σε 9,1 εκατομμύρια δολάρια το 1949, σε 30,1 εκατομμύρια δολάρια το 1953 ενώ οι γερμανικές εξαγωγές προς την Ελλάδα από 13,5 εκατομμύρια δολάρια το 1949 σε 36,6 εκατομμύρια δολάρια το 1953.

Ακολούθησε το Μάρτιο του 1954 το επίσημο ταξίδι του Αντενάουερ στην Αθήνα.

¹⁹ Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 18

Στις αποσκευές του είχε ένα γενναίο πακέτο οικονομικής συνεργασίας με την Ελλάδα. Το γερμανικό συμβούλιο είχε εγκρίνει τη χορήγηση δανείων από γερμανικές τράπεζες. Σε αντάλλαγμα η Γερμανία θα ανακτούσε ένα μέρος της προπολεμικής περιουσίας του Ράιχ στην Ελλάδα. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην Ελλάδα, όπως μας ενημερώνει ο Βάϊος Καλογρηάς, η κόρη του Αντενάουερ θα δωρίσει στη Βασίλισσα Φρειδερίκη το ποσό των 50.000 μάρκων για την ανοικοδόμηση των Καλαβρύτων.

Πληροφορίες για την επίσκεψη του Αντενάουερ στην Αθήνα μας δίνει ο Δημήτρης Αποστολόπουλος. Η θετική στάση της Αθήνας απέναντι στην Γερμανία φαινόταν από τις δηλώσεις που έκανε ο Αλέξης Κύρου, γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Εξωτερικών: «Μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι η επαφή μεταξύ του καγκελάριου και της κυβέρνησης θα συμβάλλει στην προώθηση των ελληνογερμανικών σχέσεων», δήλωνε ο κύριος Κύρου.

Καθ' όλη την παραμονή του στην Ελλάδα ο Αντενάουερ περιέγραψε την Ελλάδα ως «ακρογωνιαίο λίθο του ελεύθερου κόσμου» και ότι η Ελλάδα ήταν «προμαχώνας της ελευθερίας» στην Ανατολή.

Ο Αντενάουερ ήταν ένας πολιτικός που είχε πάρει ουμανιστική παιδεία. Αυτό όμως που διέκρινε κανείς στην προσωπικότητα του καγκελάριου ήταν ότι σεβόταν το αρχαίο ελληνικό πνεύμα. Από πολιτικής σκοπιάς πίστευε ότι τόσο η Ελλάδα όσο και η Γερμανία ήταν εχθρικές στον κομμουνισμό ενώ παράλληλα διέκρινε και τη στρατηγική θέση της Ελλάδας²⁰.

Αισθανόταν προφανώς, υποστηρίζει ο Δ. Αποστολόπουλος, μια ταυτότητα πεπρωμένων των δύο χωρών. Σε αυτό συντελούσε και το ότι στα σοβαρά εθνικά θέματα Κυπριακό για την Ελλάδα, η επανένωση για τη Γερμανία, υπήρχε ένας σχετικός παραλληλισμός που έσπρωχνε τις δύο χώρες στη Δύση.

«Για τον Γερμανό καγκελάριο και την κυβέρνησή του προέκυπτε το ανεκτίμητο πλεονέκτημα ότι όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις της μεταπολεμικής περιόδου (Παπάγου, Καραμανλή, Παπανδρέου) όχι μόνο ήταν φίλια προσκείμενες στη Γερμανία αλλά και υποστήριζαν ανεπιφύλακτα σε διεθνές επίπεδο τη γερμανική κυβέρνηση. Το κυριότερο θέμα των συνομιλιών τους το ζήτημα του «εξ ανατολών

²⁰ Δ. Αποστολόπουλος «Επίσκεψη Αντενάουερ στην Αθήνα», 8.9.2013, διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/>, ημερομηνία προσπέλασης 10.6.2023

κινδύνου». Ο Παπάγος εκμεταλλεύτηκε τις συζητήσεις για να αναφερθεί στην «ανάγκη ένταξης της Γερμανίας στο ΝΑΤΟ».

Εν συνεχεία αντηλλάγησαν θέσεις και απόψεις όχι μόνο σε οικονομικό επίπεδο αλλά και σε εκπαιδευτικό. «Δόθηκε λύση στο ζήτημα χρηματοδότησης για εκμετάλλευση κοιτασμάτων λιγνίτη στην Πτολεμαΐδα, δρομολογήθηκε η συνεργασία για την εγκατάσταση εργοστασίου αζώτου, συζητήθηκε το θέμα ανταλλαγής σπουδαστών και της εκπαίδευσης Ελλήνων τεχνιτών στην ΟΔΓ» (Καλογρηάς Βάϊος).

Μετά από αυτές τις επιτυχίες της Ελλάδας, στην Ελλάδα ο ελληνικός τύπος και συγκεκριμένα η Ελένη Βλάχου στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ κάνει λόγο για «Νέα Γερμανία» και την χαρακτηρίζει «μεταπολεμικό φαινόμενο».

Επόμενες επισκέψεις στη Δυτική Γερμανία πραγματοποιήθηκαν από τους Παναγή Παπαληγούρα, και Λάμπρο Ευταξία. Ο Παναγής Παπαληγούρας συζήτησε στη Βόννη και πάλι θέματα οικονομικής βοήθειας για την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ελλήνων. Ακολουθεί μια νέα και ενδιαφέρουσα πορεία στις σχέσεις των δύο χωρών που θα ξεκινήσει με τον Κων/νο Καραμανλή²¹.

1.4. Η Siemens την εποχή του Παπάγου

Ιούλιος 1955. Ο Κων/νος Καραμανλής απέστειλε μια επιστολή στον Στρατάρχη Παπάγο στην οποία μεταξύ άλλων έλεγε: «Κύριε Στρατάρχα, υπήρξαν όπως γνωρίζετε αρκετά περιπτώσεις κατά τις οποίες διεφώνησα με την ακολουθούμενη από της κυβερνήσεως πολιτικήν. Πάρα ταύτα, πιστεύων εις την χρησιμότητα της παρούσης κυβερνήσεως και μη επιθυμών να διαταράξω την συνοχήν της απέφυγα επιμελώς να γίνω δημιουργός ζητημάτων. Ήδη λυπούμαι, διότι μη δυνάμενος να συμπράξω εις την υπό διαπραγμάτευσιν σύμβασιν της εταιρείας Ζήμενς, ευρίσκομαι εις την ανάγκην να σας παρακαλέσω όπως αποδεχτείτε την παραίτησίν μου...» (Ο Κων/νος Καραμανλής ήταν τότε Υπουργός Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων).

Αλλά πώς φτάσαμε σε αυτήν την παραίτηση; Τι προηγήθηκε; Απαντήσεις μας δίνει η δημόσια καταγγελία του Παπάγου το 1955 «Την 11^η Νοεμβρίου του 1953, ο τότε υπουργός του Συντονισμού κ.Μαρκεζίνης ευρισκόμενος εν Βόννη προς διενέργειαν

²¹ Β. Καλογρηάς, ό. π., σ. 22

οικονομικών διαπραγματεύσεων μετά της Γερμανικής Κυβερνήσεως, αντήλλαξε μετά του Υπουργού Οικονομίας κ. Έρχαρτ επιστολήν αναφερόμενην εις την υπό την οίκων Siemens και Telefunken εκτέλεσιν εργασιών.

Ο εν Αθήναις Γερμανός Πρεσβευτής προέβη σήμερον εις έγγραφον προς τον υπουργό των εξωτερικών κ. Στεφανόπουλον διακοίνωσιν, καθ' ην η Γερμανική Κυβέρνησις θεωρεί ότι δια της ως άνω επιστολής εδεδεσμεύθη η Ελλάς κατά τους κανόνας του διεθνούς δικαίου. Κατόπιν τούτου η Ελληνική Κυβέρνησις θα σεβαστεί την υποχρέωσιν έστω και αν αυτή συνομολογήθη εν αγνοία του Πρωθυπουργού και απεκρύβη από αυτόν επί μακρούς μήνας»²².

Μέσα από την αποκάλυψη του Παπάγου φαίνεται πως ο ίδιος δεν είχε υπ' όψιν του τι είχε συνομολογήσει ο Έρχαρτ με τον απεσταλμένο από την Ελλάδα Μαρκεζίνη (Υπουργός Συντονισμού).

Πράγματι στις 16 Νοεμβρίου 1952 ο Ελληνικός Συναγερμός υπό τον στρατάρχη Παπάγο κέρδισε τις εκλογές εξασφαλίζοντας 240 έδρες στη Βουλή. Ο Μαρκεζίνης άρχισε να ταξιδεύει στις μεγάλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Τον Οκτώβριο του 1953 επισκέφτηκε τη Γαλλία και τον Νοέμβριο τη Δυτική Γερμανία.

Στη Γερμανία οι δύο πλευρές ήταν έτοιμες να υπογράψουν μια συμφωνία. Αλλά κατά τη διάρκεια της δεξίωσης που δόθηκε προς τιμήν της ελληνικής αποστολής ο πρέσβης της Ελλάδας επέδωσε τηλεγράφημα στον Μαρκεζίνη από τον Παπάγο να μην υπογράψει την γερμανοελληνική συμφωνία, πριν «εξασφαλιστεί η σύμφωνη γνώμη των Συμμάχων» (Υπήρχαν φήμες ότι η Αγγλία ήταν αντίθετη στη συμφωνία).

Ο Μαρκεζίνης όμως προχώρησε στην υπογραφή της σύμβασης. Ο Αντενάουερ μετά τη σύναψη της σύμβασης τόνισε στον έλληνα διαπραγματευτή: «Φίλτατέ μου, εσύ κι εγώ κάνουμε αυτό που θέλουμε. Δεν μας ενδιαφέρουν οι άλλοι»²³.

Η συμφωνία προέβλεπε εκσυγχρονισμό του ΟΤΕ και της ελληνικής ραδιοφωνίας μέσω της Siemens και της TELEFUNKEN οι οποίες θα έκαναν και την προμήθεια του τηλεφωνικού υλικού! Η συμφωνία μένει μυστική για αρκετό καιρό και από τον Παπάγο ο οποίος την ανακάλυψε όταν προκηρύχτηκε διαγωνισμός σχετικός

²² Γ. Λυκουρέντζος, «Siemens: Οι αμαρτίες στην Ελλάδα από την εποχή του Παπάγου», 2.9.2012, διαθέσιμο στο: <https://www.dimokratia.gr/ellada/211672/siemens-oi-amarties-stin-ellada-apo-tin-epochi/>, ημερομηνία προσπέλασης 28.5.2023

²³ «Σκάνδαλο Ζήμενς στην εποχή του Μαρκεζίνη», 2.5.2012, διαθέσιμο στο: <https://pluton22blogspot.com/>, ημερομηνία προσπέλασης 12.4.2023

με τη συμφωνία Siemens-Μαρκεζίνη, οπότε οι Γερμανοί απαιτούν την τήρησή της. Ακολούθησε σφοδρότατη σύγκρουση Παπάγου-Μαρκεζίνη²⁴.

Τότε ξέσπασε και το πρώτο σκάνδαλο της Siemens στο οποίο δεν θα αναφερθούμε.

Θα μείνουμε μόνο στη μεταξύ Γερμανίας και Ελλάδας σύμβαση με όποιον τρόπο και αν αυτή έγινε. Ωστόσο αξίζει να αναφέρουμε ότι ήταν τότε η πρώτη φορά που συγκλονίστηκε με ένα σκάνδαλο τη χώρα γιατί θα ακολουθήσει και το 2^ο πολύκροτο σκάνδαλο της Siemens μεταξύ των ετών 1999-2006.

1.5. Η Επίσκεψη Αντενάουερ στην Ελλάδα

Η πρώτη επίσημη επίσκεψη Γερμανού Κυβερνήτη από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους (1830-32) πραγματοποιήθηκε από τον Κόνραντ Αντενάουερ. Συγκεκριμένα στις 10 Μαρτίου του 1954 ο Αντενάουερ έφτασε στην Αθήνα.

Η επίσκεψη αυτή σηματοδοτεί την επιθυμία της Βόννης για αλλαγή στις διπλωματικές της σχέσεις και απόσυρση του σκληρού παρελθόντος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Αλλά και η Αθήνα ήταν πρόθυμη για περεταίρω επικοινωνία με την Γερμανία αφού περίμενε οικονομική συνεργασία με τη Γερμανία η οποία θα την βοηθούσε στην οικονομική της ανόρθωση. Ο Αλέξανδρος Παπάγος ανταπέδωσε την επίσκεψη του Αντενάουερ και επισκέφτηκε τη Βόννη στις 30 Ιουνίου-5 Ιουλίου του 1954.

Η Γερμανική Κυβέρνηση μάλιστα παρασημοφόρησε τον στρατηγό Παπάγο στη Βόννη. Η ενέργεια αυτή είχε ιδιαίτερη βαρύτητα αφού όπως γνωρίζουμε ο Παπάγος είχε συλληφθεί από τους Γερμανούς το 1943 και είχε οδηγηθεί στα στρατόπεδα συγκέντρωσης Oranienburg, Flossenburg και Dachau. Ωστόσο η σύλληψη και φυλάκιση του Παπάγου δεν δημιούργησαν πρόβλημα στις συνομιλίες Ελλάδας-Γερμανίας και στη σύναψη οικονομικών συναλλαγών²⁵.

²⁴ Γ. Ρωμαίος, «Η Ζήμενς, ο Μαρκεζίνης και τα λαδώματα» 25.11.2008, διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/25/archive/i-zimens-o-markezinis-kai-ta-ladwmata/>, ημερομηνία προσπέλασης 24.5.2023

²⁵ «Ο Καγκελάριος Κ. Αντενάουερ πάνω σε γαϊδουράκι στη Σαντορίνη. Τι σηματοδότησε η επίσκεψη στην Ελλάδα, 10 χρόνια μετά την απελευθέρωση από τους Ναζί», διαθέσιμο στο: <https://www.mixanitouxronou.gr/o-kagkeliarios-k-konrant-antenaoyer-pano-se-gaidoyraki-stin-santorini-ti-simatodotise-i-episkepsi-stin-ellada-10-chronia-meta-tin-apeleytherosi-apo-toys-nazi-vinteo/>, ημερομηνία προσπέλασης 12.6.2023

Ο Αντενάουερ είχε λάβει ουμανιστική παιδεία και είχε αγαπήσει τις αρχές του αρχαίου ελληνικού πνεύματος. Αλλά πέραν της παιδείας του έβλεπε την Ελλάδα ως αναπόσπαστο κομμάτι της Ευρώπης. Με την επίσκεψη Αντενάουερ στην Αθήνα και εκείνη του Παπάγου στη Βόννη, οικοδομείται στενότερη συνεργασία Ελλάδος-Γερμανίας που θα οδηγήσει στη διαδικασία σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ.

Ο Καγκελάριος ταξίδεψε σε πολλά μέρη, ένα εκ των οποίων ήταν και η Σαντορίνη όπου οι κάτοικοι του επεφύλαξαν θερμή υποδοχή. Στο ταξίδι του αυτό, του Αντενάουερ στην Αθήνα, δεν ετέθη το θέμα των πολεμικών αποζημιώσεων ούτε ζητήθηκε να αποπληρωθεί το περίφημο κατοχικό δάνειο που πήρε εκβιαστικά η ναζιστική Γερμανία από την Τράπεζα της Ελλάδος.

Η γερμανική FAZ γράφει για το ταξίδι αυτό του Αντενάουερ στη Σαντορίνη: «Δέκα χρόνια μετά την κατοχή τα πράγματα είναι καλύτερα στην Ελλάδα». Η εφημερίδα μάλιστα «επενδύει» το άρθρο της με μια φωτογραφία από την επίσκεψη του Αντενάουερ το 1954 στη Σαντορίνη που τον δείχνει πάνω σε ένα γαϊδουράκι.

Από την Καθημερινή της εποχής του 1954 διαβάζουμε τα όσα δήλωνε ο Αντενάουερ για την Ελλάδα: «Ο δυτικός πολιτισμός θεμελιούται επί δύο βάσεων: της αρχαίας φιλοσοφίας και του Χριστιανισμού. Χάριν εις την συνδετικήν επενέργειαν του ελληνικού πνεύματος αι δύο αυταί βάσεις έχουν συνάψει μίαν εξαιρετικώς επιτυχή συμβίωσιν. Η Ελλάς απέδειξε κατά την διαδρομήν ολοκλήρου της ιστορίας της ότι επιθυμεί να διατηρήσει αυτὰς τας αξίας... Γνωρίζω ότι η Ελλάς εκινούσα από αυτὰς τας αξίας αποδέχεται τας βασικάς αρχάς τόσο του Χάρτου Ηνωμένων Εθνών όσων και της βορειοατλαντικής Συμμαχίας». Σε άλλο σημείο της συνέντευξής του δήλωνε: «Το Γερμανικό κλασσικόν (ουμανιστικόν) γυμνάσιον καθιστά ανέκαθεν προσιτήν εις την γερμανικήν νεολαίαν την ασύγκριτον κληρονομίαν της ελληνικής αρχαιότητος. Ο Γερμανός ποιητής (Γκαίτε) έγραψεν την φράσιν: Η ψυχή ανεζητεί την χώραν των Ελλήνων. Η κλασική μας φιλολογία εμόχθησεν εν τη διερευνήσει της ελληνικής αρχαιότητος. Συνδεόμεθα ακόμη και επί της σφαίρας του Ποινικού Δικαίου δια της κοινής καλλιέργειας των νόμων»²⁶ (Καθημερινή 8/9/2018)

Κλείνοντας σχετικά με τα οικονομικά ζητήματα, ο Αντενάουερ δήλωνε: «Επί του οικονομικού πεδίου επανεύρον αι δύο ανέκαθεν αλληλοσυμπληρούμεναι εθνικαί οικονομίαι μας τον δρόμον της στενής συνεργασίας μετά τον ατυχή πόλεμο. Ο Όγκος των συναλλαγών όχι μόνον έχει επιτευχθεί αλλά και υπερβληθεί. Η μείωσις του φόρου

²⁶ Δ. Αποστολόπουλος, ό. π., σ. 25

επί του καπνού είχαν ως επακόλουθον την αυξημένην κατανάλωσις καπνών εν τη Ομοσπονδιακή Δημοκρατία... Δια της οικονομικής συμφωνίας της Βόννης της 11 Νοεμβρίου 1953 δημιουργείται ωσαύτως η βάση δια την συνεργασίαν της βιομηχανίας μας εις την ανασυγκρότησιν της Εθνικής σας Οικονομίας.

Ομού μετά της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, Άνθρακος και Χάλυβος θα αναδειχθεί και η Ευρωπαϊκή Αμυντική Ένωσις εις έναν έξοχον παράγοντα δια την ολοκλήρωσιν της Ευρώπης».

1.6. Οι σχέσεις Ελλάδος – Γερμανίας στα χρόνια του Κων/νου Καραμανλή

Στις 9 Νοεμβρίου 1958 πραγματοποιείται επίσημη επίσκεψη του Κων/νου Καραμανλή στη Βόννη «Την 4^η απογευματινήν συνεκροτήθη η πρώτη σύσκεψις εις το μέγαρον της Καγκελαρίας. Μετέσχον εις αυτήν οι κ.κ. Αντενάουερ, Καραμανλής, Μπρεντάνο και Αβέρωφ. Η σύσκεψις παρετάθη επί δύομισι ώρας, κατά την διάρκειαν της οποίας εγένετο γενική ανασκόπησις της καταστάσεως και ετέθησαν επί τάπητος όλα τα πολιτικά και οικονομικά ζητήματα... Επιβεβαιούται ότι τα θέματα τα οποία θα απασχολήσουν τας δύο κυβερνήσεις είναι: α) Το Κυπριακόν β) η πρότασις Ντε Γκωλ εν σχέσει με το Διευθυντήριον του ΝΑΤΟ... Τα οικονομικά θέματα προβλέπεται μετά βεβαιότητος ότι θα ευοδωθούν» (Δ. Αποστολόπουλος, Καθημερινή 9/11/1958).

Αυτή είναι η ατζέντα των θεμάτων που διαπραγματεύεται ο Καραμανλής με τον Αντενάουερ. Διθυραμβικά σχόλια κάλυπταν τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων που παρουσίαζαν το ταξίδι του Έλληνα Πρωθυπουργού στη Βόννη.

Στην Καθημερινή διαβάζουμε: «Ο κ. Καραμανλής εξήγησεν ότι το Κυπριακόν προκαλεί σφόδραν αναταραχήν εις τας σχέσεις Ελλάδος, Αγγλίας και Τουρκίας και επομένως χαλάρωσιν της αμύνης της Νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ»²⁷.

Είναι ένα απόσπασμα από την εφημερίδα Καθημερινή όπου με θριαμβευτικούς τίτλους η εφημερίδα κάνει ρεπορτάζ για τις συνομιλίες Βόννης – Αθήνας. Σε άλλο σημείο της εφημερίδας διαβάζουμε: «Σήμερον την πρωίαν και το απόγευμα διεξάγονται οικονομικαί συνομιλίας με συμμετοχήν του υπουργού Οικονομίας κ. Έρχαρτ και της ελληνικής πλευράς του κ. Αθ. Τριανταφύλλη. Θετικά

²⁷ Αποστολόπουλος Δ., «Επίσκεψη Καραμανλή στη Βόννη», 15.2.2015, διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/803780/i-episkepsi-karamanli-sti-vonni/>, ημερομηνία προσπέλασης 12.6.2023

πληροφορίες αναφέρουν ότι θα χορηγηθεί ασφαλώς κρατικών δάνειον 200.000.000 μάρκων. Συζητείται μόνον ο τρόπος χορηγήσεώς του» (Δημ. Αποστολόπουλος).

Μεγάλη τομή αποτελεί για τα ελληνικά δεδομένα η επίσκεψη Καραμανλή στη Βόννη το Νοέμβριο του 1958. Κατάφερε να πάρει «δάνειο ύψους 200.000.000 μάρκων και παροχή επενδύσεων ύψους 100.000.000 μάρκων με προοπτική να φτάσουν τα 400.000.000 μάρκα και συμπληρωματικά ποσά για τη χρηματοδότηση τεχνικής βοήθειας με σκοπό την υλοποίηση έργων υποδομής»²⁸. Η πίστωση καλύφθηκε από τον ομοσπονδιακό προϋπολογισμό.

1955-1963: Ο Κων/νος Καραμανλής γίνεται πρωθυπουργός της Ελλάδας. Μεταξύ των δύο χωρών επί πρωθυπουργίας Καραμανλή αναπτύχθηκε μια επωφελής συνεργασία.

Η Βόννη είχε βρει έναν έμπιστο φίλο αλλά και η Ελλάδα το ίδιο. Ο Καραμανλής επεδίωξε αυτή τη συνεργασία με τη Γερμανία αφού έτσι θα μπορούσε να ισχυροποιηθεί και στον εσωτερικό πολιτικό χώρο. Τότε η ΕΔΑ (1958) είχε ποσοστό 24,42%. Με μια καλή οικονομική συμφωνία με τη Βόννη ο Καραμανλής θα μπορούσε να ισχυροποιηθεί στην πολιτική σκηνή. Επίσης τότε λόγω του Κυπριακού ζητήματος υπήρχε μια διάσταση στις σχέσεις Ελλάδας – ΗΠΑ.

Το 1962 «η Ελλάδα δέχτηκε τονωτική ένεση 150 εκατομμυρίων μάρκων και αν κρινόταν απαραίτητο θα μπορούσαν να προστεθούν ακόμα 50 εκατομμύρια για το έργο εκμετάλλευσης του λιγνίτη και της παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στη Μεγαλόπολη» (Αποστολόπουλος Δ.)

Μέσα από αυτήν, η Ελλάδα έλαβε μια μεγάλη οικονομική βοήθεια αλλά και η Γερμανία αποκτούσε έναν φίλο που λειτουργούσε ως «οχυρό κατά του κομμουνισμού». Για την Ελλάδα αυτή η βοήθεια ήρθε σε μια χρονική στιγμή που είχε «ανασταλεί η Αμερικάνικη βοήθεια (1^η Απριλίου 1962). Συμπερασματικά οι σχέσεις των δύο χωρών βρίσκονταν υπό το φάσμα της οικονομικής συνεργασίας που θα ενίσχυε την Ελλάδα και τη Γερμανία. Η Ελλάδα θα ωφελείτο και θα φρόντιζε για την οικονομική της ανόρθωση. Από την άλλη πλευρά και η Βόννη θα ωφελείτο αποκτώντας έναν καλό σύμμαχο «και οι δύο χώρες εναρμονίζονταν σε ιδεολογικοπολιτικό επίπεδο»²⁹

²⁸ Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 31

²⁹ Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 31

1.7. Η επίσκεψη του Τέοντορ Χόους στην Ελλάδα

Μάιος του 1965: Είναι η ημέρα της επίσημης επίσκεψης του γερμανού καγκελάριου στην Αθήνα. Τον συνόδευε ο υπουργός εξωτερικών Χάινριχ φον Μπρεντάνο (Heinrich von Brentano) αλλά και άλλοι επιφανείς γερμανοί.

Τα ελληνικά ΜΜΕ έγραψαν γι' αυτόν χαρακτηρίζοντάς τον ως «επιφανή λόγιο δημοσιογράφο, εκδότη και συγγραφέα, μεγάλο δημοκράτη και έξοχο άνθρωπο».

Η Ελλάδα όπως και η Γερμανία ανέλαβαν πρωτοβουλία να λησμονήσουν το παρελθόν και να χαράξουν ένα καινούριο μέλλον. Έτσι εξηγείται και η στάση των ελληνικών ΜΜΕ που εκθείασαν τον Χόους³⁰.

Ο Χόους στην Αθήνα κατέθεσε στεφάνι στο μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη ενώ στη συνέχεια επισκεπτόμενος όπως επισημαίνει ο καθηγητής Δ. Αποστολόπουλος στο Γ' Νεκροταφείο, κατέθεσε στεφάνι και για τους πεσόντες γερμανούς αλλά και τους πεσόντες Έλληνες. Όλες οι παραπάνω συμπεριφορές είχαν σαν στόχο τη «λήθη» του παρελθόντος.

Ερχόμενος ο Χόους στην Ελλάδα έγινε αποδέκτης παραπόνων για το θέμα που άμεσα είχε προβληματίσει τους Έλληνες και που αφορούσε τη στάση των άλλων μεγάλων χωρών της Δύσης σχετικά με το Κυπριακό. Ωστόσο ο Χόους και ο Μπρεντάνο άκουσαν τους Έλληνες αλλά δεν πήραν θέση υπέρ ή κατά των Ελλήνων. Απλά τήρησαν ουδετερότητα. Όμως αυτό για το οποίο ο Χόους ήρθε στην Ελλάδα ήταν η υπογραφή «Μορφωτικής Σύμβασης» στις 17 Μαΐου δια της οποίας θα αναπτύσσονταν οι πολιτιστικές σχέσεις των δύο χωρών.

«Θα μπορούσαν να οδηγηθούν σε ανταλλαγές πανεπιστημιακών καθηγητών, βοηθών και φοιτητών αλλά ακόμα και την ίδρυση πανεπιστημιακών εδρών ελληνικής και γερμανικής φιλολογίας σε ελληνικά και γερμανικά Πανεπιστήμια, πολιτισμικών ινστιτούτων και επιστημονικών εταιριών.

Ήδη στην Ελλάδα υπήρχε το Ινστιτούτο Γκαίτε και το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο. Επίσης συνεχίστηκαν οι αρχαιολογικές ανασκαφές στην περιοχή του Κεραμικού»³¹.

³⁰ Δ. Αποστολόπουλος, «Επίσκεψη Τέοντορ Χόους στην Ελλάδα», 1.3.2014 διαθέσιμο στο: [Ο Τέοντορ Χόους στην Ελλάδα | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ \(kathimerini.gr\)](http://www.kathimerini.gr)

³¹ Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 32

Η επίσκεψη Χόους έδειξε όπως επισημίναμε και παραπάνω τη διάθεση και των δύο πλευρών να προσπεράσουν τα εμπόδια μίσους που είχαν δημιουργηθεί στο παρελθόν και ιδιαίτερα στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η εφημερίδα Καθημερινή στις 18 Μαΐου έγραψε: «Η δημόσια γνώμη ελπίζει ότι ο ηγέτης της Γερμανικής Δημοκρατίας κατά τας ημέρας της επισήμου εμφανίσεώς του εν Ελλάδι θα αντελήφθη την σημασίαν, την οποίαν αποδίδει ο Ελληνικός λαός εις την χώραν του και την ειλικρινήν επιθυμίαν του και της Κυβερνήσεως όπως όχι μόνον λησμονηθεί ο εφιάλτης του πολέμου αλλά και αι σχέσεις των Ελλήνων και των Γερμανών παγιωθούν επί μονίμου βάσεως...».

Η Ελληνική κοινωνία είχε ανάγκη την από την Γερμανία οικονομική βοήθεια. Γερμανικές εταιρείες όπως η Krupp άρχισαν την συνεργασία τους με ελληνικές επιχειρήσεις. Είχε ανάγκη την οικονομική ανοικοδόμηση και τη συμπαρατάση των γερμανικών κεφαλαίων και της τεχνογνωσίας της Βόννης. Παράλληλα η Ελλάδα ήλπιζε μέσα από τη συνεργασία της με τη Γερμανία και στην αρωγή σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Αλλά και η Γερμανία αποκόμιζε οφέλη αφού επεδίωκε τη λήθη του παρελθόντος και τη δημιουργία μιας εικόνας φιλειρηνικής. Γι' αυτό και ο Χόους ερχόμενος στην Ελλάδα απένειμε τιμή στους νεκρούς από το Γ' Ράιχ Έλληνες.

Αυτές οι επισκέψεις σε τόπους μαρτυριών στην Ελλάδα είναι ένα δείγμα αναγνώρισης για τις συμφορές του παρελθόντος. Σίγουρα οι συμπεριφορές αυτές τιμούν τους Γερμανούς αλλά και η χορήγηση ικανοποιητικών αποζημιώσεων στα θύματα είναι έμπρακτη ικανοποίηση³².

³² Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 32

Β' Κεφάλαιο

Οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας – Γερμανίας στα χρόνια της στρατιωτικής δικτατορίας (1967-1974)

2.1. Οι ελληνογερμανικές σχέσεις της Ο.Δ.Γ με την Ελλάδα στα χρόνια της δικτατορίας των Συνταγματαρχών στην Ελλάδα

Οι σχέσεις της Δυτικής Γερμανίας με την Ελλάδα από το 1950 μέχρι το 1967 ήταν αγαστές, ήταν σχέσεις συνεργασίας όπως αυτές φαίνονται από την εποχή του Παπάγου έως την εποχή του Κων/νου Καραμανλή.

Το μοναδικό θέμα όπου δεν υπήρξε συνεργασία ήταν το Κυπριακό. Η Βόννη στο θέμα αυτό κράτησε ουδέτερη στάση παρά τις προσπάθειες της Αθήνας να βρει συμπαραστάτη τη Βόννη στο θέμα της Κύπρου.

Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας στην Ελλάδα, η εικόνα αλλάζει. Ήδη από τα τέλη του 1966, όπως μας αναφέρει ο Δημ. Αποστολόπουλος, ο Γερμανός Πρέσβης στην Αθήνα Όσκαρ Σλίτερ (Oscar Schlitter) είχε ζητήσει από τη Βόννη μέτρα οικονομικής στήριξης της κυβέρνησης Στεφανόπουλου γιατί μια «ενδεχόμενη πτώση της θα μπορούσε να οδηγήσει σε επιβολή δικτατορίας». Η στάση του Σλίτερ υπήρξε προφητική, αφού το 1967 η δικτατορία επικράτησε στην Ελλάδα.

Επειδή τόσο η Ελλάδα όσο και Βόννη ήταν μέλη του ΝΑΤΟ, αρχικά οι σχέσεις των δύο χωρών δεν επηρεάστηκαν. Η Βόννη τα πρώτα χρόνια δεν προέβη σε διακοπή διπλωματικών σχέσεων με την δικτατορική Ελλάδα γιατί δεν ήθελε να θέσει σε κίνδυνο τα γερμανικά συμφέροντα στην Ελλάδα. Εξάλλου και η Χούντα δεν ζήτησε διακοπή των διμερών σχέσεων με τη Γερμανία, αλλά διατηρούσε την πολιτική των προκατόχων τους.

Ο Σλίτερ εκείνη την εποχή αιτιολόγησε κατά την άποψή του τη στάση της Γερμανίας. Χαρακτηριστικά έγραψε: «Από την άλλη δεν μπορεί να παραγνωριστεί, ότι η προσπάθεια αποφυγής του κομμουνιστικού κινδύνου, με φανερό ή μυστικό τρόπο, είναι επί της αρχής θετική για τη Συμμαχία και τα ιδιαίτερα γερμανικά συμφέροντα».

33

³³ Δ. Αποστολόπουλος, «Η ΟΔΓ και η Δικτατορία των Συνταγματαρχών (1967-1974)», σ. 4-15, (2006-2008) διαθέσιμο στο: http://www.arch.uoa.gr/fileadmin/arch.uoa.gr/uploads/metaptyxiakes_spoudes/metadidaktorika/metadidaktoriko-apostolopoulos.pdf, ημερομηνία προσπέλασης 18.6.2023

Η θέση του Γερμανού Πρέσβη ήταν ότι δεν έπρεπε να υπάρξει σύγκρουση με τους δικτάτορες για δύο βασικά λόγους:

- 1) Επειδή θα υπήρχε κίνδυνος διακοπής διμερών σχέσεων που θα έθεταν σε κίνδυνο τις εμπορικές συναλλαγές των δύο χωρών
- 2) Γιατί υπήρχε ο κίνδυνος συνεργασίας με κομμουνιστικά κράτη κάτι το οποίο δεν ήθελε η Γερμανία

Συνολικά η Γερμανία επέλεξε να διατηρήσει τις επαφές της με την Ελλάδα αλλά έδωσε στους συνταγματάρχες να κατανοήσουν ότι τηρούσε «στάση αναμονής» για αποκατάσταση της δημοκρατίας.

Σταδιακά σε ολόκληρη την Ευρώπη άρχισε να φαίνεται ο τρόπος με τον οποίο το χουντικό καθεστώς κατέστεινε κάθε προσπάθεια επαναφοράς της δημοκρατίας και πώς αντιμετωπιζόνταν οι ιδεολογικά προς το καθεστώς αντίθετοι πολίτες, είτε επρόκειτο για απλούς ανθρώπους, είτε για πολιτικούς, είτε για στρατιωτικούς (π.χ. Μουστακλής), είτε άτομα του καλλιτεχνικού χώρου (π.χ. Θεοδωράκης).

Η βία, η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η κήρυξη κατάστασης πολιορκίας σε ειρηνική περίοδο, οι εξορίες χωρίς δίκη, τα Στρατοδικεία όταν έγιναν γνωστά τότε ετέθη το θέμα για προσφυγή στο Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου.

Το θέμα αυτό τέθηκε και στη Βόννη το 1968 για τη δική της στάση στο Στρασβούργο. «Όλοι συμφώνησαν ότι δεν θα απέκλειαν την Ελλάδα ως έθνος από το Συμβούλιο της Ευρώπης, αλλά το στρατιωτικό καθεστώς που δεν είχε εκλεγεί από το λαό».

Ακολούθησε ένα περιστατικό που δυσαρέστησε τους δικτάτορες σε σχέση με τη Βόννη. Συγκεκριμένα ο Καγκελάριος Βίλλυ Μπράντ το 1969 επιστρέφοντας από την Τουρκία σε ενδιάμεσο σταθμό στην Αθήνα, αρνήθηκε να κατέβει από το αεροπλάνο, θέλοντας έτσι να δείξει την αντίθεσή του στο στρατιωτικό καθεστώς. Αντίθετα συναντήθηκε με τον Ανδρέα Παπανδρέου, κάνοντας έτσι γνωστό ότι συμεριζόταν όσους ήταν αντίθετοι της Χούντας (Αποστολόπουλος).

Η θέση του Βίλλυ Μπράντ ήταν αντίθετη προς τη δικτατορία. Ωστόσο υπήρχε πάντα το πρόβλημα των οικονομικών συνεργασιών με την Ελλάδα και η αντίδραση η οποία προερχόταν από τη γερμανική βιομηχανία η οποία ήθελε συνεργασία με τη Χούντα.

Το 1972, οι διπλωματικές σχέσεις Βόννης-Αθήνας βρέθηκαν στην «κόψη του ξυραφιού». Αιτία υπήρξε ο Γερμανός Πρέσβης στην Αθήνα Πέτερ Λίμπουργκ (Peter Limbourg) ο οποίος συχνά είχε συναντήσεις με Έλληνες πολιτικούς. Η Χούντα τον χαρακτήρισε *Persona non grata* με αποτέλεσμα να ανακληθεί στη Βόννη.

Εδώ να θυμίσουμε ότι ο πρέσβης Λίμπουργκ είχε παράσχει άσυλο με εντολή της Βόννης στον δημοσιογράφο Βάσο Μαθιόπουλο, ο οποίος όταν έγινε το πραξικόπημα βρισκόταν στην Αθήνα και εδόθη εντολή από τους στρατιωτικούς σύλληψής του.

Ένα ακόμη περιστατικό είναι ενδεικτικό της στάσης της Γερμανίας απέναντι στη Χούντα «Ο Βίλλυ Μπραντ και ο καθηγητής Χορστ Ένκε (Horst Ehnke) όντας φίλοι του καθηγητή Γεωργίου Αλέξανδρου Μαγκάκη τον «απήγαγαν» με τη βοήθεια τόσο της Γερμανίας όσο και της Αμερικάνικης Πρεσβείας και τον μετέφεραν στη Γερμανία χρησιμοποιώντας αεροσκάφος της γερμανικής πολεμικής αεροπορίας»³⁴

Μια επιπλέον συμπαράσταση των Γερμανών στους Έλληνες αντιστασιακούς ήταν η λειτουργία στη γερμανική πρεσβεία τμήματος επιφορτισμένου να βοηθά οικονομικά τους «άνεργους» λόγω διωγμών και φυλακίσεων αντιφρονούντων

2.2. Η Α.Α.Γ. και η Ελλάδα κατά την περίοδο της δικτατορίας στην Ελλάδα (1967-1974)

Σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη δημιουργήθηκαν κέντρα αντίστασης ενάντια στη Χούντα. Σε καμιά άλλη χώρα της Ευρώπης η δράση ενάντια στο χουντικό καθεστώς κατά την περίοδο 1967-1974 δεν είχε πάρει ανάλογες μαζικές διαστάσεις όπως στη Γερμανία.

Οι έλληνες του εξωτερικού, πολιτικοί πρόσφυγες και μετανάστες, έσπευσαν να δώσουν το «παρών» στο κάλεσμα του αγώνα για την ανατροπή της Χούντας. Αμέσως μετά από την επιβολή του πραξικοπήματος δημιουργήθηκαν σε διάφορες χώρες Αντιδικτατορικές Επιτροπές. Αναπτύχθηκε έτσι ένα τεράστιο πολύμορφο κίνημα συμπαράστασης στον αγωνιζόμενο λαό.

Η Ανατολική Γερμανία υπήρξε μια χώρα η οποία φιλοξένησε έλληνες διωχθέντες από τους δικτάτορες της Ελλάδας. Όμως ποια ήταν άραγε η όλη στάση της

³⁴ Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 36

Ανατολικής Γερμανίας απέναντι στην Ελλάδα. Ο Ανδρέας Στεργίου μας δίνει πολλές πληροφορίες για το θέμα αυτό.

Η Ανατολική Γερμανία είχε ανέκαθεν βλέψεις συνεργασίας με τη χώρα μας στα πλαίσια της προσπάθειάς της να αναπτύξει διμερείς σχέσεις και να σπάσει τη διεθνή της απομόνωση από τις δυτικές χώρες.

Το καθεστώς των συνταγματαρχών στην Αθήνα, λόγω της αντίθεσής του στον κομμουνισμό οδήγησε σε «ψύχρανση» των σχέσεων με χώρες όπου υπήρχε κομμουνισμός. Σταδιακά όμως, όταν η Αθήνα του 1967 είδε ότι η Δυτική Ευρώπη δεν ήταν φιλική απέναντί της, άρχισε μια διαφορετική συμπεριφορά απέναντι στο Ανατολικό μπλοκ. Συγκεκριμένα υπήρξαν κινήσεις «καλής θέλησης» προς τις χώρες αυτές.

Όσον αφορά την Ανατολική Γερμανία, η χώρα πίστευε ότι το χουντικό καθεστώς θα γινόταν σύντομα παρελθόν και γι' αυτό οι κάποιες αναστολές που είχαν προς τη συνεργασία αυτή ξεπεράστηκαν³⁵.

Έτσι το 1969 οι ανατολικές χώρες σε μια προσπάθεια σύσφιξης σχέσεων με την Ελλάδα, έστειλαν αθλητικές αντιπροσωπείες σε αγώνες στίβου, συμπεριφορά που σίγουρα δυσαρέστησε έντονα τους αντιστασιακούς. Με αυτόν τον τρόπο παρατηρούμε μια βελτίωση σχέσεων Ανατολικής Γερμανίας – δικτατορίας στην Ελλάδα η οποία συνέβη σε χρονική στιγμή κατά την οποία υπήρχε έντονη επιδείνωση Αθήνας – Βόννης.

Ακολούθησε μια περίοδος όπου οι συναλλαγές Αθήνας – Βερολίνου αυξάνουν σημαντικά. Ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών τόσο στις εισαγωγές όσο και στις εξαγωγές ήταν ιδιαίτερα μεγάλος.

«Χαρακτηριστικά υπήρξε η εμπορική συμφωνία για παράδοση και εγκατάσταση τριών σταθμών μετασχηματισμού ηλεκτρικού ρεύματος στον Ασπρόπυργο, το Μενίδι και την Παλλήνη αξίας 15 εκατομμυρίων δολαρίων, που υπογράφηκε το Μάιο του 1970 ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και την ανατολικογερμανική κρατική εταιρεία Electrotechnik Export-Import. Η συμφωνία αυτή λόγω του χαρακτήρα της και του ύψους της κρατικής προμήθειας θα θεωρούνταν σε άλλη περίοδο προνομιακό πεδίο»³⁶.

³⁵ Α. Στεργίου, «Ελληνική Χούντα και Ανατολική Γερμανία 1967-1974», σ. 7-12, διαθέσιμο στο: https://www.academia.edu/6760985/Elliniki_Junta_kai_Anatoliki_Germania, ημερομηνία προσπέλασης 13.4.2023

³⁶ Α. Στεργίου, ό. π., σ. 12

«Το 1970 η Ελλάδα έστειλε τη μεγαλύτερη αντιπροσωπεία της στην έκθεση της Λειψίας, αποτελούμενη από 150 αντιπροσώπους»³⁷.

Μια ακόμη συμφωνία ήταν η «κρατική προμήθεια ύψους 14 εκατομμυρίων δολαρίων το Μάιο του 1971 για την παράδοση και εγκατάσταση τριών ακόμη σταθμών μετασχηματισμού ηλεκτρικής ενέργειας με δυνατότητα παραγωγής τάσης μέχρι 400.000 volt. Οι τρεις αυτοί σταθμοί επρόκειτο να εγκατασταθούν το 1974 και 1975 σε Θεσσαλονίκη, Πτολεμαΐδα και Αχελώο» (Στεργίου).

Με το ανατολικογερμανικό άνοιγμα η δικτατορία «ξεπέρασε σε ευελιξία όλες τις προηγούμενες κυβερνήσεις και αποκόμισε οφέλη σε πολλαπλά πεδία».

Το καθεστώς των συνταγματαρχών επέτυχε ένα «άνοιγμα προς ανατολάς», ενώ οι ανατολικογερμανοί πιστεύοντας ότι το πραξικόπημα θα ήταν σύντομα παρελθόν ξεπέρασαν τις αναστολές τους και «ενέδωσαν στο άνοιγμα του αντιδραστικού καθεστώτος» (Στεργίου Ανδ.)

Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί το ενδιαφέρον των ανατολικογερμανών για τους «συντρόφους τους» που διώκονταν από τη Χούντα προσφέροντάς τους βοήθεια είτε αυτή ήταν ηθική είτε υλική. Ενδιαφέρονταν όμως και για την προώθηση της οικονομίας τους αλλά και την δημιουργία μιας εικόνας κράτους που θα είχε «διεθνή αναγνώριση»³⁸.

2.3. Η «γερμανική αλληλεγγύη» στον αντιδικτατορικό αγώνα

«Στις 28 Νοεμβρίου 1969, ο 35χρονος επιστημονικός βοηθός για την ιστορία της Ανατολικής Ευρώπης στο Πανεπιστήμιο του Φράμπουργκ, Γκούναρ Χέρινγκ, με μια δήλωσή του στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, ανακοίνωσε την κάθοδό του σε απεργία πείνας. Στόχος της απεργίας ήταν να πιέσει την κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Γερμανίας να ψηφίσει υπέρ της αποπομπής της ελληνικής Χούντας από το Συμβούλιο της Ευρώπης για τους βασανισμούς κρατουμένων και την κατάφωρη παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Η απεργία πείνας του Χέρινγκ, ο οποίος είχε ήδη επισκεφτεί ως εκπρόσωπος της Διεθνούς Αμνηστίας την Ελλάδα, προκάλεσε πολύ μεγάλο κύμα συμπαραστάσης. Έλληνες και Γερμανοί πολίτες, φοιτητικές οργανώσεις, ενώσεις ελλήνων μεταναστών,

³⁷ Α. Στεργίου, *ό. π.*, σ. 38

³⁸ Α. Στεργίου, *ό. π.*, σ. 38

εργατικά σωματεία, πολιτικά κόμματα όπως το SPD, εξέφρασαν την συμπαράστασή τους. Τελικά μετά από δέκα ημέρες, η απεργία διεκόπη καθώς η γερμανική κυβέρνηση αποφάσισε να ψηφίσει υπέρ της αποπομπής»³⁹.

Η Δυτική Γερμανία επέδειξε μέσα από το κίνημα του λαού της ότι συμπαρίστατο στον αντιδικτατορικό αγώνα των Ελλήνων.

Ο Γερμανός Πρεσβευτής Γενς Πλέντερ τονίζει: «Θέλουμε να επεξεργαστούμε τις σκοτεινές πλευρές της ιστορίας μας και να θυμηθούμε τις φωτεινές. Το 1967 είναι για τη Γερμανία μια χρονιά συνδεδεμένη με το φοιτητικό κίνημα διαμαρτυρίας και τη ρήξη των απαρχαιωμένων δομών»⁴⁰.

Στη Γερμανία το αντιδικτατορικό κίνημα είχε πολύ μαζική υφή και συνέβαλλε στη σύγκλιση αλληλεγγύης και επούλωσης των τραυμάτων του παρελθόντος. Ανάλογο περιστατικό έγινε και στην Αθήνα, στα χρόνια της δικτατορίας.

«Στις 15-5-1974 ο Gunter Wallraff αλυσοδέθηκε στο κάτω μέρος της πλατείας Συντάγματος διαμαρτυρόμενος για τις διώξεις, τις φυλακίσεις, τις εξοντώσεις, τις εκτοπίσεις και τους βασανισμούς των αριστερών που αντιστέκονταν στο καθεστώς διανέμοντας αφίσες στους περαστικούς».

«Δια της ενέργειάς του αυτής ο Wallraff προέβη εις αντεθνικήν προπαγάνδα, προκάλεσε φόβον και ανησυχίαν εις τους πολίτες, καθώς και διατάραξιν της δημόσιας τάξεως»

Οδηγήθηκε στο δικαστήριο και παρά την υπέρ αυτού υπεράσπιση από τον Γεώργιο Αλέξανδρο Μαγκάκη καταδικάστηκε σε 14 μήνες φυλακή.

Ο ίδιος ο Wallraff γράφει για τους Έλληνες: «Όταν εργαζόμουν στη γερμανική βιομηχανία γνώρισα έλληνες εργάτες. Έμαθα να εκτιμώ το ταμπεραμέντο τους, τη μεγαλόκαρδη φιλοξενία τους, τις μορφές έκφρασης με το χορό και το τραγούδι, το θαυμασμό τους για τον Θεοδωράκη, που η Χούντα έχει κάθε λόγο να απαγορεύει τη μουσική του. Έμαθα να αγαπώ την Ελλάδα, χωρίς να την έχω ποτέ επισκεφθεί»⁴¹.

Και αυτή η πράξη είναι δείγμα της συμπαράστασης του απλού λαού στον αντιδικτατορικό αγώνα. Ο αντιδικτατορικός αγώνας στη Δυτική Γερμανία του απλού

³⁹ Β. Καραμανωλάκης, «Γκούναρ Χέρινγκ, ιστορικός και πολιτης», 25.4.2016, διαθέσιμο στο: https://www.avgi.gr/politiki/186965_gkoynar-heringk-istorikos-kai-politis, ημερομηνία προσπέλασης 18.4.2023

⁴⁰ Ν. Δομνάκη, *ό. π.*, σ. 13

⁴¹ Φ. Τρούσας, «Τη μέρα που ο Γκίντερ Βόλραφ αλυσοδέθηκε στο Σύνταγμα», 15.5.2020 διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/now/greece/ti-mera-poy-o-gkinter-balraf-alysothike-sto-syntagma>, ημερομηνία προσπέλασης 13.5.2023

κόσμου είχε μαζική διάσταση. Η αλληλεγγύη του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος και των συνδικάτων διήρκεσε όλο το διάστημα της δικτατορίας.

Τον άγνωστο αντιδικτατορικό αγώνα στη Γερμανία ανέδειξε η Ένωση Ελληνογερμανικών Εταιρειών σε συμπόσιο στο Μόναχο το 2016. Μέσα από αυτό το συνέδριο αντλούμε σημαντικές πληροφορίες.

Συγκεντρώσεις και πορείες διαμαρτυρίας σε μεγάλα αστικά κέντρα, ομιλίες και δράσεις με τη στήριξη γερμανών πολιτικών, ακτιβιστών και διανοούμενων επανέφεραν συστηματικά το ζήτημα αποκατάστασης της Δημοκρατίας στην Ελλάδα. Η βοήθεια ήταν πολύπλευρη, π.χ. χρήματα, περίθαλψη, ακόμα και πλαστά έγγραφα.

Μια από τις μεγαλύτερες διαδηλώσεις κατά του δικτατορικού καθεστώτος διοργανώθηκε στις 28 Μαΐου 1967 υπό την αιγίδα του γερμανικού συνδέσμου συνδικάτων στο Ντίσελντορφ. Θεωρείται ότι συμμετείχαν 10.000 (περίπου) άτομα⁴².

Στο διάστημα αυτό και η Χούντα κατάφερε να διεισδύσει σε εργατικές επιτροπές και σχολεία, επιχειρώντας συστηματικά να ασκήσει πιέσεις στον απόδημο Ελληνισμό. Αφαιρούσε ιθαγένεια, επέβαλε ακυρώσεις διαβατηρίων, προσπαθούσε να τρομοκρατήσει, ή επιστράτευε πληροφοριοδότες ώστε να χτυπήσει το αντιδικτατορικό κίνημα στην Γερμανία.

Στην Αθήνα παρουσιάστηκε έκθεση του πολιτικού ιδρύματος Φρίντριχ Έμπερτ σε συνεργασία με τα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ) και αντλήσαμε πληροφορίες σχετικές με το θέμα.

«Η βοήθεια ήταν πολύπλευρη από χρήματα, άδεια παραμονής, υποτροφίες για σπουδές, ιατρική περίθαλψη, ακόμη και φυγάδευση αντιφρονούντων από την Ελλάδα με πλαστά έγγραφα».

Τεράστια επίσης ήταν και η συμβολή της Deutsche Welle και του ελληνικού προγράμματος του Μονάχου, όπως επισημαίνει η Σίγκριντ-Σκαρπέλης-Σπερκ, η πρόεδρος της Ένωσης των Γερμανοελληνικών Εταιρειών.

Στο διάστημα της Χούντας κυκλοφόρησαν πάνω από 60 αντιδικτατορικά έντυπα από κομματικές και φοιτητικές οργανώσεις. Αλλά και η Χούντα είχε φροντίσει

⁴² Χ. Βαχτσεβάνου, «Η DW θυμάται τη δράση των Ελλήνων στα χρόνια της Χούντας», 21.4.2020, διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/society/257288/h-dw-thymatai-ti-drasi-ton-ellinon-metanaston-sti-germania-kata-tis-chountas/>, ημερομηνία προσπέλασης 23.4.2023

να πληρώσει γερμανούς δημοσιογράφους που κρατούσαν αντιχουντική στάση επηρεάζοντας αρνητικά την κοινή γνώμη. Ευτυχώς ήταν μια μικρή ομάδα⁴³.

Κλείνοντας την αναφορά μας στο θέμα του αντιδικτατορικού αγώνα στη Γερμανία, οφείλουμε να τονίσουμε πως στόχος ενός ακόμη συμποσίου που έγινε στο Ανόβερο από την Ένωση Γερμανοελληνικών Εταιρειών με ιδιαίτερη αναφορά στο ρόλο της Deutsche Welle έγινε, σε μια προσπάθεια να διασωθεί αυτή η μνήμη της αλληλεγγύης στον ελληνικό λαό.

Η πρόεδρος της Ένωσης κ. Σκαρπέλη Σπερκ είχε δηλώσει: «Το διοργανώσαμε επειδή μέχρι σήμερα έχουμε μόνο προφορικές μαρτυρίες. Φοβόμαστε ότι αυτό το σημαντικό κομμάτι της Ελληνικής και Γερμανικής Ιστορίας θα χαθεί στο χρονοντούλαπο της Ιστορίας. Δεν θα άξιζε όμως στους εργαζόμενους, στους φοιτητές, σε όλους εκείνους που αγωνίστηκαν για την ελευθερία να ξεχαστούν»⁴⁴

Αλλά και ο Μπερντ Ρότερ από το «Ίδρυμα Καγκελάριος Βίλλυ Μπραντ» στο συμπόσιο στο Ανόβερο, μας λέει για τον καγκελάριο Μπραντ «Ως υπουργός εξωτερικών αρχικά και από το 1969 ως Καγκελάριος, δεν μπορούσε να αμφισβητήσει πλήρως τις διπλωματικές σχέσεις με την Ελλάδα ως μέλος του ΝΑΤΟ. Από την άλλη όμως είχε ξεκάθαρες ηθικές αρχές... Ανάμεσα στους δύο πόλους έπρεπε να βρει τη χρυσή τομή⁴⁵.

2.4. Deutsche Welle, Σταθμός Μονάχου. Ο ρόλος τους στον αντιδικτατορικό αγώνα

Δύο ραδιοφωνικοί σταθμοί που κράτησαν ανοιχτό το διάλογο επικοινωνίας των Ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία και των Ελλήνων στα χρόνια της Δικτατορίας που έψαχναν για ενημέρωση.

Η Ελληνική εκπομπή της Deutsche Welle δεν είχε τη μορφή που απέκτησε στα επόμενα χρόνια. Ο Γερμανικός διεθνούς εμβέλειας ραδιοτηλεοπτικός σταθμός χρηματοδοτείται από το γερμανικό κράτος. Εκπέμπει διαδικτυακά, δορυφορικά σε 30 γλώσσες στο ραδιόφωνο και σε 4 γλώσσες στην τηλεόραση.

⁴³ Π. Κουπαράνης, «Ο αντιδικτατορικός αγώνας των Ελλήνων στη Γερμανία» 28.11.2017 διαθέσιμο στο: <https://www.dw.com/el/%CE%B8%CE%B5%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/s-10507>, ημερομηνία προσπέλασης 13.4.2023

⁴⁴ Π. Κουπαράνης, *ό. π.*, σ. 42

⁴⁵ Π. Κουπαράνης, *ό. π.*, σ. 42

Εκπέμπει από το 1953. Μέχρι το 2003 στεγαζόταν στην Κολωνία ώσπου κατά την πεντηκοστή επέτειό του μεταφέρθηκε στη Βόννη⁴⁶.

Στα 1964 άρχισε να εκπέμπει στα ελληνικά αλλά και σε άλλες γλώσσες. Ο σταθμός είχε σκοπό να ενημερώνει το εξωτερικό για τα επιτεύγματα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Έτσι και στην Ελλάδα έφταναν πληροφορίες αφού προηγουμένως Έλληνες δημοσιογράφοι, συνεργάτες των γερμανών, μετέφραζαν τις ειδήσεις και τις αναμετέδιδαν.

Αρχικά εκείνοι που άκουγαν το συγκεκριμένο σταθμό δεν ήταν πολλοί. Σταδιακά όμως η ακροαματικότητα του σταθμού μεγαλώνει και συνεπώς και η θεματική του σταθμού αναπτύσσεται και σε άλλους τομείς, όπως πολιτιστικά, καλλιτεχνικά, ή θέματα που αφορούν τις εργασιακές σχέσεις. Υπήρχαν βέβαια και άλλα ενημερωτικά θέματα.

Το 1967 η Στρατιωτική Δικτατορία ηγείται της χώρας. Ο τότε διευθυντής της Ελληνικής εκπομπής του σταθμού ο Κ. Νικολάου αποφάσισε να ζητήσει άδεια από τον Διευθυντή του σταθμού Walter Steinger για ένα πρόγραμμα ωριαίο, κατά το οποίο θα ενημέρωνε τους Έλληνες για όσα συνέβαιναν στην Ελλάδα της Δικτατορίας. Η άδεια δόθηκε. Ώρα μετάδοσης 21.40' – 22.40'

Με αυτόν τον τρόπο άρχισε η ενημέρωση των Ελλήνων με σοβαρότητα και αντικειμενικότητα ειδήσεων τις οποίες ήταν αδύνατον να βρει ο Έλληνας, αφού ο τύπος στα χρόνια εκείνα δεν χαρακτηριζόταν από ελευθερία.

Το δημοσιογραφικό επιτελείο της εκπομπής διευρυνόταν. Ο Κ. Νικολάου, ο Άγγελος Μαρόπουλος, ο Β. Μαυρίδης κ.α. δημοσιογράφοι, έδωσαν το στίγμα τους στο σταθμό. Ανάμεσά τους και ο Κάρολος Παπούλιας, φοιτητής τότε στην Κολωνία.

Η έγκυρη και εμπειριστατωμένη ενημέρωση και η ποικιλομορφία των ειδήσεων έκαναν τον σταθμό αγαπητό στο ελληνικό κοινό. Με αγωνία περίμεναν την ενημέρωση κάθε βράδυ. Ο σταθμός κράτησε ανοιχτή την ενημέρωση του ελληνικού λαού και η προσφορά του υπήρξε τεράστια. Βέβαια η αντίδραση της Χούντας στις εκπομπές ήταν μεγάλη αλλά και η αντίσταση της συντακτικής ομάδας του σταθμού σθεναρή.

Κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του Πολυτεχνείου η ακροαματικότητα του σταθμού αυξήθηκε κατακόρυφα. Η συμβολή του Γερμανικού σταθμού ήταν ιδιαίτερα

⁴⁶ Βλ. λήμμα σύνταξης «*Deutsche Welle*», στο ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ

σημαντική αφού μέσω αυτού οι Έλληνες ενημερώνονταν για την κρατούσα κατάσταση.

Ως εκ τούτου φαίνεται πόσο σημαντική υπήρξε η συμβολή του συγκεκριμένου Μ.Μ.Ε. στον Ελληνικό λαό⁴⁷.

Πολύτιμες πληροφορίες για το Χουντικό καθεστώς αποκόμιζε όμως και ο Γερμανικός λαός ώστε έτσι να είναι αρωγός στους Έλληνες κατά τον αντιδικτατορικό αγώνα.

Η φωνή της Deutsche Welle έφτανε και στην Ελλάδα ενημερώνοντας έτσι για τα πεπραγμένα της εποχής σε μια χώρα που απαγορευόταν η ελευθερία του τύπου. Ο Σπ. Μοσκόβου θυμάται: «Ψάχναμε στα βραχέα να εντοπίσουμε Deutsche Welle και τι πανδαισία όταν την πιάναμε!»

Στις 21 Απριλίου του 1968 ημέρα της πρώτης επετείου του πραξικοπήματος, η D.W. θα μεταδώσει ομιλία του Ανδρ. Παπανδρέου στη Φρανκφούρτη, ενώ λίγο αργότερα η Μ. Μερκούρη στη D.W. καλούσε τις Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις «να βοηθήσουν τον Ελληνικό λαό».

Όπως ήταν αναμενόμενο η Χούντα προσπάθησε να λασπολογήσει την D.W.⁴⁸

Ένα από τα πρόσωπα που δραστηριοποιήθηκαν στο σταθμό Μονάχου υπήρξε και ο Π. Μπακογιάννης. Ήταν ο πρώτος διευθυντής από το 1964. Η «Εκπομπή του Μονάχου» είχε ενημερωτικό και ψυχαγωγικό χαρακτήρα στενά συνδεδεμένο με τους Έλληνες μετανάστες.

Ο Μπακογιάννης σφράγισε με τις επιλογές του μια δεκαετία. Ήταν «η φωνή των γκασταρμπάιντερ». Κατά βάσιν απευθυνόταν στους Έλληνες της Γερμανίας. Οι εκπομπές του ενόχλησαν τη Χούντα.

Έτσι, «στην απόρρητη αναφορά Ασφαλείας» τον Ιούλιο του 1967 αναφέρεται: «Ο σχολιαστής ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ, έχει τελείως εκτροχιασθεί και προσπαθεί δια ψευδολογιών να δημιουργήσει κλίμα φοβίας των εν Δυτική Γερμανία Ελλήνων εργατών... προς την ημετέραν πατρίδα»⁴⁹

⁴⁷ Π. Παντελούρη και Ν. Παπαναστασίου, «Deutsche Welle. Σταθμός Μονάχου», 3.12.1998 και 13.12.1998, διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/> ημερομηνία προσπέλασης 13.4.2023

⁴⁸ Γ. Παπαδημητρίου, «DW Ένα παράθυρο στην Ευρώπη», διαθέσιμο στο: <https://www.dw.com/el/%CE%B8%CE%B5%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/s-10507>, ημερομηνία προσπέλασης 15.4.2023

⁴⁹ Π. Μπακογιάννης, «Ο μαχητικός λόγος των γκασταρμπάιντερ ενόχλησε τη Χούντα», 4.4.2014, διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2014/04/04/greece/o-maxitikos-logos-twn-gkastarmpaiter-poy-enoxlise-ti-xoynta/>, ημερομηνία προσπέλασης 27.3.2023

Σκληρή υπήρξε η κριτική και από τις δύο «φωνές» στη Γερμανία. Η αντιδικτατορική δημοσιογραφία του Σταθμού του Μονάχου και της D.W οδήγησαν αρκετές φορές κατά την επταετία την Αθήνα και τη Βόννη σε πολιτικές συγκρούσεις. Όμως παρά τις απειλές και τα δύο προγράμματα παρέμειναν πηγές ελεύθερης έκφρασης και μαχητικής δημοσιογραφίας

Γ' Κεφάλαιο

Οι ελληνογερμανικές σχέσεις κατά τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης

3.1. Οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας – Γερμανίας κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης

Στα χρόνια που ακολούθησαν μετά την πτώση της δικτατορίας, η Ελλάδα αποκτά και πάλι δημοκρατικό πολίτευμα και προσπαθεί εκ νέου να ανασυγκροτηθεί αφού για μια ακόμη φορά η πορεία της οικονομίας ήταν σε φθίνουσα κατάσταση. Δυστυχώς το «οικονομικό θαύμα» της Χούντας ήταν μια απάτη. Σε αυτή τη δύσκολη χρονική στιγμή, ηγέτης της Ελλάδας ανέλαβε ο Κων/νος Καραμανλής στον οποίο ανατέθηκε το δύσκολο έργο της οικονομικής και πολιτικής ανασυγκρότησης.

Για πρώτη φορά στα χρόνια της μεταπολίτευσης, ο Κων/νος Καραμανλής επισκέφτηκε τη Βόννη το 1975. Εκεί συνάντησε τον καγκελάριο Χέλμουτ Σμιτ με τον οποίο εκτός από θέματα οικονομικής συναλλαγής συνδέθηκαν και με αμοιβαία φιλία.

Όπως μας αναφέρει ο Δημήτρης Αποστολόπουλος, ο «πρώτος στόχος του Έλληνα Πρωθυπουργού ήταν επανασύναψη των δεσμών των δύο χωρών» ώστε η Ελλάδα να ανακτήσει τη θέση που της άρμοζε στο διεθνές σκηνικό.

Η θετική ανταπόκριση της Γερμανίας στα αιτήματα του Καραμανλή ικανοποίησαν τον Έλληνα ηγέτη ο οποίος ως βασικό στόχο είχε την ενσωμάτωση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

«Τόσο ο Χέλμουτ Σμιτ όσο και ο υπουργός εξωτερικών Χανς Ντίντριχ Γκένσερ (Hans Dietrich Genscher) ανταποκρίθηκαν στις αιτιάσεις του. Η Ελλάδα δέχτηκε οικονομική βοήθεια από τη Γερμανία και πίστωση από σύμπραξη δυτικοευρωπαϊκών τραπεζών εκατοντάδων εκατομμυρίων μάρκων. Παράλληλα η αναλογία στρατιωτικής βοήθειας σε Ελλάδα-Τουρκία από γερμανική πλευρά έφτασε σε αναλογία 3:5 (με κάποιες αποκλίσεις κατά καιρούς) ιδιαίτερα ευνοϊκή για την Ελλάδα, αν αναλογιστεί κανείς την έκταση και τον πληθυσμό των δύο χωρών⁵⁰.

⁵⁰ Δ. Αποστολόπουλος, «Επίσκεψη Καραμανλή στη Βόννη» στην Καθημερινή 15.2.2015, διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/803780/i-episkepsi-karamanli-sti-vonni/> ,ημερομηνία προσπέλασης 14.4.2023

Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η συμβολή της Γερμανίας και ιδιαίτερα του Χέλμουτ Σμιτ στη διαδικασία ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ένα από τα μεγαλύτερα οράματα του Κων/νου Καραμανλή.

Η κατάθεση ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση ξεκίνησε το 1975, υπογράφηκε το 1979 (28 Μαΐου) και τέθηκε σε ισχύ το 1981.

Αξίζει σ' αυτό το σημείο να αναφέρουμε μια αποκαλυπτική στιχομυθία του Έλληνα πολιτικού με τον Χέλμουτ Σμιτ την οποία μας αποκαλύπτει η αυτόπτης μάρτυς Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ:

«Ίσως έχετε ακούσει ότι ο Κων/νος Καραμανλής όταν διεκδικούσε να μπούμε σαν χώρα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, όλοι οι ηγέτες των μεγάλων χωρών ήταν εναντίον της Ελλάδας δεν θέλανε να μπει η Ελλάδα στην Κοινότητα. Πάει λοιπόν ο Καραμανλής να συναντήσει τον Schmidt – τον Καγκελάριο της Γερμανίας και αυτός του λέει: «Ξέρετε κύριε Καραμανλή, δεν έχετε τις προϋποθέσεις...» Και ο Καραμανλής απάντησε: «Εσείς που έχετε αιματοκυλήσει την Ευρώπη δύο φορές, έχετε το δικαίωμα να είστε μέσα στην Κοινότητα και εμείς που δώσαμε τα φώτα σε όλους εσάς, θα είμαστε εκτός; Να ξέρετε αυτό που σας λέω μεταξύ μας, τώρα που θα σταθούμε μπροστά στους δημοσιογράφους που μας περιμένουν έξω, θα το πω δημοσίως!»

Βγήκανε έξω, σταθήκανε μπροστά στους δημοσιογράφους – και πρώτος δηλώνει ο Schmidt: Είμαστε υπέρ της Ελλάδας πρέπει να μπει στην Κοινότητα»⁵¹.

Βέβαια το ότι έφερε αποτέλεσμα αυτό οφειλόταν στα δείγματα γραφής που είχε δώσει τρία χρόνια σε μεταξύ τους συνάντηση. Οι δύο ηγέτες συνδέθηκαν με φιλία και ο Καραμανλής δήλωνε, όπως έλεγε ο Λαμπρίας, τον θεωρούσε ιδιαίτερο άτομο.

«Και οι δύο χώρες ήταν άρρηκτα δεμένες με τη νατοϊκή ασφάλεια και επένδυναν στην ευρωπαϊκή ενοποίηση για να αυξήσουν τη βαρύτητα απέναντι στους συμμάχους τους»⁵².

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 το κλίμα άλλαξε «προς το χειρότερο λόγω της αρνητικής εικόνας που είχε σχηματιστεί σε ευρωπαϊκούς κύκλους αλλά και

⁵¹ Ελένη - Γλύκατζη Αρβελέρ για Κ. Καραμανλή «Εσείς που έχετε αιματοκυλήσει την Ευρώπη» στο lifo, 5.10.2015, διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/culture/vivlio/konstantinos-karamanlis-pros-germanoys-eseis-poy-ehete-aimatokylysei-tin-eyropi-dyo>, ημερομηνία προσπέλασης 16.4.2023

⁵² Κ. Μπότσου, «Ο ρόλος της ΟΔΓ στις σχέσεις με το ΝΑΤΟ και τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες κατά την περίοδο 1974-1981», 7.2.2022 διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/yhnae5p6>, ημερομηνία προσπέλασης 17.5.2023

στη Γερμανία απέναντι στον Ανδρέα Παπανδρέου. Τώρα πια προχωρούσαν προς την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση»⁵³.

Ακόμα και ο «ιδεολογικά συγγενής προς το ΠΑΣΟΚ» Χέλμουτ Σμιτ ήταν δυσαρεστημένος με τον Παπανδρέου που συχνά αντιδρούσε στην τακτική της Γερμανίας ή και άλλων ευρωπαϊκών χωρών για τη στάση τους στα εσωτερικά της Ελλάδας.. Αναγκαστικά όμως εξακολουθούν να συνεργάζονται οι δύο χώρες.

Το 1984 ο Ανδρέας Παπανδρέου θα συγκρουστεί με τον Χέλμουτ Κολ όταν ο τελευταίος «αρνήθηκε να αυξήσει το χρηματικό ποσό ενίσχυσης προβληματικών περιοχών των μεσογειακών χωρών».

Το 1990 ανέλαβε πρωθυπουργός ο Κων/νος Μητσοτάκης. Επί πρωθυπουργίας του αποκαθίστανται οι σχέσεις με τον Χέλμουτ Κολ. Ωστόσο στις αρχές της δεκαετίας του 1990 λόγω της αναστάτωσης στα Βαλκάνια και πάλι διαφοροποιούνται τα συμφέροντα των δύο χωρών.

«Η Γερμανία επέμενε στην άμεση αναγνώριση από πλευράς Ευρωπαϊκής Κοινότητας των δημοκρατιών της Σλοβενίας και Κροατίας, ενώ η Ελλάδα υποστήριζε τη διατήρηση της Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας»⁵⁴.

Η πρόταση του Γερμανού Υπουργού Εξωτερικών Κλάους Κίνκελ κατά τις διαπραγματεύσεις Αθήνας – Σκοπίων περί συμβιβαστικής ονομασίας Fyrom (Former Yugoslavian Republic of Macedonia – Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας – ΠΓΔΜ) υιοθετήθηκε από τα Σκόπια αλλά δημιούργησε αρνητικά σχόλια στην Ελλάδα και ένταση στις δύο χώρες.

Το 1993 ο αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Θεόδωρος Πάγκαλος δήλωσε ότι «η Γερμανία είναι ένας γίγαντας με μυαλό μικρού παιδιού». Η δήλωση αυτή εξόργισε τη Γερμανία και απαίτησε «τη δημόσια συγγνώμη» από τον Πάγκαλο.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 οι σχέσεις των δύο χωρών χαρακτηρίζονται ως θετικές ιδίως με τη στάση του Gerhard Schroder ο οποίος επέδειξε «θετική στάση στις διαπραγματεύσεις για την ένταξη της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση που ολοκληρώθηκαν το 2000»⁵⁵.

Ως προς την εξωτερική πολιτική των δύο χωρών παρατηρούμε την «αυστηρά ουδέτερη στάση» της Γερμανίας σε θέματα που αφορούν τα ελληνοτουρκικά, το Κυπριακό και το Μακεδονικό.

⁵³ Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 18

⁵⁴ Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 18

⁵⁵ Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 18

Συμπερασματικά οι σχέσεις των δύο χωρών υπήρξαν θετικές σε ζητήματα οικονομικών-εμπορικών αλλά και τουριστικών συναλλαγών αφού από το 1960 και μετά ο τουρισμός στην Ελλάδα στηρίζεται σε μεγάλο κομμάτι από γερμανούς τουρίστες.

Στα θετικά συγκαταλέγονται επίσης η συνεργασία Ελλάδας-Γερμανίας σε πνευματικό επίπεδο π.χ. Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών, (1874), το Ινστιτούτο Goethe, οι Γερμανικές Σχολές στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, τη Γερμανική Εταιρία Νεοελληνικών Σπουδών, που δίνουν το στίγμα διάθεσης συνεργασίας των δύο χωρών. Στα θετικά επίσης συγκαταλέγονται:

α) Υποστήριξη του Αντενάουερ για Υπογραφή Συμφωνίας Σύνδεσης με την ΕΟΚ το 1961

β) Η στήριξη από τον Χέλμουτ Σμιτ για υπογραφή Συνθήκης Ένταξης στην ΕΟΚ το 1979.

γ) Ο Γκέρχαρντ Σρέντερ για ένταξη στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση το 2000⁵⁶

Αλλά και η Γερμανία αποκόμισε οφέλη επενδύοντας στην Ελλάδα. Ωστόσο στα αρνητικά των σχέσεων των δύο χωρών συγκαταλέγεται και τότε και σήμερα η κατηγορηματική άρνηση της Γερμανίας για επιστροφή του Κατοχικού Δανείου όπως και για καλύτερες αποζημιώσεις στους πληγέντες από το Γ' Ράιχ.

Κανείς από τους Έλληνες δεν μπορεί να λησμονήσει το μέγεθος των καταστροφών στην Ελλάδα από τα στρατεύματα κατοχής, την πείνα, τις εκτελέσεις. Μελανή είναι στην ιστορία και η μη δίωξη των εγκληματιών πολέμου με απαίτηση της Γερμανίας. Κανείς δεν λησμονεί την αποφυλάκιση του Μαξ Μέρτεν.

56. Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 18

3.2. Η επίσκεψη Κων/νου Καραμανλή στη Βόννη

Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, ο Κων/νος Καραμανλής υιοθέτησε μια «πολύπλευρη» εξωτερική πολιτική προσπαθώντας να ανοίξει το δίκτυο των χωρών συνεργασίας με τη χώρα μας.

Το κύριο μέλημα του Κων/νου Καραμανλή ήταν η «ενσωμάτωση της χώρας στην ΕΟΚ» τονίζει η Δέσποινα –Γεωργία Κωνσταντινάκου. Έτσι το πρώτο του ταξίδι ήταν στο Παρίσι το 1975 και χαρακτηρίστηκε επιτυχημένο. Ακολούθησε το ταξίδι του στη Βόννη. Η Βόννη από την εποχή του Παπάγου ήταν ο κατ' εξοχήν οικονομικός συνεργάτης της Ελλάδας και είχε συνάψει συμφωνίες για εξαγωγές και επενδύσεις στην Ελλάδα.

Η Ομοσπονδιακή Γερμανική Δημοκρατία κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Δικτατορίας τήρησε ουδετερότητα, οπότε θα λέγαμε οι σχέσεις των δύο χωρών είχαν ατονήσει. Είναι γνωστό ότι οι Γερμανοί δεν ήθελαν να συγκρουστούν με τους δικτάτορες γιατί ίσως θα έθεταν σε κίνδυνο τα συμφέροντά τους.

Ήρθε η στιγμή για επανεκκίνηση των διμερών σχέσεων τον Μάιο του 1975. Τα προς συζήτηση θέματα ήταν:

- Το Κυπριακό
- Επανεργοποίηση της Συμφωνίας Σύνδεσης με την ΕΟΚ
- Ενίσχυση αμυντικής ικανότητας ελληνικών ενόπλων δυνάμεων
- Χρηματοδότηση της χώρας

Ένα ακόμα προς συζήτηση θέμα ήταν η επιστροφή της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ από το οποίο η χώρα μας εξαιτίας της εισβολής των Τούρκων στην Κύπρο είχε αποχωρήσει.

Η επίσκεψη Καραμανλή στη Βόννη έγινε δεκτή με ενθουσιασμό από τον αντικαγκελάριο και υπουργό εξωτερικών Χανς-Ντίτριχ-Γκένσερ. Ο Γκένσερ στις συνομιλίες του με τον Καραμανλή υποσχέθηκε «κάθε δυνατή υποστήριξη» στην Ελλάδα. Ακολούθησαν συνομιλίες με τον καγκελάριο Σμιτ στον οποίο ο έλληνας ηγέτης δήλωσε πως «επιθυμεί έστω και με τον κίνδυνο ενδεχομένης διαφωνίας να ομιλήσει ανοιχτά και ειλικρινώς με τον καγκελάριο»⁵⁷

⁵⁷ Δ. Κωνσταντινάκου, «Η επίσκεψη Καραμανλή στη Βόννη», 14.9.2020 διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/politics/561077152/i-episkepsi-karamanli-sti-vonni-2/>, ημερομηνία προσπέλασης 18.6.2023

Η εικόνα της Ελλάδας μετά την επταετία εμφάνιζε έλλειμμα 800 εκατομμυρίων. Επιπλέον οι διμερείς σχέσεις της Ελλάδας στη Χούντα με άλλες χώρες είχαν ατονήσει με συνέπεια τη μείωση επενδύσεων αλλά και εξαιτίας της διεθνούς ύφεσης.

Ο Καραμανλής αναζητούσε δάνειο από τους Γερμανούς, οι οποίοι ανησυχούσαν για το ότι οι Συνταγματάρχες της Χούντας είχαν αφήσει το στρατό χωρίς στρατιωτικό υλικό και ενόψει των δυσμενών σχέσεων με την Τουρκία η Ελλάδα βρισκόταν σε δυσχερή θέση.

Ο Χέλμουτ Σμιτ πρότεινε στον Καραμανλή τα εξής:

- « - Συνάντηση με τον Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας Ξενοφόντα Ζολώτα
- Συνάντηση με τον Διοικητή της Ομοσπονδιακής Τράπεζας και με αξιωματούχους του Ομοσπονδιακού Υπουργείου Οικονομικών για παροχή κεφαλαίων»⁵⁸.

Ως προς το αίτημα της Ελλάδας για στρατιωτική βοήθεια, η Βόννη υποσχέθηκε πως εξαιτίας της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας αφού αυτή είναι το προπύργιο της Ευρώπης, θα συνέβαλε «εξ ιδίου συμφέροντος», όπως χαρακτηριστικά ανέφερε.

Ως προς το αίτημα της Ελλάδας για χρηματική βοήθεια (μερική χρηματοδότηση) για αγορά υποβρυχίων, ο Σμιτ «θεώρησε πως εξαιτίας της μορφολογίας του Αιγαίου θα ήταν προτιμότερο να χρησιμοποιηθούν τορπιλάκατοι που είναι πιο ευέλικτα και έχουν μικρότερο κόστος.

Η Ελλάδα εκείνη τη χρονική στιγμή διέθετε μόνον 7 υποβρύχια σε αντίθεση με την Τουρκία που διέθετε 17»⁵⁹

«Η πρόταση του Σμιτ δεν ενθουσίασε τον Καραμανλή, αλλά αρκέστηκε να επανεξεταστεί το θέμα και να γίνει ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των Γενικών Επιτελείων Ναυτικού»

Ακολούθησαν συνομιλίες σχετικές με την ένταξη στην ΕΟΚ, με το ΝΑΤΟ και το Κυπριακό. Ο Καραμανλής έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ και έκανε γνωστό στον καγκελάριο πως ήταν «επιβεβλημένη» η ένταξη και για λόγους οικονομικούς αλλά και για λόγους ασφαλείας της χώρας».

Η αντίδραση του Σμιτ ήταν διστακτική, γιατί ο καγκελάριος συνέδεσε την ΕΟΚ με την αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ.

⁵⁸ Δ. Κωνσταντινάκου, ό. π., σ. 52

⁵⁹ Δ. Κωνσταντινάκου, ό. π., σ. 52

Έντονη υπήρξε η απάντηση Καραμανλή με το ζήτημα του ΝΑΤΟ και την Ελληνοτουρκική διένεξη λέγοντας: «Εάν η Ελλάδα δεν τύχει υποστηρίξεως εις το θέμα της εντάξεως, θα εισέλθει εις μίαν νέαν περιπέτειαν από την οποία η Δύσις θα την χάσει οριστικώς»⁶⁰

Ένα ακόμη θέμα συνομιλιών των δύο χωρών ήταν το Κυπριακό σχετικά με το οποίο ο Καραμανλής δήλωσε στον Σμιτ ότι η Τουρκία έπρεπε να μετριάσει «τον νοσηρόν εθνικισμόν» της και να δεχτεί λογικές λύσεις.

Η διμερής συνάντηση είχε ιδιαίτερη επιτυχία για την Ελλάδα. Η Γερμανία υποσχέθηκε οικονομική βοήθεια 120 εκατομμυρίων μάρκων, σύναψη τραπεζικού δανείου ύψους 250 εκατομμυρίων μάρκων και ενισχυμένη αμυντική βοήθεια.

Το Δεκέμβριο του ίδιου έτους ο καγκελάριος Σμιτ επισκέφτηκε την Αθήνα. Αυτή τη φορά ο Σμιτ υποστήριξε πλήρως την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ (Κωνσταντινάκου Δέσποινα).

Συνοψίζοντας το ταξίδι Καραμανλή στη Βόννη, αντιλαμβανόμαστε πως η Ελλάδα κατάφερε να επιστρέψει στην πρόοδο μετά την τροχοπέδη που υπέβαλε η Χούντα στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Ελλάδας⁶¹ (Κωνσταντινάκου Δ., ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 14/9/2020).

Το κλίμα συνεργασίας με την Γερμανία έγινε και πάλι φιλικό αφού το 1984 οι σχέσεις είχαν κλονιστεί όταν ο Ανδρέας Παπανδρέου κατηγορούσε τον Χέλμουτ Κολ για άρνηση αύξησης οικονομικού πακέτου στην Ελλάδα.

Το 1990 ο Κων/νος Μητσοτάκης φαίνεται να πέτυχε μια ευνοϊκότερη στάση του Χέλμουτ Κολ απέναντι στην Ελλάδα.

3.3. Η συμβολή της Γερμανίας ως προς την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ

Το 1957 (25 Μαρτίου) υπεγράφη στη Ρώμη η Συνθήκη Ίδρυσης της ΕΟΚ μεταξύ Γαλλίας, Δ. Γερμανίας, Ιταλίας, Βελγίου και Λουξεμβούργου. Το 1959 η Ελλάδα κατέθεσε επίσημη αίτηση ένταξης στην ΕΕ, κίνηση που χαιρέτησε ο Καγκελάριος Erhard δείχνοντας τη θετική στάση της Γερμανίας απέναντι στην Ελλάδα⁶².

⁶⁰ Δ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 52

⁶¹ Δ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 52

⁶² Βλ. λήμμα σύνταξης «*Η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ*» στο ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ

Η αίτηση οδήγησε στην υπογραφή Συμφωνίας Σύνδεσης Ελλάδας-ΕΟΚ τον Ιούνιο του 1961. Ωστόσο η συμφωνία στα χρόνια που ακολούθησαν «πάγωσε» αφού επεβλήθη στη χώρα η στρατιωτική δικτατορία.

Τον Ιούλιο του 1974 ενεργοποιήθηκε και πάλι και το 1975 κατατέθηκε αίτηση για πλήρη ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αντέδρασε στο αίτημα και θέσπισε «προενταξιακή μεταβατική περίοδο» πριν την πλήρη ενσωμάτωση με την Ευρώπη «Αυτή η μεταβατική περίοδος θα σήμαινε καθυστέρηση στην ενταξιακή πορεία της Ελλάδας. Γι' αυτό ο Καραμανλής απευθύνθηκε στους φίλους του Γαλλία και Γερμανία».

Ο ρόλος της ΟΔΓ και προσωπικά ο Χέλμουτ Σμιτ υπήρξε αποφασιστικός να ξεπεράσει η Αθήνα τον σκόπελο της γνωμοδότησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

«Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή ενοποίηση», επισημαίνει η Κων/να Μπότσιου και συνεχίζει «Μαζί με τη Γαλλία έδειξε την προτεραιότητα που είχε στον Ψυχρό Πόλεμο η πολιτική ενότητα της Δύσης».

Στον αγώνα δρόμου για την ένταξη της Ελλάδας «σημείο αναφοράς ήταν οι γερμανικές κυβερνήσεις συνασπισμού Σοσιαλδημοκρατών και Ελευθέρων Δημοκρατών (SPD-FDP) με επικεφαλής τον Χέλμουτ Σμιτ και τον Υπουργό Εξωτερικών Χανς Ντίτριχ Γκένσερ. Και οι δύο, όπως ο Καραμανλής, άφησαν την προσωπική τους σφραγίδα»⁶³.

Ο Καραμανλής επεσήμαινε στους «εννέα» τον κίνδυνο ματαίωσης των ευρωπαϊκών σχεδίων αν στις εκλογές νικούσε ο Παπανδρέου. Έπρεπε επομένως η Ελλάδα να γίνει σύντομα το δέκατο μέλος.

«Στην ελληνική περίπτωση η Βόννη ανέλαβε το ρόλο που δεν μπορούσε να παίξει η Γαλλία και αυτόν τον ενισχυμένο ρόλο της Βόννης ευνοούσε η προβληματική σχέση των ΗΠΑ με την Ελλάδα» (Μπότσιου Κων/να).

Καθ' όλη τη διάρκεια των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, Σμιτ και Καραμανλής ήταν σε διαρκή επικοινωνία. Από τις 28 Δεκεμβρίου 1975 έως τις 8 Ιανουαρίου 1976 ο Χέλμουτ Σμιτ επισκέφτηκε την Ελλάδα. Στην Ελλάδα ο Σμιτ εξήρε τον γρήγορο εκδημοκρατισμό της χώρας και παρείχε οικονομική βοήθεια 120εκατομμύρια μάρκα, ως αναπτυξιακή βοήθεια και 250 εκατομμύρια μάρκα

⁶³ Κ. Μπότσιου, *ό. π.*, σ. 49

τραπεζικό δάνειο. Ο Σμιτ επιθυμούσε την επίλυση του Κυπριακού και την επιστροφή της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ.

Μέσα από συνεχείς διεργασίες μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας κατά τη διάρκεια των οποίων η Ελληνογερμανική συνεννόηση αντιμετώπισε πολλά εμπόδια, το 1979 στις 28 Ιουνίου, υπογράφηκε η «Πράξη Προσχώρησης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», ύστερα από διαπραγματεύσεις μόλις δύομισι ετών και πέντε χρόνια μετά την πτώση της Χούντας. Η πλήρης ένταξη έλαβε χώρα την 1^η Ιανουαρίου 1981.

«Η Βόννη βοήθησε την Ελλάδα να επιτύχει τον υψηλότερο στόχο που έθεσε σε καιρό ειρήνης, τη «Μεγάλη Ιδέα» κατά τον Κ. Καραμανλή, τον αρχιτέκτονα αυτής της πολιτικής»⁶⁴.

Κατά τη διάρκεια των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με τις ευρωπαϊκές κοινότητες έλαβε χώρα μια παράλληλη διαπραγμάτευση για πλήρη επαναφορά της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ, μέσω και πάλι του καγκελάριου Σμιτ και του Υπουργού Εξωτερικών Γκένσερ. Συμπερασματικά «η κυβέρνηση Σμιτ επιτάχυνε μετά το 1977 την ενταξιακή πορεία της Ελλάδας και υπήρξε αρωγός του οράματος του Κ. Καραμανλή».

Χαρακτηριστικά αποσπάσματα για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, διαβάζουμε στο αρχείο Κων/νου Καραμανλή:

3 Νοεμβρίου 1977

Μετά από συνάντησή του στη Βόννη με τον πρωθυπουργό της Ισπανίας Αδόλφο Σουάρεθ, με κύριο θέμα την ένταξη της Ισπανίας στην ΕΟΚ, ο καγκελάριος της ΟΔΓ, Χ. Σμιτ, διαχωρίζει κατηγορηματικά την αίτηση εισδοχής της Ελλάδας από τις αντίστοιχες της Ισπανίας και Πορτογαλίας: «Η Ισπανία και η Πορτογαλία θα χρειαστούν δέκα χρόνια για να ενταχθούν ενώ η αίτηση της Ελλάδας προωθείται γρήγορα»⁶⁵

Επίσης ο Σμιτ σε επικοινωνία με τον Καραμανλή σημειώνει: «Για το θέμα της συνδέσεως της Ελλάδος με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα επιθυμώ να σας γνωρίσω και τα εξής: «Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας αποτέλεσε μόνιμο αντικείμενο των συγκεντρωθέντων στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου αρχηγών Κρατών και

⁶⁴ Κ. Μπότσιου, *ό. π.*, σ. 49

⁶⁵ Αρχείο Κων/νου Καραμανλή σελ. 20, 46, 48, 212, 214, 215 και 217 στο Volume_06_OCR_LOW_IKK.pdf

Κυβερνήσεων. Είμεθα σύμφωνοι ότι οι διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα θα πρέπει να προωθηθούν με ταχύ ρυθμό.

Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση υποστηρίζει ταχύρρυθμες διαπραγματεύσεις με τη χώρα σας, με την οποία τόσο στενά και φιλικά συνδέεται η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ίνα καταστεί δυνατή η ταχεία περάτωσις των και η υπογραφή της Συμφωνίας Συνδέσεως»⁶⁶.

Και στα χρόνια της κρίσης ο Σμιτ τάχθηκε υπέρ της Ελλάδας. Χαρακτηριστική είναι η δήλωσή του στην εφημερίδα Die Zeit το 2011: «Να πάρει ο διάλογος τους Ευρωπαίους Αρχηγούς κρατών αν δεν καταφέρουν να σώσουν την Ελλάδα»⁶⁷

Για το ακανθώδες θέμα των αποζημιώσεων ο Σμιτ είχε δηλώσει: «Η επίσημη Γερμανική θέση έχει ξεκαθαριστεί χωρίς τη συμμετοχή των Ελλήνων» (tyrosthess 1/5/2015). Τον Οκτώβριο του 2014 ο Σμιτ αναγορεύτηκε Επίτιμος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Συνοψίζοντας τις θέσεις της Γερμανίας ως προς την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ επισημαίνουμε ότι και για τις δύο χώρες η συνεργασία υπήρξε επωφελής. «Το πολιτικό άλμα της Βόννης ήταν ανάλογο του με το οικονομικό που επιχειρούσε η Ελλάδα εντασσόμενη στην Ευρωπαϊκή οικογένεια.

Για τη Βόννη ήταν η καθοριστική τομή απέναντι στο σκοτεινό παρελθόν και μια ευκαιρία να ταυτιστεί με τη δημοκρατία και την ενοποίηση»⁶⁸.

3.4. Απονομή βραβείου «Καρλομάγνου» στον Κ. Καραμανλή (Άαχεν Γερμανίας)

Στις 31 Ιανουαρίου 1978, ο Δήμαρχος του Άαχεν ενημέρωνε με επιστολή του τον Κων/νο Καραμανλή ότι με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, του απονέμει το βραβείο Καρλομάγνου.

⁶⁶ Αρχείο Κων/νου Καραμανλή, ό. π., σ. 56

⁶⁷ Die Zeit: Σμιτ «Να τους πάρει ο διάλογος αν δεν σώσουν την Ελλάδα», 6.10.21 διαθέσιμο στο: <https://www.news247.gr/oikonomia/chelmoyt-smit-na-toys-parei-o-diaolos-an-den-sosoyme-tin-ellada.6125586.html>, ημερομηνία προσπέλασης 17.4.2023

⁶⁸ Κ. Μπότσιου, ό. π., σ. 49

«Το σκεπτικό της απόφασης για την απονομή του βραβείου, για το έτος 1978, στον Έλληνα Πρωθυπουργό, σχετιζόταν κατά το Δήμαρχο Κουρτ Μάλαγκρε, με τις συνεχείς προσπάθειές του για την ενοποίηση της Ευρώπης».

Ως γνωστόν, το διεθνές βραβείο Καρλομάγνος, απονέμεται κάθε χρόνο από την πόλη Άαχεν της Γερμανίας σε άτομα για τη συνεισφορά τους στην ιδέα της Ευρώπης και στην ειρήνη της περιοχής.

Ο πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας Βάλτερ Σέελ ανέφερε: «Το βραβείο Άαχεν απονέμεται αυτό το χρόνο σ' έναν Έλληνα πολιτικό και δημόσιο άνδρα, ο οποίος έχει προσφέρει πολλές υπηρεσίες στην Ευρώπη. Από πολύ καιρό έχετε ταχθεί υπέρ της Ευρωπαϊκής Ενότητας. Επίσης, η αποκατάσταση της σταθερότητας της δημοκρατίας στην Ελλάδα, που σε μεγάλο βαθμό είναι προσωπικό σας έργο, ήταν μια συμβολή για την ενοποίηση της Ευρώπης»⁶⁹.

Χαρακτηριστική ήταν ακόμη η αναφορά στο γεγονός βραβεύσεως από τον τηλεοπτικό σχολιαστή Φον Μπένθαϊμ, ο οποίος τόνισε «ότι εντυπωσίασε η δύναμη εμπειρίας του Έλληνα πολιτικού στην ιστορία του ευρωπαϊκού πνεύματος» (Αρχείο Κ. Καραμανλή, σελ. 215). Ακολούθησαν διθυραμβικές τοποθετήσεις τόσο των εκεί παρευρισκομένων όσο και του σχολιαστή του ραδιοφωνικού σταθμού της Κολωνίας με τις οποίες η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας εξήρε το έργο του Έλληνα πολιτικού. Μέσα από αυτή τη βράβευση αναδεικνύονται οι φιλικές σχέσεις των δύο χωρών, η μεταξύ τους συνεργασία αλλά και η προοπτική για περαιτέρω ανάπτυξη των σχέσεων των δύο χωρών.

Στον λόγο του ο Καραμανλής μεταξύ πολλών άλλων επεσήμανε: «Μόνον εις την ένωση της Ευρώπης μπορούμε να σώσουμε τη δημοκρατία. Η δημοκρατία μπορεί να πέσει σε μια χώρα αλλά δεν μπορεί να χαθεί σε μια ενωμένη Ευρώπη»⁷⁰.

Η βράβευση του Καραμανλή έδωσε την αφορμή για διατύπωση ευνοϊκών σχολίων με αναφορά στην Ελλάδα και τον ηγέτη της. Ο ραδιοφωνικός σταθμός της Κολωνίας μετέδωσε σχόλιο του διευθυντή της ελληνικής εκπομπής Βάλτερ Χάιερ που επεσήμανε ότι η βράβευση αυτή ανταποκρίνεται στα αισθήματα της ευρωπαϊκής δημόσιας γνώμης⁷¹.

⁶⁹ Αρχείο Κων. Καραμανλή, ό. π., σ. 56

⁷⁰ Αρχείο Κων. Καραμανλή, ό. π., σ. 56

⁷¹ Αρχείο Κων. Καραμανλή, ό. π., σ. 56

Δ' Κεφάλαιο

«Εξομάλυνση» του πολεμικού παρελθόντος

4.1. Το ζήτημα των εγκληματιών πολέμου

Ο όρος εξομάλυνση του πολεμικού παρελθόντος στη γερμανική ιστορία ονομάζεται Vergangenheitsbewältigung (Δ. Αποστολόπουλος 19/2/2022). Η εξομάλυνση των ελληνογερμανικών διενέξεων που δημιουργήθηκαν κυρίως μέσα από τη γερμανική κατοχή απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια για να βρεθούν κοινές λύσεις σε ιδιαίτερα σοβαρά ζητήματα όπως: 1) Η παύση της δίωξης των εγκληματιών πολέμου και 2) οι πολεμικές αποζημιώσεις/επανορθώσεις και Κατοχικό δάνειο.

«Τούτος ο πόλεμος που έρχεται δεν είναι ο πρώτος. Πριν απ' αυτόν γίνανε κι άλλοι πόλεμοι. Όταν τελείωσε ο τελευταίος υπήρχαν νικητές και ηττημένοι. Στους νικημένους ο φτωχός λαός πέθαινε από την πείνα. Στους νικητές ο φτωχός λαός πέθαινε το ίδιο...».

Ο Μπρεχτ ήξερε από πολέμους και θάνατο, όταν έφυγε από τη Γερμανία του Χίτλερ για να μην ζήσει ό,τι ακολούθησε. Και ακολούθησαν εγκλήματα στον πόλεμο Ελλάδας-Γερμανίας. Κλεισούρα, Δίστομο, Καλάβρυτα, Λιγκιάδες, Χορτιάτης, Τρίπολη, Κάνδανος, αιματηρά μπλόκα, φυλακίσεις, στρατόπεδα συγκέντρωσης, αποτελούν μαύρη σελίδα της νεώτερης ιστορίας και αδιάψευστος μάρτυρας της γερμανικής βίας στην Ελλάδα. Οι καταστροφές στην Ελλάδα ήταν τεράστιες. Οι αριθμοί αμείλικτοι δείχνουν τι έγινε στη χώρα μας.

- Το 1942 το ποσοστό των θανάτων ήταν 40.813

- Αριθμός εκτελεσθέντων 38.690 και με την προσθήκη των ομαδικών σφαγών 50.000

- 1.000.000 άστεγοι από τους βομβαρδισμούς⁷²

Όμως οι υπεύθυνοι για τα χιλιάδες θύματα είναι οι άνθρωποι που υπηρετούσαν στον Γερμανικό στρατό. Με το τέλος του πολέμου οι λαοί περίμεναν την τιμωρία των εγκληματιών πολέμου.

⁷² Ν. Τζιανίδης, «Εγκλήματα Πολέμου», 20.4.2022, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/58rc2xr7>, ημερομηνία προσπέλασης 14.5.2023

«Όμως τα εγκλήματα του πολέμου στην Ελλάδα δεν έλαβαν ποτέ την ανάλογη δημοσιότητα της οποίας έτυχαν οι γερμανικές βιαιοπραγίες σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Η κοινή γνώμη της Γερμανίας μόλις τις περασμένες δεκαετίες άρχισε να ενημερώνεται για τα έργα και τις ημέρες των στρατευμάτων της στον ελληνικό χώρο, κυρίως εξαιτίας του αιτήματος των Ελλήνων για την καταβολή αποζημιώσεων»⁷³.

Και το σπουδαιότερο, όπως παρακάτω θα δούμε, δεν τιμωρήθηκαν εκτός πολύ λίγων εξαιρέσεων.

Ως εγκλήματα πολέμου νοούνται όλες οι παραβάσεις του Διεθνούς Δικαίου που διαπράχθηκαν από τις αντιμαχόμενες πλευρές κατά τη διεξαγωγή του πολέμου ή είναι άμεσα συνδεδεμένες με την πολεμική διαδικασία. Η πρώτη φορά κωδικοποίησης των κανόνων δικαίου έγινε το 1899 και το 1909 στη Χάγη. Οι Συμβάσεις της Χάγης καθόριζαν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των εμπολέμων⁷⁴.

Μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου και κάτω από την πίεση της κοινής γνώμης, αποφασίστηκε το 1945 στις 8 Αυγούστου η «Συμφωνία για την Δίκη και πιθανή καταδίκη όλων των εγκληματιών πολέμου των προερχομένων από τον Άξονα»

Στην Ελλάδα οι μαζικές εκτελέσεις, οι εκτοπισμοί, οι λεηλασίες στον πληθυσμό ήταν τόσο μεγάλες ώστε η απαίτηση του λαού για τιμωρία των ενόχων ήταν ολοκληρωτική. Έτσι η ελληνική κυβέρνηση άρχισε να αναζητά στοιχεία και πράξεις ατόμων που θα αποδείκνυαν τα εγκλήματα πολέμου και τη δυνατότητα εισαγωγής σε δίκη. Ταυτόχρονα συστάθηκε η Κεντρική Υπηρεσία του Ελληνικού Εθνικού Γραφείου εγκλημάτων Πολέμου υπό την διεύθυνση του αντεισαγγελέως παρά τω Αρείω Πάγω Ανδρέα Τούση.

Το γραφείο αυτό συστάθηκε το 1945 με σκοπό την εξακρίβωση εγκλημάτων πολέμου που είχαν διαπραχθεί κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (ΕΕΓΕΠ).

Από το 1945 έως το 1948 συγκεντρώθηκαν τεκμήρια για τη διάπραξη εγκλημάτων πολέμου. Η διαδικασία αναζήτησης αποδεικτικών στοιχείων και συλλογής μαρτύρων ήταν ιδιαίτερα δύσκολη. Ύστερα από φιλότιμες προσπάθειες του

⁷³ Δ. Κωνσταντινάκου, «Η κληρονομιά του πολέμου. Η ποινική δίωξη των εγκληματιών πολέμου και οι αποζημιώσεις στη Μεταπολεμική Ελλάδα», σ. 198, (2012) , διαθέσιμο στο: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/33303>

⁷⁴ Δ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 61

Εθνικού Γραφείου Εγκλημάτων, ξεκίνησαν για τον εντοπισμό των ενόχων, πράγμα αρκετά δύσκολο.

Οι πρώτες δίκες ξεκίνησαν το 1946. Οι πρώτοι που οδηγήθηκαν στα ελληνικά δικαστήρια ήταν οι στρατηγοί της Κρήτης Bruno Bräuer και Friedrich Müller, οι οποίοι καταδικάστηκαν για εγκλήματα πολέμου και συμμετοχή σε αντίποινα στην Κρήτη⁷⁵.

Και οι δύο εκτελέστηκαν στις 20 Μαΐου 1947, ανήμερα της επετείου της Μάχης της Κρήτης. Ακολούθησε μια ακόμη δίκη του επιλοχία Fritz Schubert, ο οποίος κατά γενική ομολογία αποτελούσε μια από τις «πλέον ειδεχθείς μορφές» της Γερμανικής Κατοχής. Ο Schubert έδρασε στην Κρήτη και τη Μακεδονία. Η ποινή του, θάνατος.

Ακολούθησαν και άλλες δίκες στις οποίες επιβλήθηκαν μικρές ποινές ή και αθώοσις. Επόμενη σημαντική δίκη ήταν εκείνη του Andrae Alexander, διοικητή του Φρουρίου της Κρήτης. Ο Andrae καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη.

Σταδιακά όμως οι Γερμανοί άρχισαν να αποδεικνύουν δυσφορία για την εκκαθάριση των Γερμανών αξιωματούχων και επεδίωκαν να υπάρξει παραγραφή των εγκλημάτων πολέμου, δηλ. θα λέγαμε να υπάρξει «λήθη» γύρω από τις ωμότητες που διέπραξαν οι γερμανοί κατακτητές⁷⁶.

Έτσι το 1950-1951 όταν ο Γ. Παπανδρέου επιχειρήσει να «επαναπροωθήσει» τα ελληνικά καπνά στη γερμανική αγορά, βρέθηκε αντιμέτωπος με το άμεσο αίτημα της Βόννης να σταματήσει η δίωξη εναντίον δύο Γερμανών υπηκόων που κατηγορούνταν για εγκλήματα οικονομικής φύσεως στην Κατοχή⁷⁷.

Επόμενος σταθμός στην πορεία των δικών των γερμανών εγκληματιών είναι το 1952 όταν «η κυβέρνηση Πλαστήρα με τον νόμο 2058 περί μέτρων ειρηνεύσεως συμπεριέλαβε διάταξη με την οποία προβλεπόταν δυνατότητα αναστολής της ποινικής δίωξης για όλα τα αδικήματα που χαρακτηρίζονταν ως εγκλήματα πολέμου»⁷⁸.

Στο εξής η Ελληνική Δικαιοσύνη θα παρέδιδε τις δικογραφίες που είχε στη διάθεσή της στη Γερμανία οπότε οι γερμανικές αρχές θα έδιναν τη λύση.

Η λύση όμως αυτή δεν ικανοποιούσε τη Γερμανία η οποία επεδίωκε μόνιμη αναστολή των δικαστικών υποθέσεων. Ήθελε να λυθεί οριστικά το ζήτημα των εγκληματιών πολέμου και όχι μια «μεσοβέζικη λύση».

⁷⁵ Κ. Κράλοβα, *Στη Σκία της Κατοχής. Οι ελληνογερμανικές σχέσεις την περίοδο 1940-2010*, Αθήνα 2013, σ. 188-195

⁷⁶ Κ. Κράλοβα, *ό. π.*, σ. 62

⁷⁷ Δ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 62

⁷⁸ Κ. Κράλοβα, *ό. π.*, σ. 62

Για να το πετύχει αυτό δεν δίσταζε βέβαια και να εκμεταλλεύεται την οικονομική κατάσταση της Ελλάδας και δι' αυτού να την εκβιάζει.

Η Ελλάδα όμως και λόγω των εντόνων διαμαρτυριών της αντιπολίτευσης αλλά και λόγω των αντιδράσεων της κοινής γνώμης ξεκαθάρισε δια του Υπουργού Εξωτερικών Σοφοκλή Βενιζέλου ότι δεν ήταν δυνατόν να ταυτιστεί με τη Βόννη⁷⁹.

«Συνολικά παραδόθηκαν στη Γερμανία 187 δικόγραφα εναντίον σχεδόν 900 κατηγορούμενων» όπως διαβάζουμε στην έρευνα της καθηγήτριας Δέσποινας Κωνσταντινάκου.

Πολλές από τις σταλθείσες υποθέσεις δεν δικάστηκαν καθόλου στη Γερμανία λόγω του ότι οι εκεί δικαστικές αρχές θεωρούσαν μη επαρκή τα στοιχεία της δικογραφίας.

Το 1956 ο Εισαγγελέας Ανδρέας Τούσης συμβούλευε την τότε κυβέρνηση να ακολουθήσει άλλη οδό για να υπάρξει οριστική λύση στο πρόβλημα των τιμωριών των εγκληματιών πολέμου. Η πρόταση του Ανδρέα Τούση ήταν να δοθούν αποζημιώσεις στα θύματα του πολέμου, θέση που υιοθέτησε η ελληνική κυβέρνηση.

Μέσω των αποζημιώσεων θα μπορούσε να καμφθεί η κοινή γνώμη και συνεπώς ο τότε Πρωθυπουργός θα ήταν πιο εύκολο να «περάσει στη Βουλή νόμο για γενική αμνηστία».

Τις προτάσεις της Ελλάδας απέρριψε η Βόννη και δεν δέχτηκε να δώσει αποζημιώσεις στα θύματα του πολέμου.

Ο εισαγγελέας Τούσης θεώρησε ότι έπρεπε τότε «να συνεχίσει την έρευνα για εντοπισμό εγκληματιών πολέμου» πράγμα που οι Γερμανοί θεώρησαν «κούφιος απειλές».

Το 1959 μετά από αφόρητες πιέσεις των Γερμανών η Κυβέρνηση Καραμανλή εξέδωσε το Ν.Δ. 4016 σύμφωνα με το οποίο προβλεπόταν η αυτοδίκαιη αναστολή όλων των διώξεων εναντίον των γερμανικών εγκλημάτων πολέμου. Είναι η χρονιά που καταργήθηκε και το Εθνικό Γραφείο Εγκλημάτων Πολέμου.

Ο Γ. Χαρβαλιάς⁸⁰ κρίνοντας τη συμπεριφορά αυτή των Γερμανών χαρακτηρίζει την τακτική αυτή της Γερμανίας ως τακτική «διακρατικού εκβιασμού» και «εκμαυλισμού κυβερνήσεων».

⁷⁹ Δ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 61

⁸⁰ Γ. Χαρβαλιάς, «Οι Ναζί επιστρέφουν στον τόπο του εγκλήματος», 27.10.2019 και 11.11.2019, διαθέσιμο στο: <https://www.newsbreak.gr/apopseis/48370/oi-nazi-epistrefoyn-ston-topo-toy-egklimatos-3/>, ημερομηνία προσπέλασης 13.5.2023

Και συνεχίζει: «Οι Γερμανικές αρχές κατάφεραν να πετύχουν τη συλλογική αμνήστευση για να μην μπουν στη διαδικασία οικονομικές αποκαταστάσεις των θυμάτων τους. Δωροδοκώντας ή εκβιάζοντας πρόσωπα κλειδιά σε κυβερνήσεις κατάφεραν τη συλλογική αμνήστευση»⁸¹.

Ήδη από το 1950 η κυβέρνηση Αντενάουερ ζήτησε την αποφυλάκιση των Αντρέ και Ζάιτς ως αντιστάθμισμα για την προοπτική ανάπτυξης των Ελληνογερμανικών σχέσεων.

Όπως αναφέρει στο εξαιρετικά ενδιαφέρον άρθρο του ο ερευνητής Δημήτρης Αποστολόπουλος (Καθημερινή, 26/7/2015) «η δίωξη Γερμανών που ήταν υπεύθυνοι για σκληρά και απάνθρωπα εγκλήματα απέναντι στον ελληνικό λαό κατά τη διάρκεια της Κατοχής αποτελεί ένα από τα πιο δύσκολα κεφάλαια της ιστορίας της μεταπολεμικής περιόδου. Οι ένοχοι με ελάχιστες εξαιρέσεις δεν τιμωρήθηκαν για τις πράξεις τους»

Το τέλος αυτής της διένεξης Ελλάδας-Γερμανίας, όπως αναφέραμε και προηγούμενα, ήταν το 1959 οπότε με το εκδοθέν διάταγμα αναστέλλονταν «αυτοδικαίως και χωρίς να απαιτείται απόφασις δικαστηρίου, πάσα δίωξις Γερμανών υπηκόων, φερόμενων ως εγκληματιών πολέμου».

Με αυτό το νόμο απελευθερώθηκε και ο εγκληματίας πολέμου Μαξ Μέρτεν, την υπόθεση του οποίου αναλυτικά παρουσιάζουμε σ' αυτήν την ενότητα.

Κλείνοντας ας θυμίσουμε τα όσα είπε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος στη Βουλή μετά την ψήφιση του Νόμου 4016/1959: «Κατέχομαι από βαθείας ευλαβείας έναντι των θυμάτων των Καλαβρύτων, αλλά αι σφαγαί εκεί προκλήθηκαν ως αντίποινα δια φόνους Γερμανών και μάλιστα αιχμαλώτων»!

Αυτό που έχει εντυπωσιάσει όμως είναι το θράσος των Γερμανών Ναζί να επιστρέφουν στον τόπο του εγκλήματος⁸². Μια τέτοια περίπτωση επιστροφής στην Ελλάδα είναι του Μαξ Μέρτεν, του σφαγέα των Εβραίων της Θεσσαλονίκης και της αρπαγής των περιουσιών τους.

Μια ακόμη περίπτωση εγκληματία πολέμου που επισκέφτηκε την Ελλάδα είναι εκείνη του Γκούντερ Κόλβες. Αλλά και αυτός φυγαδεύτηκε από την Ελλάδα χωρίς να υποστεί καμία τιμωρία για τη δράση του.

⁸¹ Γ. Χαρβαλιάς, *ό. π.*, σ. 63

⁸² Γ. Χαρβαλιάς, *ό. π.*, σ. 63

Η στάση της μεταπολεμικής Γερμανίας απέναντι στο ναζιστικό καθεστώς του παρελθόντος της δεν είναι κοινή για όλους.

Φυσικά υπήρχαν και οι αντίθετες φωνές. Ένα πάντως είναι βέβαιο: «Έπειτα από τις δίκες κάποιων ηχηρών ναζιστικών ονομάτων θα ακολουθήσει ευθύς μετά κατά τη δεκαετία του 1950 η ενσωμάτωση των εγκληματιών ναζί στην πολιτική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της Γερμανίας. Έχει άλλωστε ξεκινήσει και ο Ψυχρός Πόλεμος»⁸³.

Εκείνη την εποχή η Γερμανία επεδίωκε να λησμονηθεί το βάρβαρο παρελθόν της και είναι η εποχή που θέλει μέσα από τη λήθη να δείξει ένα άλλο πρόσωπο διαφορετικό από εκείνο της Ανατολικής Γερμανίας.

Αυτοί που δεν δικαιώθηκαν όσον αφορά την Ελλάδα με την ατιμωρησία των εγκληματιών είναι ο λαός, τα θύματα του Ναζισμού και ιδίως οι Εβραίοι.

Οι σταθμοί στο ζήτημα μη δίωξης των εγκληματιών πολέμου είναι:

- 1) Νόμος 2058/1952 σύμφωνα με τον οποίο η ελληνική δικαιοσύνη διαβιβάζει τις σχετικές υποθέσεις στις γερμανικές αρχές για περαιτέρω δίωξη (Διαδικασία που συνεχίστηκε τα επόμενα χρόνια) «Διαδικασία χωρίς να προκαλείται η κοινή γνώμη (υπόμνημα 18^{ης} Δεκεμβρίου 1954 της γερμανικής πρεσβείας στην Αθήνα)»⁸⁴.
- 2) 1956: Διμερείς διαπραγματεύσεις στη Βόννη. Τον Ιούνιο του 1956, όπου συμφωνήθηκε αναβολή για κάποιους μήνες των διώξεων μέχρι την ολοκλήρωση σχετικής έρευνας από τις γερμανικές αρχές, μέχρι την τελική διευθέτηση του ζητήματος⁸⁵
- 3) Νόμος 3933/1959 «Περί αναστολής διώξεως των εγκληματιών πολέμου. Κάθε δίωξη εγκληματιών πολέμου παύει «αυτοδικαίως». Τον νόμο τον πέρασε στη Βουλή ο Κ. Καραμανλής. Σύμφωνα με αυτό το νόμο:
 - α) Τα αντίγραφα των δικογραφιών θα αποστέλλονταν στις γερμανικές δικαστικές αρχές
 - β) Η Αθήνα παραιτήθηκε από τη δίωξη εγκληματιών πολέμου⁸⁶

⁸³ Σ. Ζουμπουλάκης, «Οι δίκες για την εξόντωση των Ελλήνων-Εβραίων», 7.2.2016, διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/world/848130/oi-dikes-gia-tin-exontosi-ton-ellinon-evraion/>, ημερομηνία προσπέλασης 16.4.2023

⁸⁴ Δ. Αποστολόπουλος, «Εξομάλυνση πολεμικού παρελθόντος και συμπόρευση με την ενωμένη Ευρώπη», 19.6.22 διαθέσιμο στο: <https://comdeg.eu/el/compendium/essay/111105/>, ημερομηνία προσπέλασης 13.4.2023

⁸⁵ Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 65

⁸⁶ Δ. Αποστολόπουλος, *ό. π.*, σ. 65

4.2. Υπόθεση Μαξ Μέρτεν

Η υπόθεση Μαξ Μέρτεν ξεκίνησε το 1942 από τη Θεσσαλονίκη και τελείωσε αφήνοντας πίσω της δύο σκάνδαλα που συγκλόμισαν το ελληνικό κράτος και προκάλεσαν θύελλα αντιδράσεων στην Ελληνική Βουλή.

Το ένα σκάνδαλο ήταν η «αδιανόητη» αποφυλάκιση του Μέρτεν από την κυβέρνηση της ΕΡΕ με συγκεκριμένο νόμο και το άλλο σκάνδαλο είναι οι καταγγελίες που έκανε ο ίδιος ο Μέρτεν επιστρέφοντας στη Γερμανία εναντίον α) του Κ. Καραμανλή και β) του Υπουργού Εσωτερικών Δημ. Μακρή της συζύγου του Δοξούλας και γ) του Υφυπουργού Εθν. Άμυνας Γ. Θέμελη για συνεργασία με τις γερμανικές δυνάμεις κατοχής.

22 Απριλίου 1975 προσγειώθηκε στην Αθήνα ο Μαξιμίλιαν Μέρτεν, πρώην επικεφαλής της στρατιωτικής διοίκησης Θεσσαλονίκης, που σε στενή συνεργασία με τον Άιχμαν, στέλεχος των SS επιφορτισμένο για τη μεταφορά Εβραίων στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, επέβλεπε προσωπικά τον εντοπισμό 50.000 Εβραίων κατοίκων της πόλης και τη μεταφορά τους κυρίως στο Άουσβιτς όπου οι περισσότεροι εξοντώθηκαν. Ο Μέρτεν είχε την ευθύνη για αρπαγή περιουσιών συνολικής αξίας 125.000.000 χρυσών φράγκων.

Η υπογραφή του Μέρτεν βρισκόταν στα έγγραφα για καταναγκαστικά έργα των Εβραίων οπότε η ενοχή του ήταν αδιαμφισβήτητη. Ο Μέρτεν είναι γνωστός μέχρι σήμερα ως «ο σφαγέας της Θεσσαλονίκης».

Λέγεται ότι μέρος της αρπαγής των περιουσιών των Εβραίων που «έκλεψε» ο Μέρτεν μεταφέρθηκαν στη Γερμανία ενώ ένα άλλο τμήμα του θησαυρού βρίσκεται βυθισμένο κάπου ανατολικά της Μεθώνης και εξακολουθεί να προσελκύει κατά καιρούς τυχοδιώκτες και χρυσοθήρες⁸⁷.

Ο Μέρτεν από τον Ιούλιο του 1943 ήταν Γενικός Διοικητής Μακεδονίας μέχρι τον Μάρτιο του 1944 όταν μετακινήθηκε στη Γιουγκοσλαβία

Προ δεκαετίας, ο 31χρονος σήμερα δικαστής στην Κάτω Σαξονία, Γκερτ Χάμαν επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη ως φοιτητής και έμαθε για πρώτη φορά για τον Μέρτεν. Σήμερα υπογράφει ένα σημαντικό βιβλίο που κυκλοφορεί στη Γερμανία με

⁸⁷ Γ. Φιλέρης, «Μαξ Μέρτεν, ο χασάπης που δεν τιμωρήθηκε ποτέ», 12.2.2023, διαθέσιμο στο: <https://www.news247.gr/sunday-edition/max-merten-o-chasapis-poy-den-timorithike-pote-kai-o-mythos-toy-chamenoy-thisayroy.9936731.html>, ημερομηνία προσπέλασης 17.4.2023

τίτλο «Max Merten: Jurist und Kriegverbrecher», εκδόσεις Vandenhoeck-Ruprchet (Μαξ Μέρτεν: Νομικός και εγκληματίας πολέμου).

«Πρόκειται για μια στιβαρή έκδοση που υποστηρίχτηκε από το Rosenberg Project, πρόγραμμα που εκπόνησε το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Δικαιοσύνης της Γερμανίας για να ρίξει φως σε όψεις της λειτουργίας του στις αρχές του '50 όταν επικράτησε η άποψη ότι ο ναζισμός έπρεπε να περάσει στη λήθη»⁸⁸

Ο Γκερτ Χάμαν δήλωσε για τον Μέρτεν (εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 28/2/2022) ότι του άρεσε να αποκαλείται «Βασιλιάς της Μακεδονίας». Ήταν επικεφαλής της Μονάδας Διοίκησης Θεσσαλονίκης – Αιγαίου και υφιστάμενος του στρατιωτικού διοικητή της μονάδας διοίκησης Heeregruppe E (Ομάδα στρατού E).

Ο Μέρτεν ήταν ύπουλος και απάνθρωπος απέναντι στους Εβραίους. Ο Χάιμαν παραδέχεται ότι χωρίς την ύπουλη στρατηγική του Μέρτεν, οι Εβραίοι θα ήταν δύσκολο να γκετοποιηθούν και ίσως οι περισσότεροι θα είχαν σωθεί.

Και συνεχίζει πως ο Μέρτεν «είχε διαφορετική συμπεριφορά προς το μη εβραϊκό ελληνικό πληθυσμό. Για παράδειγμα βοηθούσε τους μοναχούς του Αγίου Ορους από λεηλασίες, εμπόδιζε τη μεταφορά τροφίμων για την Αθήνα και ανάγκασε τους Εβραίους να παραδώσουν το νεκροταφείο τους στο Δήμο Θεσσαλονίκης, κάτι που πολλοί μη Εβραίοι ντόπιοι πολιτικοί, ζητούσαν να γίνει. Επίσης ήταν σφοδρός αντικομμουνιστής»⁸⁹.

Όταν τελείωσε ο πόλεμος, ο Μέρτεν συνελήφθη από τους Αμερικανούς στη Γερμανία και κρατήθηκε σε ένα στρατόπεδο αιχμαλώτων στο Μπαντ Άμπλινγκ⁹⁰.

Το 1946 οι Αμερικανοί πρότειναν την παράδοσή του στις ελληνικές αρχές στα πλαίσια της συμφωνίας που είχαν υπογράψει το 1943 οι Σύμμαχοι για την παράδοση των εγκληματιών πολέμου στις αρχές χώρας διάπραξης των εγκλημάτων τους. Το όνομα Μέρτεν βρισκόταν στις διεθνείς λίστες εγκληματιών των Ηνωμένων Εθνών.

Όπως γράφει ο ιστορικός Μαρκ Μαζάουερ «η Ελληνική πλευρά δια Έλληνα στρατιωτικού ακολούθου στο Βερολίνο, Θωμά Υψηλάντη, πρότεινε την απελευθέρωσή του λόγω της αμίμητης συμπεριφοράς του και των ανεκτίμητων

⁸⁸ Π. Παπαδόπουλος, «Υπόθεση Μαξ Μέρτεν» 28.2.2022, διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/561727648/to-fantasma-toy-merten-epistrefei/>, ημερομηνία προσπέλασης 13.5.2023

⁸⁹ Π. Παπαδόπουλος, *ό. π.*, σ. 67

⁹⁰ Μ. Δεδούση, «Μ. Μέρτεν. Γιατί ελευθέρωσε ο Καραμανλής τον «χασάπη» της Θεσσαλονίκης», 28.9.2022, διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/focus/story/330189/san-simera-28-septemvriou-maks-merten-giati-elftherose-o-karamanlis-to-xasapi-tis-thessalonikis>, ημερομηνία προσπέλασης 16.4.2023

υπηρεσιών του προς την Ελλάδα» (Αργότερα ο Θωμάς Υψηλάντης έγινε βουλευτής της Ένωσης Κέντρου)⁹¹.

Απαντώντας σε αιτήματα Αμερικανών, ο Έλληνας διπλωμάτης υποστήριξε: «μέχρι τούδε, ουδεμία κατηγορία διευτώθη ή εκκρεμεί εναντίον του δόκτορος Μαξ» (Χαρβαλιάς Γ.).

«Ο Υψηλάντης έφτασε να ισχυριστεί ότι δεν γνωρίζει κάτι αρνητικό για τον Μέρτεν ενώ υποστήριξε ότι αντίθετα έχει και θετικές πληροφορίες για τη δράση του από ιερωμένους του Αγίου Όρους, ιδιαίτερα από τη Μονή Βατοπεδίου. Έτσι ο δήμιος των Εβραίων της Θεσσαλονίκης αφέθηκε ελεύθερος και άρχισε μια νέα καριέρα στη μεταπολεμική Γερμανία, ξαναγυρνώντας όπως χιλιάδες άλλοι Ναζί, στο δημόσιο τομέα, ως ανώτερο στέλεχος του Υπουργείου Δικαιοσύνης.

Μάλιστα το 1956 ήθελε να διοριστεί Επιτετραμμένος στη νεοσύστατη γερμανική πρεσβεία της Αθήνας».

Την Άνοιξη του 1957 ταξίδεψε στην Ελλάδα για να προσφέρει τις υπηρεσίες του ως νομικός σύμβουλος σε εμπορική διένεξη. Ταυτόχρονα όμως εμφανίστηκε σε ελληνικό δικαστήριο για να καταθέσει ως μάρτυρας υπέρ του παλαιού υπασπιστή και μεταφραστή του, του διαβόητου Άρτουρ Μάισνερ, μέλους του Ναζιστικού κόμματος με πλούσια εγκληματική δράση.

Το αδιανόητο ήταν ότι ο Μέρτεν επισκέφθηκε τη γερμανική πρεσβεία στην Αθήνα ανακοινώνοντας τις προθέσεις του αλλά κανείς δεν τον απέτρεψε. Υπήρχε μια γενικόλογη διαβεβαίωση από ελληνικής πλευράς ότι οι διώξεις θα μπουν στο συρτάρι.

Όμως τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν όπως ο Μέρτεν επιθυμούσε. Όντας σε ελληνικό έδαφος και με εντολή του Αντιεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Ανδρέα Τούση, ο Μέρτεν συνελήφθη αφού εκκρεμούσε σε βάρος του ένταλμα σύλληψης από το 1947.

Η σύλληψη του Μέρτεν έγινε στην αίθουσα δικαστηρίου όπου ο Μέρτεν υπερασπιζόταν τον Άρτουρ Μάισνερ του οποίου η περιουσία είχε δεσμευτεί.

Ο Μέρτεν παρέμεινε προφυλακισμένος σχεδόν δύο χρόνια μέχρι την έναρξη της δίκης του στις 11 Φεβρουαρίου του 1959 όπου και βρέθηκε ένοχος για 15 από τα 20 αδικήματα για τα οποία είχε κατηγορηθεί.

Το Νοέμβριο του 1958 ο Κων/νος Καραμανλής και ο Υπουργός Εξωτερικών Ευάγγελος Αβέρωφ πραγματοποίησαν επίσκεψη στη Δυτική Γερμανία για να

⁹¹ Μ. Δεδούση, *ό. π.*, σ. 67

εξασφαλίσουν πιστώσεις για έργα υποδομής και βιομηχανικές επενδύσεις καθώς και για τη μεσολάβηση του καγκελάριου Αντενάουερ για τη λύση του Κυπριακού⁹².

Ανάμεσα στα ανταλλάγματα που ζήτησε ο Αντενάουερ ήταν να σταματήσει άμεσα η δίωξη των εγκληματιών πολέμου στην Ελλάδα, ώστε οι Γερμανοί που βαρύνονταν με εγκλήματα ή είχαν εντάλματα για την κατοχική τους δράση να μπορούν να μπεινοβγαίνουν ανενόχλητα στη χώρα μας. Τελικά στις 13 Νοεμβρίου του 1958 υπογράφηκε η γερμανοελληνική οικονομική συμφωνία σε μυστικό παράρτημα της οποίας «ο Καραμανλής υποσχέθηκε στον Γερμανό Καγκελάριο Αντενάουερ ότι η Ελλάδα θα ανέστειλε τις διώξεις και θα παρέδιδε τον Μέρτεν στη Γερμανία» (Χαρβαλιάς Γ.). Η Ελλάδα πήρε 200 εκατομμύρια μάρκα με επιτόκιο 6% και την είσοδο γερμανικών εταιριών στην Ελλάδα.

Όμως τον Ιανουάριο του 1959 η κυβέρνηση Καραμανλή έφερε στη Βουλή νομοσχέδιο «περί τροποποίησης της νομοθεσίας για τα εγκλήματα πολέμου». Σύμφωνα με την τροπολογία αυτή «αναστέλλεται αυτοδικαίως και χωρίς να απαιτείται απόφασις δικαστηρίου, πάσα δίωξις Γερμανών υπηκόων ως εγκληματιών πολέμου καθώς και η εκτέλεσις πάσης ποινής ή το υπόλοιπον ταύτης» (ν.δ. 3933/1959)

Ο τότε Υπουργός Δικαιοσύνης Κων/νος Καλλίας δήλωσε ότι «πρέπει να παραμεριστούν τα εμπόδια δια την ανάπτυξιν των σχέσεών μας με την Δυτικήν Γερμανίαν»⁹³.

Ακολούθησαν έντονες αντιδράσεις μέσα στη Βουλή. Η ΕΔΑ αντέδρασε έντονα κατηγορώντας την Κυβέρνηση για τις αποφάσεις της. Το ίδιο ο Κων/νος Μητσοτάκης, ο Ηλίας Τσιριμώκος. Παράλληλα ξεσηκώθηκαν και οι κάτοικοι των Καλαβρύτων για τις δηλώσεις του Καλλία. Μάλιστα αξίζει να αναφέρουμε τα όσα δήλωσε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος από το βήμα της Βουλής «κατέχομαι υπό βαθείας ευλάβειας έναντι των θυμάτων των Καλαβρύτων αλλά αι σφαγαί προκλήθησαν ως αντίποινα δια φόνους Γερμανών και μάλιστα αιχμαλώτων...».

Ο σάλος για την άνωθεν παρέμβαση σχετικά με την υπόθεση Μέρτεν, κράτησε αρκετές εβδομάδες, εμποδίζοντας κάθε συζήτηση για έκδοσή του.

Η γερμανική πρεσβεία φαινόταν ιδιαίτερα ενοχλημένη με τα αιχηρή ρεπορτάζ της αριστερής Αυγής που πρόδιδαν «λεπτομερή γνώση νομικών πτυχών της υπόθεσης εκ των έσω».

⁹² Μ. Δεδούση, *ό. π.*, σ. 67

⁹³ Μ. Δεδούση, *ό. π.*, σ. 67

Το γερμανικό υπουργείο εξωτερικών έφτασε να επισείσει την απειλή «ότι οι γερμανοί τουρίστες κινδύνευαν να συλληφθούν ανά πάσα στιγμή από τις ελληνικές αρχές» όπως ο Μέρτεν!

Οι πιέσεις από τη Δ. Γερμανία για τον Μέρτεν εντάθηκαν. Ο υπουργός δικαιοσύνης Gustav Heinemann δήλωσε ευθέως πως κάθε οικονομική συμφωνία με την Ελλάδα θα αντιμετωπιζόταν εχθρικά.

Η Δ. Κωνσταντινάκου γράφει: «οι γερμανοί ξεκαθάρizan πως αν η Ελλάδα επιθυμούσε οικονομική βοήθεια, θα έπρεπε να λάβει μέτρα για οριστική διευθέτηση του ζητήματος των εγκληματιών πολέμου».

Η κυβέρνηση Καραμανλή δεν είχε άλλη επιλογή αφού η Γερμανία ήταν η βασική εξαγωγική χώρα για τα ελληνικά καπνά.

Τελικά κάτω από την πίεση της κοινής γνώμης η δίκη του Μαξ Μέρτεν ξεκίνησε στις 11 Φεβρουαρίου 1959 στο Ειδικό Στρατοδικείο Εγκλημάτων Πολέμου στην Αθήνα. Ο Μέρτεν προσήλθε στο δικαστήριο γελαστός και σε ερωτήσεις γιατί ήρθε στην Ελλάδα ενώ εκκρεμούσε ένταλμα, απάντησε ότι «κατείχε έγγραφο από το 1947 με το οποίο η ελληνική στρατιωτική αποστολή στο Βερολίνο τον διαβεβαίωνε ότι δεν υπήρχε καμία κατηγορία»⁹⁴.

5 Μαρτίου 1959 ο Μαξ Μέρτεν καταδικάστηκε σε ποινή 25 ετών. Αιτία της καταδίκης; Τα θύματα που οδηγήθηκαν σε στρατόπεδο συγκέντρωσης, συγκεκριμένα 50.000 Εβραίοι (κατά άλλους 60.000)

- Φόνοι και θάνατοι Ισραηλιτών από ασιτία
- Καταστροφή εβραϊκού νεκροταφείου στη Θεσσαλονίκη κλπ.

Ακολούθησε τροποποίηση του προηγούμενου νόμου με τον οποίο επιτρεπόταν η αποφυλάκιση των εγκληματιών πολέμου που είχαν ήδη καταδικαστεί και κρατούνταν στη φυλακή (ν. δ. 4016/1959). Ακολούθησαν έντονες αντιδράσεις στη Βουλή από την ΕΔΑ και τη Δημοκρατική Ένωση εναντίον της ΕΡΕ. Η τελική απόφαση ήταν η παράδοση του Μέρτεν στην Γερμανία δηλώνοντας μάλιστα ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος ότι «έχει εμπιστοσύνη στη Γερμανία»⁹⁵.

Το Νοέμβριο του 1959 γίνεται η παράδοση του Μέρτεν στη Γερμανία, δικάζεται στο Βερολίνο, μόνο που ελλείπει αποδεικτικών στοιχείων αφήθηκε ελεύθερος.

⁹⁴ Μ. Δεδούση, *ό. π.*, σ. 67

⁹⁵ Γ. Χαρβαλιάς, *«Αίμα, λήθη και υποτέλεια. Η άγνωστη ελληνογερμανική ιστορία»*, Αθήνα 2023, σ. 301-305

Το συγκεκριμένο πολιτικό θρίλερ θα περίμενε κανείς να τελειώσει εδώ. Όμως ο Μέρτεν το Σεπτέμβριο του 1960 έδωσε σχετική συνέντευξη στο περιοδικό «Der Spiegel» και στην «Ηχώ του Αμβούργου»⁹⁶. Στη συνέντευξή του κατηγόρησε τον Κων/νο Καραμανλή, τον Υπουργό Εσωτερικών Δημ. Μακρή και τη σύζυγό του Δοξούλα ως «έμμισθους πληροφοριοδότες των γερμανικών αρχών κατοχής και για τις πολύτιμες πληροφορίες που είχαν δώσει σχετικά με την Αντίσταση, πήραν ανταμοιβή από τις κατασχεμένες περιουσίες των Εβραίων».

Το σκάνδαλο που προκλήθηκε στην Ελλάδα ήταν τεράστιο. Η κυβέρνηση όπως ήταν φυσικό δέχτηκε τα πυρά από όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης. Εντονότατη υπήρξε η αντίδραση της κυβέρνησης στα δημοσιεύματα αλλά και στην Βόννη, η οποία απλά αρκέστηκε να εκφράσει «τη λύπη» της.

Ο Μέρτεν όμως δεν έμεινε μόνον εκεί. Συνέχισε να κατηγορεί και άλλους έλληνες αξιωματούχους, όπως τον υφυπουργό άμυνας Γιώργο Θέμελη. Ακολούθησαν βέβαια μηνύσεις από τους θιγόμενους οι οποίοι κατέφυγαν στα γερμανικά δικαστήρια.

«Ο Μέρτεν δεν προλάβαινε να μοιράζει δηλώσεις προκαλώντας τους Έλληνες υπουργούς να τον μηνύουν στα γερμανικά δικαστήρια για να δώσει στοιχεία αυτών των κατηγοριών, εν ολίγοις η υπόθεση εξελίχθηκε σε ένα γεγονός με κωμικοτραγικές προεκτάσεις».⁹⁷

«Το πιο οδυνηρό ήταν ότι ο αδίστακτος τυχοδιώκτης κατά συρροήν εγκληματίας και παθολογικός ψεύτης έκανε άνω κάτω την ελληνική πολιτική σκηνή με ηγετικά στελέχη των κομμάτων να ανταλλάσσουν γροθιές μέσα στη Βουλή για την υπόληψη ενός πρωθυπουργού που ελάχιστοι έλληνες είχαν πιστέψει ότι υπήρξε καταδότης των Γερμανών»⁹⁸.

Ο Μέρτεν όμως είχε πετύχει το σκοπό του. Οι Γερμανοί προστάτες του που τόσο αγωνίστηκαν να τον αποφυλακίσουν δεν νοιάστηκαν να τον συνετίσουν. Η Γερμανική κυβέρνηση άφησε την ένταση να εξελιχθεί. Ο Αντενάουερ δεν επέβαλε καμία τιμωρία στον Μέρτεν.

Στις 7 Μαρτίου του 1961 ο Μέρτεν αρνήθηκε να καταθέσει στα γερμανικά δικαστήρια για τις κατηγορίες που είχε απευθύνει στους έλληνες αξιωματούχους.

⁹⁶ Γ. Χαρβαλιάς, *ό. π.*, σ. 71

⁹⁷ Γ. Χαρβαλιάς, *ό. π.*, σ. 71

⁹⁸ Γ. Χαρβαλιάς, «Οι Γερμανοί επιστρέφουν στον τόπο του εγκλήματος: Ο Μέρτεν, το Σπίγκελ, η συκοφάντηση Καραμανλή» 3.11.2019, διαθέσιμο στο: <https://hellasjournal.com/2019/11/oi-germano-i-epistrefovn-ston-topo-toy-egklimatos-o-merten-to-spigkel-i-sykofantisi-karamanli/>

Στις 10 Νοεμβρίου του 1961 καταδικάστηκε σε τετραετή φυλάκιση και χρηματική καταβολή 70.000 δρχ. ως ένοχος συκοφαντικής δυσφήμισης⁹⁹.

Η υπόθεση Μέρτεν δεν ήταν ένα τυχαίο γεγονός αλλά ήταν για «επανεκκίνηση της Γερμανίας». Εάν όλοι οι ναζί έμεναν στις φυλακές, αυτές θα ήταν γεμάτες. Επιπλέον ο Ψυχρός Πόλεμος δημιούργησε νέες συνθήκες και έπρεπε η Γερμανία να φροντίσει ώστε να υπάρξει «λήθη» του παρελθόντος, των στρατοπέδων συγκέντρωσης.

Ωστόσο αξίζει να τονίσουμε ότι στο εσωτερικό της Γερμανίας ο λαός αυτή τη «λήθη» δεν τη δέχτηκε τόσο εύκολα. Υπήρξαν πολίτες της χώρας που δεν τους βρήκε σύμφωνους. Απόδειξη αποτελεί η αντίδραση που εκδηλώθηκε από την οργάνωση RAF (Κόκκινος Στρατός).

Συγκεκριμένα η Ούρλικε Μάινχοφ, ιδρυτικό στέλεχος της RAF, στα απομνημονεύματά της επισημαίνει ότι η αντίληψη αυτή της ατιμωρησίας των NAZI απογοήτευσε τους νέους Γερμανούς και τους έκανε να πιστέψουν ότι τίποτε δεν άλλαξε¹⁰⁰.

Ως προς την εξέλιξη του σκανδάλου Μέρτεν στην Ελλάδα ακολούθησαν σφοδρές προστριβές μεταξύ των κομμάτων αλλά και ένας σφοδρός πόλεμος αναζητήσεων για τι ακριβώς μπορεί να κρύβεται πίσω από τις καταγγελίες Μέρτεν.

Θα χρειάζονταν πολλές σελίδες για να παρακολουθήσουμε αυτήν την εξέλιξη των πραγμάτων. Αξίζει όμως να υπογραμμίσουμε πως πέραν της εκδικητικής μανίας του Μέρτεν στο πρόσωπο του Κ. Καραμανλή μπορεί η υπόθεση να είχε σχέση και με άλλα γερμανικά κέντρα εξουσίας κυρίως επιχειρηματικά. «Κάποιοι πιθανολογούν ότι ο Καραμανλής είχε πρώτος εντοπίσει τα περίεργα πάρε-δώσε Siemens και Μαρκεζίνη και έτσι απέκτησε θανάσιμη έχθρα με τον αντιπρόσωπο της Siemens στην Ελλάδα Ιωαν. Βουλπιώτη¹⁰¹.

Ακόμη ο Καραμανλής αρνήθηκε να συνδέσει το εμπορικό δάνειο των 200.000.000 μάρκων με τις συμβατικές υποχρεώσεις των Γερμανών από τις κατοχικές οφειλές (είναι αναμφίβολο αν ο Αντενάουερ του το ζήτησε).

⁹⁹ Μ. Δεδούση, *ό. π.*, σ. 67

¹⁰⁰ Μ. Δεδούση, *ό. π.*, σ. 67

¹⁰¹ Γ. Χαρβαλιάς, *ό. π.*, σ.71

Τέλος ο Καραμανλής ήταν αυτός που πίεσε και πήρε τις –συμβολικές έστω – αποζημιώσεις από τα γερμανικά ταμεία. Δεν ήταν ένας βολικός συνομιλητής για τους Γερμανούς»¹⁰².

Σημασία έχει πως ουδέποτε βρέθηκε οποιοδήποτε ενοχοποιητικό στοιχείο εναντίον του Καραμανλή. Οι πολιτικές συγκρούσεις που προκάλεσε η υπόθεση αυτή ήταν τεράστια μέσα κι έξω από το Κοινοβούλιο. Δημιούργησε τεράστια ένταση στον Ελληνικό λαό δημιουργώντας αμφιβολίες στους πολίτες ή όπως λέει ο Γ. Χαρβαλιάς «πραγματικός νικητής αναδείχτηκε ο Μέρτεν που για πολλά χρόνια χόρευε στο ταψί ολόκληρη την πολιτική σκηνή, εκτοξεύοντας πυροτεχνήματα και κραδαίνοντας αποκαλύψεις, που αποδείχτηκαν κατασκευασμένες ιστορίες».

Σε κάθε περίπτωση, η υπόθεση Μέρτεν οδήγησε σε σύγκρουση κυριολεκτικά μέσα στη Βουλή μεταξύ της ΕΡΕ και ΕΔΑ. Το μόνο σίγουρο είναι ότι οι 50.000 (ή 60.000) Εβραίοι που έχασαν τη ζωή τους από τις υπογραφές του «δήμιου της Θεσσαλονίκης», δεν δικαιώθηκαν ποτέ.

Η αίσθηση ατιμωρησίας για τα ναζιστικά εγκλήματα πλανάται ακόμα στην πόλη. Παρόλο που η Ελλάδα μέσω του Ελληνικού Γραφείου Εγκληματιών πολέμου είχε στοιχειοθετήσει διώξεις σε βάρος 800 Γερμανών στρατιωτικών για «γενοκτονική δράση» στην Ελλάδα ελάχιστοι καταδικάστηκαν. Και αυτό είναι το θλιβερό για ένα λαό που εξοντώθηκε από το Γ' Ράιχ.

Αξίζει να παρουσιαστεί και η πλευρά της αντιπολίτευσης στο θέμα Μέρτεν η οποία μίλησε για εθνική ταπείνωση, υποταγή και εκβιασμό της Βόννης στην Ελλάδα. Μίλησε για «αθωοδικεία» Δυτ. Γερμανίας. Και ο τύπος ασχολήθηκε με το θέμα. Η συντηρητική Εστία σε κύριο σχόλιο γράφει: «Αιδώς Αργείοι» ενώ η ΑΥΓΗ αναρωτιόταν «Οι Γερμανοί έφυγαν; Ξανάρχονται;» «Δύσκολη απάντηση» επισημαίνει ο Γ. Χαρβαλιάς.

«Δυο μέρες μετά την ψήφιση του νέου νόμου ο Μέρτεν αναχώρησε με αεροσκάφος της Lufthansa για Γερμανία» αδιαφορώντας για τα αισθήματα της κοινής γνώμης¹⁰³.

¹⁰² Γ. Χαρβαλιάς, *ό. π.*, σ. 71

¹⁰³ Γ. Χαρβαλιάς, *ό. π.*, σ. 71

4.3. Πολεμικές επανορθώσεις

Όταν τελειώσει ένας πόλεμος, το ηττημένο κράτος οφείλει να καταβάλλει: 1) επανορθώσεις για τις καταστροφές που προκάλεσε στις υποδομές και την οικονομία του κράτους που νίκησε και 2) αποζημιώσεις στα θύματα και τους τραυματίες κάθε χώρας που μετείχε στον πόλεμο και ήταν από την πλευρά του νικητή..

Συνεπώς μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η Γερμανία ως ηττημένη χώρα όφειλε να καταβάλλει επανορθώσεις – αποζημιώσεις στους νικητές και άρα και στην Ελλάδα. «Μεταξύ αυτών όφειλε και την επιστροφή διαρπαγέντων ειδών, δηλ. κατασχεμένων ή κλεμμένων περιουσιακών στοιχείων στους νόμιμους ιδιοκτήτες»¹⁰⁴.

Ακολούθησαν διασκέψεις για την καταβολή επανορθώσεων στις οποίες αρχικά μετείχαν μόνον οι 3 Μεγάλες Δυνάμεις. Στη διάσκεψη στο Παρίσι (9/11-21/12/1954) όμως προσκλήθηκαν και μικρότερα κράτη που είχαν απαιτήσεις στο θέμα των επανορθώσεων. Η ελληνική πλευρά συνέταξε υπόμνημα το οποίο παρέδωσε τον Οκτώβριο του 1945 στις Μεγάλες Δυνάμεις με «συνολικές απαιτήσεις ύψους 14 δις δολαρίων».

Η ελληνική αντιπροσωπεία της οποίας προΐστατο ο Αθανάσιος Σμπαρούνης, αναχώρησε «χωρίς να δοθούν εις αυτήν ειδικά οδηγία» και έφτασε στο Παρίσι μετά την έναρξη της διάσκεψης. Η Ελλάδα είχε πιστέψει στα λόγια του Τρούμαν που διαβεβαίωνε το ελληνικό κράτος ότι «οι ΗΠΑ δεν θα ξεχάσουν ποτέ την ηρωική στάση του ελληνικού λαού ή τις μεγάλες θυσίες που έκανε η Ελλάδα για το κοινό συμφέρον» και άρα θα ανταμειβόταν πλουσιοπάροχα. Σύντομα όμως θα βρεθεί σε δύσκολη κατάσταση. Λόγω προβληματικής συλλογής στοιχείων από την Ελλάδα και λόγω των όρων που έθεταν τα μετέχοντα κράτη, η Ελλάδα αδυνατούσε να καλύψει το σύνολο των καταστροφών που υπέστη στον πόλεμο.

Μεταξύ των κρατών αποφασίστηκε να χωριστούν οι επανορθώσεις σε δύο κατηγορίες και ακόμα να καθοριστεί το ποσοστό που κάθε χώρα θα ελάμβανε. Οι δύο κατηγορίες των επανορθώσεων ήταν:

A': οι γερμανικές περιουσίες στο εξωτερικό

B': Το σύνολο βιομηχανικών μηχανημάτων και άλλα αγαθά που θα αφαιρούνταν από τη Γερμανία, όπως και τα εμπορικά πλοία και τα σκάφη ακτοπλοΐας.

¹⁰⁴ Δ. Κωνσταντινάκου, ό. π, σ. 61

Τα ποσοστά που πήρε η Ελλάδα ήταν: 2,7% (κατηγορία Α) και 4,35% (κατηγορία Β) ποσά πολύ χαμηλά σε αντίθεση με όσα έλαβαν οι μεγάλες δυνάμεις¹⁰⁵.

Η δυσαρεστημένη ελληνική αντιπροσωπεία αρνήθηκε να υπογράψει το τελικό κείμενο. Όμως σύντομα άλλαξε στάση. Η διάσκεψη στο Παρίσι διέλυσε πολλές αυταπάτες της Ελλάδας και αποτέλεσε τον προάγγελο της νέας πολιτικής υπέρ της Γερμανίας. Η Ελλάδα τελικά περιορίστηκε σε μειωμένες επανορθώσεις συνολικού ύψους 25.071.010 δολάρια κυρίως σε μηχανολογικό εξοπλισμό μέσω των οποίων η ελληνική οικονομία ξεκίνησε δειλά να κάνει τα πρώτα της βήματα¹⁰⁶. Ωστόσο η κατάσταση που είχαν δημιουργήσει οι Γερμανοί κατακτώντας την Ελλάδα ήταν τραγική. Μεταπολιτευτικοί αναλυτικοί πίνακες δείχνουν:

- Κλοπή νομισματικού χρυσού
- Αχρήστευση του 40% της καλλιεργήσιμης γης
- Καταστροφή του 60% - 80% των χερσαίων και θαλασσιών μεταφορικών μέσων
- Ζημιές σε κτήρια, βιομηχανία, οικισμούς, γεωργικά προϊόντα και μηχανήματα
- Καταστροφή αρχαιολογικών θησαυρών

Η Διάσκεψη του Παρισιού το 1945 δεν ασχολήθηκε με όσα η Γερμανία όφειλε στα θύματα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Μέσα από τη διάσκεψη στο Παρίσι μπορεί κανείς να συνάγει συμπεράσματα και για τη στάση των Μ. Δυνάμεων απέναντι στην Ελλάδα αφού η σχεδόν ολοκληρωτική καταστροφή της χώρας μας δεν αποζημιώθηκε επαρκώς. Η Διάσκεψη στο Παρίσι κατέδειξε τη νέα πολιτική στάση των Μ. Δυνάμεων υπέρ της Γερμανίας. Όπως επισήμανε και ο Σμπαρούνης «Η Ελλάς δια να μην απόσχει, της μετά τον πόλεμον Συμμαχικής αλληλεγγύης υπέγραψε το σύμφωνον των επανορθώσεων. Το παράπονον όμως αυτής μένει»

Σύντομα οι Έλληνες κατανόησαν ότι οι καταστροφές που προκλήθηκαν από τους ΝΑΖΙ ήταν αδύνατον να αντιμετωπιστούν με τις δοθείσες επανορθώσεις.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι ΗΠΑ και Μ. Βρετανία έλαβαν και οι δύο ποσοστό 28% από την κατηγορία Α παρόλο που δεν βρέθηκαν κάτω από Γερμανική Κατοχή και 11,80% και 27,80% αντίστοιχα από την κατηγορία Β. Συνολικά οι Μ. Δυνάμεις έλαβαν το 72 % των επανορθώσεων από την κατηγορία Α και 62,4% από την κατηγορία Β. Έτσι οι υποσχέσεις που δίνονταν στους Έλληνες για επανορθώσεις ξεθώριασαν βλέποντας πως ακόμα και οι Μ. Δυνάμεις αδιαφόρησαν¹⁰⁷

¹⁰⁵ Δ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 61

¹⁰⁶ Δ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 61

¹⁰⁷ Δ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 61

4.4. Πολεμικές αποζημιώσεις και Κατοχικό Δάνειο

Κομμένο, Καλάβρυτα, Δίστομο, είναι κάποια από τα χωριά που υπέστησαν βιαιότητες, εκτελέσεις και καταστροφές. Οι αριθμοί ομιλούν από μόνοι τους: Το Δίστομο πυρπολήθηκε τον Αύγουστο του 1944 και 218 κάτοικοι (114 γυναίκες και 104 άνδρες) εκτελέστηκαν. Ανάμεσά τους 45 παιδιά και 20 βρέφη.

Στις 3 Οκτωβρίου του 1943 στο χωριό Λιγκιάδες διαπράχθηκε ένα παρόμοιο έγκλημα: 84 ήταν τα θύματα του ολοκαυτώματος, ανάμεσά τους 34 ήταν παιδιά και μωρά, οι 37 ήταν γυναίκες και 11 ηλικιωμένοι.

Ανάλογες εικόνες με εκτελέσεις, βιαιότητες και καταστροφές έλαβαν χώρα σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια.

Τα θύματα του πολέμου ζητούσαν αποζημιώσεις ως κάποιο «αντιστάθμισμα» για τον όλεθρο που προξένησαν οι κατακτητές. Τα πρώτα χρόνια μετά τη λήξη των εχθροπραξιών μεταξύ των δύο χωρών, το ελληνικό κράτος «δεν είχε ασχοληθεί με τη θεσμοθέτηση ειδικού νόμου που προέβλεπε την παροχή κρατικών αποζημιώσεων προς τα θύματα του Εθνικοσοσιαλισμού, όπως είχε συμβεί σε άλλες χώρες».¹⁰⁸ Οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες είχαν φροντίσει να υποστηρίξουν τα θύματα με παροχές προς αυτούς όπως:

- Καταβολή συντάξεων
- Οικονομικές ενισχύσεις
- Επιδόματα
- Ταξίδια αναψυχής (προκειμένου να συνέλθουν ψυχολογικά) (Καθημερινή, 9/8/2015)

Στην Ελλάδα τα θύματα των αντιποίνων είχαν αφεθεί στη μοίρα τους. Μάλιστα το επίσημο κράτος δήλωνε πως πρακτικά ήταν αδύνατο να ικανοποιήσει τις ανάγκες των θυμάτων «λόγω της σοβαράς οικονομικής επιβαρύνσεως του δημοσίου».

Έτσι τα θύματα της γερμανικής θηριωδίας ανέλαβαν οι ίδιοι πρωτοβουλίες για τη διεκδίκηση των αποζημιώσεων.

¹⁰⁸ Δ. Κωνσταντινάκου, «Γερμανικές αποζημιώσεις» 9.8.2015, διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/826696/oi-germanikes-apozimioseis/>, ημερομηνία προσπέλασης 15.4.2023

Ενδιαφέρουσα υπήρξε η προσπάθεια της γερμανίδας Ehrengard Schramm – von Thadden η οποία συγκινημένη από τις εικόνες καταστροφής των Καλαβρύτων αποφάσισε να φέρει 30 παιδιά στην ΟΔΓ και να τους παρέχει επαγγελματική εκπαίδευση.

Ωστόσο η επίσημη πρεσβεία της ΟΔΓ στην Αθήνα δεν ανέλαβε καμία πρωτοβουλία ή συμβολή στη βοήθεια προς τα θύματα¹⁰⁹.

Στόχος της Γερμανίας ήταν να περάσουν στη λήθη όλες οι αρνητικές συμπεριφορές των Ναζί στον πόλεμο.

Τον Ιανουάριο του 1956 στη Χάγη, Γαλλία, Ολλανδία, Βέλγιο και Λουξεμβούργο, αποφάσισαν να πιέσουν τη Βόννη για πληρωμή αποζημιώσεων. Η ελληνική κυβέρνηση αρχικά αδιαφόρησε στο αίτημα της καταβολής αποζημιώσεων που επιθυμούσαν οι 4 χώρες επειδή επίκειτο επίσκεψη του Τέοντορ Χόους στην Αθήνα και θεωρούσαν «άκομψο» να αναλάβουν μια τέτοια πρωτοβουλία εκείνη τη στιγμή. Κάτω όμως από την πίεση της ελληνικής κοινής γνώμης των θυμάτων τόσο στην Ελλάδα όσο και στις άλλες χώρες, η κυβέρνηση Καραμανλή αποφάσισε να συμμετάσχει στο διάβημα για καταβολή αποζημιώσεων.

Η ελληνική κυβέρνηση «παρέδωσε ρηματική διακοίνωση στο Γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών»¹¹⁰.

Ακολούθησαν 9 μήνες διαβουλεύσεων. Στις 8-12-1958 η ΟΔΓ γνωστοποίησε τόσο στην Ελλάδα όσο και στις άλλες χώρες «να εξετάσει την καταβολή αποζημιώσεων».

4-6 Μαΐου 1959: Ο πρώτος γύρος των διαπραγματεύσεων. Οι διαπραγματεύσεις υπήρξαν δύσκολες. Η πρώτη προσφορά της γερμανικής αντιπροσωπείας ανερχόταν σε 60 εκατομμύρια μάρκα, ποσό το οποίο απέρριψε η ελληνική αντιπροσωπεία η οποία απαιτούσε 200 εκατομμύρια μάρκα.

Ο Γερμανός Υπουργός Εξωτερικών Brentano σε συνομιλίες στο Παρίσι με τον Αβέρωφ μιλούσε για 120 εκατομμύρια μάρκα. Το τελικό ποσό που δόθηκε στην Ελλάδα για τα θύματα του πολέμου ανήλθε σε 115 εκατομμύρια μάρκα (75.000.000 € σημερινά χρήματα, ποσό ιδιαίτερα ευτελές).

Στις 18-3-1960 υπογράφηκε από τον υφυπουργό εξωτερικών της Γερμανίας Van Scherpenberg και τον Πρεσβευτή στην ΟΔΓ Θωμά Υψηλάντη η «Σύμβασις του

¹⁰⁹ Δ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 61

¹¹⁰ Δ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 61

Βασιλείου της Ελλάδας και της Γερμανικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας περί παροχών υπέρ Ελλήνων υπηκόων θιγόντων υπό εθνικοσοσιαλιστικών μέτρων διώξεως δια λόγους φυλής, θρησκείας ή κοσμοθεωρίας θιγόντων ελλήνων υπηκόων».

Αξιοσημείωτο είναι ότι στη Σύμβαση οριζόταν και το εξής: «Η κυβέρνηση της ΟΔΓ θεωρεί ως δεδομένον ότι η Βασιλική Ελληνική Κυβέρνησις δεν θα επανέλθει μελλοντικώς με την απαιτήσιν ρυθμίσεως περεταιίρω ζητημάτων¹¹¹.

Τα επιδικαζόμενα ποσά οριζόνταν σε 35.000 δρχ. για κάθε άτομο που έχασε τη ζωή του. Σε περίπτωση αναπηρίας 60% και άνω 25.000 δρχ., ενώ για μικρότερη αναπηρία 12.500 δρχ.

Τέλος οι εγκλεισθέντες σε φυλακές θα λάμβαναν 500 δρχ. για κάθε μήνα φυλάκισης, ενώ όσοι είχαν φυλακισθεί σε στρατόπεδα συγκέντρωσης η αποζημίωση ήταν 1.000 δρχ. ανά μήνα κράτησης.

Με τον Νόμο 4178/1961 επικυρώθηκαν από την ελληνική Βουλή τα αποφασισθέντα ανάμεσα στις δύο χώρες (τον Νόμο υπέγραψε ο Βασιλιάς Παύλος). Τα θύματα κλήθηκαν να υποβάλλουν αιτήσεις στα κατά τόπους Πρωτοδικεία. Τα 115 εκατομμύρια μοιράστηκαν σε 96.876 δικαιούχους.

Οι παραπάνω δικαιούχοι έλαβαν τελικά το 59% του ποσού αποζημίωσης που τους είχαν εκδικάσει τα Πρωτοδικεία.

Πολλά χρόνια αργότερα η κυβέρνηση Καραμανλή το 1975 αποφάσισε να παραχωρήσει ακόμα 8 εκατομμύρια μάρκα που είχαν απομείνει αδιάθετα.

«Εκείνοι που έλαβαν τα μεγαλύτερα ποσά ήταν οι Εβραίοι αλλά και αρκετοί που προέρχονταν από τα Καλάβρυτα και το Δίστομο»¹¹².

«Και οι 11 χώρες που διεκδίκησαν τις αποζημιώσεις τις έλαβαν. Εκτός από το Λουξεμβούργο, οι υπόλοιπες χώρες επιφυλάχθηκαν να εγείρουν νέες αξιώσεις» (Κωνσταντινάκου Δ.)

Στις 12 Σεπτεμβρίου 1990 πραγματοποιείται η επανένωση της Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας μέσω του Συμφώνου 2+4. Συγκεκριμένα Ανατολική και Δυτική Γερμανία μαζί με Γαλλία, ΕΣΣΔ, Μεγ. Βρετανία και ΗΠΑ υπέγραψαν το Σύμφωνο για «οριστική ρύθμιση του θέματος» δηλ. της επανένωσης των δύο Γερμανιών.

«Ταυτόχρονα με το Σύμφωνο 2+4 εκτός της επανένωσης των 2 Γερμανιών, οι 4 μεγάλες δυνάμεις παραιτούνταν από κάθε έλεγχο που ασκούσαν στη Γερμανία, ενώ

¹¹¹ Δ. Κωνσταντινάκου, ό. π, σ. 61

¹¹² Δ. Κωνσταντινάκου, ό. π, σ. 61

τα σοβιετικά στρατεύματα μέχρι το 1994 θα αποσύρονταν από το έδαφος της Ανατολικής Λαοκρατικής Γερμανίας.

Με το παρόν Σύμφωνο έκλεινε και η προσπάθεια να ζητηθούν εκ νέου αποζημιώσεις. Στην Συμφωνία του Λονδίνου (1953) σύμφωνα με το άρθρο 5 υπήρχε αναφορά η οποία επεσήμανε «η εξέταση απαιτήσεων ... θέλει αναβληθεί μέχρι του οριστικού διακανονισμού του προβλήματος των επανορθώσεων» δηλ. η «οριστική διευθέτησις θα γινόταν μετά την υπογραφή Συμφώνου Ειρήνης».

Στο Σύμφωνο 2+4 τεχνηέντως δεν υπογράφηκε ποτέ ένα κλασικό Σύμφωνο Ειρήνης, ήταν ένα «Υποκατάστατο Σύμφωνο Ειρήνης» και αυτό ώστε να μην είναι δυνατόν να ζητήσουν στο μέλλον νέες αποζημιώσεις τα θύματα του πολέμου¹¹³.

Τα θύματα του πολέμου εξακολούθησαν να ζητούν την καταβολή αποζημιώσεων. Η απάντηση της Γερμανίας είναι πάντα η ίδια, επικαλούμενη το Σύμφωνο 2+4 όπου ουσιαστικά δεν είχε υπογραφεί ειρήνη. Επομένως τυπικά εξακολουθεί να ισχύει το άρθρο 5 του Συμφώνου του Λονδίνου, «καθιστώντας αδύνατη οποιαδήποτε συζήτηση για την καταβολή οφειλών»¹¹⁴.

Κατά τη διάρκεια επίσκεψης του Hans Dietrich Genscher, σε συνομιλίες με τον Αντώνη Σαμαρά, αρνήθηκε οποιαδήποτε συζήτηση πάνω στο θέμα των αποζημιώσεων. Ανάλογες ήταν και οι δηλώσεις του Καγκελάριου Χέλμουτ Κολ.

Η ιδιωτική πρωτοβουλία θυμάτων πολέμου από την περιοχή του Διστόμου δεν είχε κανένα αποτέλεσμα. Οι Γερμανοί δέχονται τις θηριωδίες του Γ' Ράιχ στην Ελλάδα, θρηγούν γι' αυτές, όμως αρνούνται την καταβολή επιπλέον αποζημιώσεων. Στόχος τους ήταν η όσο λιγότερη καταβολή αποζημιώσεων αλλά και η λήθη σε αυτά τα ζητήματα. Βέβαια υπήρξαν και οι αντίθετες φωνές όπως εκείνη του καθηγητή Φλάισερ. «Το ελληνικό αίτημα για καταβολή αποζημιώσεων είναι απόλυτα δικαιολογημένο καθώς η Ελλάδα είχε τις μεγαλύτερες απώλειες σε ανθρώπινες ζωές και υλικές καταστροφές», τονίζει στην αυστριακή εφημερίδα Der Standart.

Ο Γερμανός ιστορικός Καρλ Χάιντς Ροτ χαρακτηρίζει «ελεημοσύνη» τα δοθέντα ως αποζημίωση χρήματα. Ο κ. Ροτ συμπληρώνει «Εάν οι πληγείσες χώρες ενεργήσουν με επιδεξιότητα η ΟΔΓ θα πρέπει να υποχωρήσει από το κατηγορηματικό ΟΧΙ της» (Εφ. Έθνος 30/6/2019).

¹¹³ Δ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 61

¹¹⁴ Δ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 61

Αυτό που θα μπορούσε να είναι ίσως εφικτό είναι συμφωνίες που αφορούν μεμονωμένες περιπτώσεις. Ωστόσο κανείς δεν μπορεί να λησμονήσει τις γερμανικές θηριωδίες αλλά και την απόφαση των Γερμανών να μην ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των θυμάτων. Αυτό αποτελεί μελανό σημείο στις σχέσεις των δύο χωρών.

Μάλιστα γίνεται αναφορά ότι το 1958 όταν ο Κ. Καραμανλής επισκέφθηκε τη Βόννη και εξασφάλισε έντοκο δάνειο 200 εκατ. Μάρκων σε συμφωνία με τον καγκελάριο Κόνραντ Αντενάουερ ότι ως αντάλλαγμα παραιτήθηκε από τις γερμανικές οφειλές. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν επιβεβαιώνεται από τα κρατικά έγγραφα.

Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στη σφαγή του Διστόμου για 2 λόγους: α) Δεν αποδόθηκαν αποζημιώσεις στους κατοίκους του Διστόμου μετά από δικαστικές διεκδικήσεις και β) Έμεινε ατιμώρητη η σφαγή. Η σφαγή ήταν αποτέλεσμα εκδικητικής πράξης των Γερμανών για το θάνατο 7 Γερμανών στρατιωτών και τον τραυματισμό άλλων 15.

«10 Ιουνίου 1944: Τρεις λόχοι των SS έλαβαν διαταγή να χτενίσουν την περιοχή από τη Λιβαδειά μέχρι την Άμφισσα μέσω του Διστόμου»¹¹⁵.

Σ' αυτήν την επιχείρηση οι Γερμανοί μεταμφιέστηκαν σε Έλληνες εργάτες, προσπαθώντας έτσι να παγιδεύσουν τους Έλληνες αντάρτες. Στο δρόμο τους συνάντησαν 18 παιδιά βοσκούς τα οποία και αιχμαλώτισαν. Έξι όμως από αυτά τα ελληνόπουλα προσπάθησαν να δραπετεύσουν. Τότε εκτελέστηκαν από τα SS.

Οι Γερμανοί SS δεν κατάφεραν να παγιδεύσουν τους αντάρτες της περιοχής. Αντίθετα παγιδεύτηκαν οι ίδιοι έξω από το χωριό Στείρι από τους αντάρτες, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν 7 και να τραυματιστούν 15.

Ακολούθησαν σφαγές στο Δίστομο που δύσκολα κανείς μπορεί να τις περιγράψει «218 νεκροί, κυρίως γυναίκες οι οποίες πρώτα βιάστηκαν. Στους νεκρούς και πολλοί ηλικιωμένοι αλλά και 38 παιδιά το μικρότερο δύο μηνών»¹¹⁶. Το ζήτημα των επανορθώσεων και οι ελληνογερμανικές σχέσεις).

«Ό,τι εκινείτο, ό,τι ήταν ζωντανό στο Δίστομο εξαφανίστηκε. Τα σπίτια του χωριού πυρπολήθηκαν». Όπως μας πληροφορεί ο Ανδρέας Στεργίου τα SS προέβησαν σε ακατανόμαστες πράξεις, όπως «αποκεφαλισμούς, ακρωτηριασμούς, βανδαλισμούς

¹¹⁵ Α. Στεργίου, «*Το ζήτημα των επανορθώσεων και οι ελληνογερμανικές σχέσεις*», σ.17 (Νοέμβριος 1999) διαθέσιμο στο:

https://www.researchgate.net/publication/337304721_To_Zetema_ton_Epanorthoseon_kai_oi_Ell_enogermanikes_scheseis, ημερομηνία προσπέλασης 13.4.2023

¹¹⁶ Α. Στεργίου, *ό. π.*, σ. 80

με την ξιφολόγη εναντίον εγκύων γυναικών και άλλες νοσηρές πράξεις, η εξιστόρηση των οποίων καθίσταται οδυνηρή και δυσχερής».

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας εξητήθη αποζημίωση που αφορούσε «τόσο την ηθική ικανοποίηση των συγγενών των 218 θυμάτων της σφαγής στο Δίστομο το 1944, όσο και τις καταστροφές που προκάλεσαν τα ναζιστικά στρατεύματα σε περιουσιακά στοιχεία των ελληνικών οικογενειών»¹¹⁷.

Η Γερμανία αρνήθηκε να καταβάλλει αποζημιώσεις παρά το δίκαιο αίτημα των θυμάτων. Παρ' όλες τις μακροχρόνιες προσπάθειες Ελλήνων για αποζημίωση ουδόλως επετεύχθη η απονομή των οφειλόμενων στα θύματα.

Όμως η υπόθεση του Διστόμου έχει μείνει στην ιστορία και για έναν ακόμη λόγο, αφού εκεί διεπράχθη ένα έγκλημα χωρίς καμία τιμωρία.

Ας δούμε και την τύχη που είχαν οι Ναζί που σχετίζονταν είτε άμεσα είτε έμμεσα με τη φοβερή σφαγή στο Δίστομο.

Διοικητής της ομάδας εφόδου των SS στη Λειβαδιά ήταν ο Χάιντς Ζάμπελ. Συνελήφθη από τους Γάλλους και εκδόθηκε στην Ελλάδα. Παρέμεινε στις φυλακές Αβέρωφ στην Ελλάδα έως το 1953.

Η κυβέρνηση της Δ. Γερμανίας άσκησε έντονες πιέσεις για την αποφυλάκισή του. Η Ελλάδα τον άφησε ελεύθερο μετά από διαβεβαιώσεις ότι θα συνεχίζονταν η δικαστική διαδικασία στη Γερμανία. Απηλλάγη από την πρώτη έρευνα (1953-54). Ο Γερμανός δικαστής «έκρινε ότι δεν αποδείχτηκε η συμμετοχή του στο Δίστομο».

Μια δεύτερη έρευνα που έγινε το 1969 η εισαγγελία του Μονάχου απεφάνθη ότι τα εγκλήματά του είχαν παραγραφεί ήδη από το 1964 (Ημεροδρόμος 20/3/2023)

Συνοπτικά παρατίθενται οι συνθήκες, οι σχετικές με τις επανορθώσεις-αποζημιώσεις:

- 27 Φεβρουαρίου 1953, Συμφωνία Λονδίνου: Καθόριζε τον τρόπο και τους όρους με τους οποίους η ηττημένη Γερμανία στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο θα αποπλήρωνε τις αποζημιώσεις που της είχαν επιδικαστεί.
- Συνθήκη της Μόσχας γνωστή ως 2+4 (1990): Πραγματοποιήθηκε η επανένωση της Γερμανίας. Τυπική και όχι ουσιαστική συνθήκη ειρήνης.
- Ελληνογερμανική Συμφωνία 1960: Η Βόννη ανέλαβε την υποχρέωση να καταβάλλει στην κυβέρνηση της Ελλάδας 115 εκατ. Μάρκα

¹¹⁷ Α. Στεργίου, *ό. π.*, σ. 80

- Νόμος 4178/1961: Επικύρωση από την Ελληνική Βουλή των αποφασισθέντων μεταξύ Ελλάδας- Γερμανίας το 1960

4.5. Το Κατοχικό δάνειο

Ήδη και πριν την έναρξη του πολέμου η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας ήταν πολύ δύσκολη. Ο ελληνικός λαός βρισκόταν σε οικονομική δυσπραγία ενώ πολλοί υποσιτίζονταν.

Τα γεωργικά ελληνικά προϊόντα ήταν καπνά, σταφίδες και καρποί. Αυτά είναι τα εξαγώγιμα προϊόντα, ενώ τα κέρδη της χώρας μας ήταν κυρίως από την ναυτιλία (Κωνσταντινάκου Δέσποινα).

Η ήδη κακή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας χειροτέρευσε όταν οι δυνάμεις Κατοχής κατέλαβαν την Ελλάδα.

Οι Γερμανοί και Ιταλοί κατακτητές επέβαλαν στην ελληνική κυβέρνηση να καλύψει τα έξοδα: 1) στάθμευσης και 2) διαμονής των στρατευμάτων τους. Το μέτρο αυτό εφαρμοζόταν και σε άλλες κατακτημένες χώρες.

Εκείνο όμως που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι τα πολύ υψηλά ποσά που επεβλήθησαν για τη διαβίωση των γερμανικών και ιταλικών στρατευμάτων σε μια χώρα οικονομικά αδύναμη, όπως ήταν η Ελλάδα.

Από το 1941, ο διαβόητος υπουργός προπαγάνδας των ναζί, ο Γκέμπελς, έγραφε στο ημερολόγιό του για την Ελλάδα όπου η πείνα έχει καταστεί ενδημική νόσος. «Στους δρόμους της Αθήνας οι άνθρωποι πεθαίνουν κατά χιλιάδες από εξάντληση». «Ο επισιτισμός απασχολούσε τους κατακτητές και ακόμη και ο Μουσολίνι πίεζε τον Χίτλερ να μειώσει τις δαπάνες κατοχής».

Η συμφωνία των δύο κατακτητών με την κυβέρνηση Τσολάκογλου έγινε στη Ρώμη το Μάρτιο του 1942. Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Ρώμης, η Ελλάδα έπρεπε να καταβάλλει έξοδα κατοχής 1,5 δις δρχ. εξ ημισείας σε κάθε κατακτητή.

«Τα χρήματα θα καταβάλλονταν από την Τράπεζα της Ελλάδος, ενώ κάθε ποσό άνω αυτού του ποσού θα χρεώνεται ως δάνειο στις κυβερνήσεις Γερμανίας και Ιταλίας σε δραχμές άτοκα (άρθρο 3) Η επιστροφή των χρημάτων θα γινόταν αργότερα

(άρθρο 4)¹¹⁸. Η συμφωνία ισχύει αναδρομικά από 1-1-1942 (άρθρο 5)» (<https://www.rethemnosnews.gr> 23/4/2015). Η Ελλάδα δεν έλαβε μέρος στις διαπραγματεύσεις της Ρώμης ούτε συνυπέγραψε το «μυστικό πρωτόκολλο της Ρώμης».

Οι αποφάσεις των δύο πλευρών απλά ανακοινώθηκαν στην Ελλάδα με τη ρηματική διακοίνωση 160/23-1-42 (Άλτεμπουργκ-Γερμανία) και Νο 4/6406/461/23-3-1942 (Γκίζι-Ιταλία) (Ηλιαδάκης. Οι 2 ανώτατοι πολιτικοί αξιωματούχοι στην Ελλάδα). Παρά την πρόθεση της Ιταλίας και της Γερμανίας να συγκρατήσουν τα έξοδα κατοχής, αυτά αντιθέτως αυξάνονταν. Έτσι τον Ιούλιο του 1942 ο διευθυντής του γερμανικού υπουργείου εξωτερικών Wiehl δήλωνε: «Τα έξοδα κατοχής εμφανίζουν πολύ μεγάλη αύξηση». Η αύξηση αυτή οφειλόταν στην κατακόρυφη άνοδο των τιμών λόγω του υψηλού πληθωρισμού.

1^η τροποποίηση του δανείου:

«Ο αδηφάγος πληθωρισμός εξανέμιζε το ποσό των 1,5 δις δραχμών και τελικά η συμφωνία από τις 2/12/1942 θα τροποποιηθεί και έτσι από 1,5 δις θα γίνει 8 δις» (Ηλιαδάκης).

«Από την 1/4/1943 αρχίζει η άτοκος επιστροφή του δανείου. Από τη στιγμή που η Γερμανία παύει την επιστροφή του δανείου αυτό γίνεται έντοκο λόγω υπερημερίας»¹¹⁹

2^η αναθεώρηση του δανείου:

Τα έξοδα κατοχής όμως συνεχώς αυξάνονταν. Τον Ιανουάριο του 1943 και τα 8 δις δεν επαρκούσαν. Η νέα κυβέρνηση Ι. Ράλλη υπέγραψε στις 18-5-1943 μια καινούρια τροποποίηση της αρχικής συμφωνίας η οποία καταργούσε τα 8 δις μηνιαίως και οι αρχές κατοχής μπορούσαν να παίρνουν όσα χρήματα ήθελαν¹²⁰.

3^η αναθεώρηση του δανείου:

Τον Σεπτέμβριο του 1943 η Ιταλία συνθηκολόγησε με την Ελλάδα οπότε οι προκαταβολές της Ελλάδας στην Ιταλία σταμάτησαν. Ωστόσο το «δάνειο» που κατέβαλλε η Ελλάδα στη Γερμανία εξακολουθούσε να είναι το ίδιο αφού η Γερμανία έπαιρνε και το μερίδιο των Ιταλών. Εκείνη τη χρονική στιγμή στην Ελλάδα βρίσκονταν:

¹¹⁸ «Τι είναι το κατοχικό δάνειο που δώσαμε στους Γερμανούς γιατί και πότε» 14.4.13 , διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2wepr66n>, ημερομηνία προσπέλασης 18.5.2023

¹¹⁹ Τ. Ηλιαδάκης, «Το αναγκαστικό δάνειο στους Γερμανούς και το ιστορικό διεκδίκησής του» 23.4.2015, διαθέσιμο στο: https://www.rethemnosnews.gr/apopseis/332971_anagkastiko-katohiko-daneio-stoys-germanoys-kai-istoriko-tis-diekdikisis-toy-toy, ημερομηνία προσπέλασης 18.5.2023

¹²⁰ Δ. Κωνσταντινάκου, ό. π, σ. 61

- 173.000 στρατιώτες του στρατού ξηράς
- 13.700 SS
- 58.000 στρατιώτες της πολεμικής αεροπορίας
- 18.000 Ιταλοί εθελοντές
- 54.695 Βούλγαροι

Η ελληνική κυβέρνηση αναγκάστηκε να υπογράψει ένα ακόμη σύμφωνο αναθεώρησης (25-10-1943) με το οποίο οι Γερμανοί έπαιρναν και το ποσόν που εισέπρατταν οι Ιταλοί¹²¹.

Οι Γερμανοί είχαν παραδεχτεί πως ο «υπερπληθωρισμός ήταν αποτέλεσμα των εξόδων κατοχής».

«Η αύξηση των τιμών ήταν κυρίως λόγω της δίχρονης κατοχής. Η Ελλάδα κατέβαλε σε αυτό το διάστημα 1.100 δις δρχ. στα στρατεύματα κατοχής ως έξοδα για την κατοχή».

Μάλιστα αυτά τα έξοδα δεν μπορούσαν να μειωθούν γιατί «οι αναγκαίες για στρατιωτικές εργασίες (π.χ. επισκευή οδών, γεφυριών, αεροδρομίων, σιδηροδρομικών σταθμών, επισκευή και κατασκευή κατεστραμμένων λιμανιών) έπρεπε να συνεχιστούν και μπορούσαν να πληρωθούν μόνο σε «Δραχμές». Άλλωστε υποστήριζε η Γερμανία ότι «όλα αυτά τα έργα θα ωφελούσαν τελικά την ίδια την Ελλάδα».

Συχνά χρησιμοποιούσαν αυτό το επιχείρημα οι Γερμανοί προκειμένου να δικαιολογήσουν τα τεράστια έξοδα που εισέπρατταν από το ελληνικό κράτος.

Η πραγματικότητα όμως ήταν πολύ διαφορετική αφού όταν αποχώρησαν τα γερμανικά στρατεύματα από την Ελλάδα «το ίδιο το οικονομικό επιτελείο παραδεχόταν ενδοϋπηρεσιακά πως μόνο το 1,2% των έργων ωφέλησαν από κοινού την Ελλάδα και τη Γερμανία»¹²².

Ένα μήνα μετά την πτώση του Γ' Ράιχ η Γερμανία παρέδωσε αναφορά που καθόριζε το ύψος των οφειλών. Οι αναγνωρισμένες οφειλές των Γερμανών ήταν 588 εκατ. Μάρκα εκ των οποίων τα 92 εκατ. είχαν καταβληθεί στην Ελλάδα. Με την κίνησή του αυτή το Γ' Ράιχ αναγνώριζε ότι χρωστά το δάνειο στην Ελλάδα.

Το κατοχικό δάνειο ήταν μια συμφωνία της Γερμανίας και της Ιταλίας που επιβάλλεται στην Ελλάδα. Είναι αναγκαστικό δάνειο, υπόχρεος καταβολής του είναι η ελληνική κυβέρνηση και άρα ο νόμιμος διεκδικητής είναι η ελληνική κυβέρνηση., μας

¹²¹ Δ. Κωνσταντινάκου, ό. π, σ. 61

¹²² Δ. Κωνσταντινάκου, ό. π, σ. 61

ενημερώνει ο κ. Ηλιαδάκης που έχει ασχοληθεί με το θέμα. Το είχε αναγνωρίσει και ο ίδιος ο Χίτλερ.

Βέβαια το κατοχικό δάνειο δεν έχει σχέση ούτε με τις επανορθώσεις αλλά ούτε και με τις αποζημιώσεις. Το ύψος του δανείου κατά την Τ.Ε. ανέρχεται (χωρίς τόκους) σε 227.940.201 εκατ. δολάρια (1944).

Με τις αναπροσαρμογές και τους τόκους ανέρχεται σε δεκάδες δις ευρώ. Το δάνειο είναι «συμβατικόν και έντοκο από τον Απρίλιο του 1973. Αποτελεί συμβατική υποχρέωση της Γερμανίας και όχι επανορθωτική, άρα δεν εντάσσεται στη συμφωνία του Λονδίνου του 1953 που αναστέλλει την καταβολή επανορθώσεων – αποζημιώσεων»¹²³.

Το θέμα του κατοχικού δανείου απασχόλησε κατά καιρούς την επικαιρότητα είτε μέσω ερωτήσεων βουλευτών είτε μέσω της επίσημης ελληνικής κυβέρνησης.

Το Σεπτέμβριο του 1964 επί πρωθυπουργίας Γ. Παπανδρέου ο καθηγητής Αγγ. Αγγελόπουλος σε ένα συνέδριο στο Αμβούργο έθεσε ανεπίσημα το θέμα του Κατοχικού Δανείου στον Γενικό Δ/ντη του Υπουργείου Οικονομικών Feau de la Croix και τον Γενικό Δ/ντή του Υπουργείου Οικονομίας Reinhardt. Ο Reinhardt δήλωσε στον Αγγελόπουλο ότι το θέμα του Δανείου έχει λήξει αφού η ελληνική κυβέρνηση παραιτήθηκε το 1958 της επιστροφής του Δανείου και ως αντάλλαγμα έλαβε το ποσό των 200 εκατ. μάρκων.

Συνεχίζοντας ο γερμανός αξιωματούχος υποστήριξε πως ήταν μια εμπιστευτική συνομιλία του Αντενάουερ και του Κ. Καραμανλή και βέβαια υπαινίχθη ότι δεν υπάρχει γραπτή παραίτηση.

Η ιστορική έρευνα δεν έδειξε στοιχεία που να αποδεικνύουν την αλήθεια των όσων ισχυρίζεται η Γερμανία¹²⁴.

«Στις 9/11/1966 το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών εξέδωσε ρηματική διακοίνωση με την οποία ξεκαθάριζε πως ούτε ο Καραμανλής ούτε ο Παπανδρέου είχαν παραιτηθεί από τις ελληνικές αξιώσεις».

Σημειωτέον ότι η Γερμανία όπως είχε κατηγορήσει ότι ο Καραμανλής είχε παραιτηθεί από την αποπληρωμή του δανείου το ίδιο κατηγορήσαν και τον Ανδρέα Παπανδρέου ότι παραιτήθηκε και αυτός με τη σειρά του από οποιαδήποτε απαίτηση.

¹²³ Ηλιαδάκης, ό. π., σ. 83

¹²⁴ Δ. Κωνσταντινάκου, ό. π., σ. 61

Στη ρηματική διακοίνωση του 1966 η ελληνική κυβέρνηση καθιστούσε σαφές πως για την Ελλάδα το θέμα του δανείου παρέμενε ανοιχτό.

«Στην απαντητική ρηματική διακοίνωση η ΟΔΓ αρνήθηκε να μελετήσει τις ελληνικές απαιτήσεις γιατί αντίκεινται στο άρθρο 5 του Συμφώνου του Λονδίνου» (Κωνσταντινάκου Δ).

Και στα χρόνια που ακολούθησαν η Γερμανία ήταν πάντα αρνητική στο θέμα της αποπληρωμής του δανείου παρά τις διαρκείς οχλήσεις εκ μέρους της Ελλάδας.

Επόμενη προσπάθεια για καταβολή του δανείου έγινε μετά τη συνένωση των δύο Γερμανιών με την ίδια αρνητική στάση από πλευράς γερμανικής κυβέρνησης.

«Στις 14/11/1995 η ελληνική κυβέρνηση έστειλε και πάλι ρηματική διακοίνωση στην ΟΔΓ και ζητούσε την έναρξη συνομιλιών για τις γερμανικές επανορθώσεις και το κατοχικό δάνειο. Η απαντητική διακοίνωση ήταν αρνητική»

Ως εκ τούτου δεν ήταν δυνατόν να προσδοκά η ελληνική κυβέρνηση ότι η Γερμανία ήταν πρόθυμη να υποστεί τις συνέπειες που απέρρεαν όταν είχε συντάξει το δάνειο με τη χώρα μας.

Έκτοτε οι ελληνικές κυβερνήσεις σιώπησαν. «Η σιωπή προς όφελος της ηρεμίας στις διμερείς σχέσεις».

Συνολικά με βάση υπολογισμούς σχετικά με το δάνειο το χρωστούμενο ποσό «είναι 6 δις ευρώ χωρίς τους τόκους. Αν σε αυτό το ποσό προστεθούν και οι τόκοι, τότε το ύψος του χρέους ανεβαίνει σε πολύ υψηλά επίπεδα» (Κωνσταντινάκου Δ).

«Εκείνο που διεκδικεί σήμερα η ελληνική πλευρά δεν είναι τα έξοδα κατοχής, τα οποία σύμφωνα με το πολεμικό δίκαιο, πληρώνει η κατεχόμενη χώρα, αλλά τα χρήματα που υπερέβαιναν το ποσό που είχαν ορίσει οι κατακτητές», επεσήμανε ο Γερμανός Καθηγητής – Ιστορικός Χάγκεν Φλάισερ. Και συνεχίζει «Η Ελλάδα θα ήταν σίγουρα καλύτερο να διεκδικεί σθεναρά το δάνειο αμέσως μετά τη γερμανική ενοποίηση. Δεν υπάρχουν χρονικά όρια παραγραφής του Δανείου»

«Τι(ς) πταίει» και δεν επιστρέφεται το Κ.Δ. στην Ελλάδα; Οι ελληνικές μεταπολεμικές κυβερνήσεις; Ατολμία; Δουλοπρέπεια; Αδυναμία;

Το βέβαιο είναι ότι πολλοί εκπρόσωποι της ελληνικής κυβερνήσεως σε διάφορα χρονικά διαστήματα έκαναν λόγο για επιστροφή του δανείου, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

«Ο Κ. Σημίτης το 2001 συγκρότησε Επιτροπή Εμπειρογνομόνων με πρόεδρο τον Γ. Παπαδημητρίου. Το πόρισμα της δίκαιης ελληνικής διεκδίκησης, λέει ο Χάγκεν Φλάισερ, δόθηκε στον καγκελάριο Σρέντερ και στον υφυπουργό Φίσερ»¹²⁵

Ο Παπαδημητρίου αναφέρει χαρακτηριστικά: «Σαν να υψώθηκε μπροστά μας ένας γυάλινος τοίχος, ξαφνικά πάγωσαν τα χαμόγελα των συνομιλητών μας, απέκλεισαν κάθε σχετική συζήτηση».

Η Γερμανία χρησιμοποιεί ως επιχειρήματα ότι έχει βοηθήσει την Ελλάδα στα πλαίσια του ΝΑΤΟ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ισχυρισμοί αβάσιμοι, αφού ανάλογη βοήθεια δεν δόθηκε μόνο στην Ελλάδα αλλά και στην Τουρκία και Πορτογαλία που δεν έλαβαν μέρος στον πόλεμο.

Στην πράξη η καθυποταγμένη χώρα κατέβαλε μηνιαίες δόσεις για να χρηματοδοτεί όχι μόνον τα στρατεύματα κατοχής αλλά και τις πολεμικές επιχειρήσεις του Άξονα στη Βόρεια Αφρική. Το κατοχικό δάνειο δόθηκε, η Γερμανία ισχυροποιήθηκε αλλά ουδέποτε επέστρεψε τα οφειλόμενα στην Ελλάδα (Στεργίου Ανδρέας).

Ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει στον Προκόπη Παυλόπουλο, ο οποίος στην καρδιά της Γερμανίας μπροστά σε γερμανικό ακροατήριο έθεσε το θέμα των οφειλών της Γερμανίας στην Ελλάδα. Ο Κάρολος Παπούλιας είχε απαντήσει το 2015 στον Γερμανό Υπουργό Οικονομικών Σόιμπλε ο οποίος είχε διαμηνύσει ότι «η γερμανική κυβέρνηση δεν βλέπει βάση για διεκδίκηση επανορθώσεων».

Μεταξύ άλλων ο κ. Παυλόπουλος τόνισε: «Η σημερινή ευρωπαϊκή συγκυρία η οποία χαρακτηρίζεται από οριοθέτηση υποχρεώσεων επιβάλλει και επίλυση διαφορών με βάση το ευρωπαϊκό και διεθνές δίκαιο».

Κλείνοντας το κεφάλαιο για το κατοχικό δάνειο αξίζει να αναφέρουμε ότι μια νέα ιστορική μελέτη αμφισβητεί ότι υπήρξε το κατοχικό δάνειο από την Ελλάδα στο Γ' Ράιχ. «Τα συμπεράσματα τα παρουσιάζει η εφημερίδα Welt η οποία γράφει: «Δεν υπάρχει το ελληνικό δάνειο των 476 εκατομμυρίων κατοχικών μάρκων» με βάση πρωτότυπα έγγραφα στα αρχεία του υπουργείου εξωτερικών δεν υπήρχε γερμανικό δάνειο αυτού του ποσού, αλλά μόνο η απαίτηση για τα έξοδα της κατοχής, τα οποία έπρεπε να αναλάβει η Ελλάδα»¹²⁶.

¹²⁵ Δ. Αγγελίδης, *ό. π.*, σ. 17

¹²⁶ Die Welt: «Δεν υπήρξε ποτέ Κατοχικό Δάνειο» 18.3.2015, διαθέσιμο στο: <https://thepressproject.gr/die-welt-den-upirkske-pote-katoxiko-daneio/> ημερομηνία προσπέλασης 16.4.2023

Αλλά και η Γερμανική Βουλή απέρριψε το ψήφισμα για την επιστροφή του Κατοχικού Δανείου.

Τον Ιούλιο του 2019 η ελληνική πρεσβεία στο Βερολίνο «επέδωσε ρηματική διακοίνωση προς το γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών» μεταφέροντας τις θέσεις της Ελληνικής Βουλής η οποία απαιτούσε:

α) Την καταβολή πολεμικών αποζημιώσεων από τον Α' και Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

β) Επιστροφή του Κατοχικού Δανείου

Η απάντηση που δόθηκε από το Γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών ήρθε τον Οκτώβριο του 2019 και ήταν η εξής: «Η Γερμανική κυβέρνηση δεν σκοπεύει να προχωρήσει σε διαπραγματεύσεις για επανορθώσεις και ότι το ζήτημα των πολεμικών επανορθώσεων νομικά έχει ρυθμιστεί οριστικά».

Το Μάρτιο του 2021 μετά από πρόταση των Πρασίνων για επιστροφή του κατοχικού δανείου και της Αριστεράς για πολεμικές επανορθώσεις ήρθε και πάλι στην επικαιρότητα το φλέγον θέμα στις σχέσεις των δύο χωρών.

Ύστερα από διεξοδική συζήτηση στη Γερμανική Βουλή, οι Γερμανοί Συντηρητικοί, οι Φιλελεύθεροι και οι Σοσιαλδημοκράτες απέρριψαν το ψήφισμα των Πρασίνων.

Οι Πράσινοι αντέτειναν και ζήτησαν από την γερμανική βουλή να αναγνωρίσει τα παρακάτω:

- 1) Ότι το θέμα των επανορθώσεων και αποζημιώσεων παραμένει ανοικτό
- 2) Η βουλή να απαιτήσει από τη γερμανική κυβέρνηση μια νέα προσέγγιση στο θέμα του κατοχικού δανείου¹²⁷.

Μετά από συζήτηση στη Γερμανική Βουλή και αυτή τη φορά η επίσημη γραμμή της Γερμανίας είναι ίδια δηλ. δεν υφίσταται κανένα θέμα και ότι το όλο ζήτημα έχει ρυθμιστεί.

Ο εισηγητής των Πρασίνων Μανουέλ Σάρατσιν δήλωσε ότι «η Ελλάδα είχε ανάγκη την εύνοια της χώρας των θυτών», εξηγώντας έτσι και την όχι και τόσο έντονη διεκδίκηση από τις ελληνικές κυβερνήσεις όσων χρεωστούσε η Γερμανία.

Γι' αυτό και οι Πράσινοι πρότειναν την καθιέρωση «αναπτυξιακών προγραμμάτων για τα μαρτυρικά χωριά, τη στήριξη των θυμάτων κατοχής και των

¹²⁷ Δ. Παπαδημούλης, «Κατοχικό Δάνειο και Γερμανικές πολεμικές επανορθώσεις προς την Ελλάδα» 25.4.21, διαθέσιμο στο: <https://left.gr/news/katohiko-daneio-kai-germanikes-polemikes-epanorthoseis-pros-tin-ellada>, ημερομηνία προσπέλασης

οικογενειών τους όπως και τη συνέχιση κοινών πρωτοβουλιών για τη διατήρηση της μνήμης για την γερμανική κατοχή.

Με τις ψήφους των Χριστιανοδημοκρατών, των Χριστιανοκοινωνιστών, των Σοσιαλδημοκρατών (SPD), των Φιλελευθέρων (FDP) και του κόμματος Εναλλακτική για τη Γερμανία, η Γερμανική Βουλή απέρριψε τα ψηφίσματα των Πρασίνων και της Αριστεράς¹²⁸.

Την αναγνώριση των ελληνικών αιτημάτων την ζητούσε και η Αριστερά. Μάλιστα ο βουλευτής της Αριστεράς και πρόεδρος της Ελληνογερμανικής Επιτροπής Φιλίας, της Βουλής, Γκρέγκορ Γκίζι, υπενθύμιζε ότι η Γερμανία έπρεπε να «ανταποκριθεί στις ευθύνες της».

Μια επίσης ενδιαφέρουσα θέση εξέφρασε και ο σοσιαλδημοκράτης Υφυπουργός Εξωτερικών Μίχαελ Ροτ ο οποίος επεσήμανε ότι για «μια συμφιλίωση είναι απαραίτητη η διατήρηση της μνήμης και σε αυτό συμβάλλει σημαντικά και το Ελληνογερμανικό Ίδρυμα Νεολαίας» (Lifo 26/3/2021).

Το μόνο αξιοσημείωτο σε όλη αυτή την προσπάθεια είναι ότι δύο κόμματα της Γερμανικής Βουλής, οι ανερχόμενοι Πράσινοι και η Αριστερά επαναφέρουν το θέμα των επανορθώσεων. Το ίδιο θα επιθυμούσαν και τα θύματα που δέχτηκαν κατά τη διάρκεια της Κατοχής τους διωγμούς των Γερμανών.

Ας το έχουν αυτό υπ' όψιν οι ελληνικές κυβερνήσεις να διεκδικήσουν τα όσα ανήκουν στη χώρα. Όλοι οι πρωθυπουργοί της χώρας μας επικαλούνται τις υποχρεώσεις τα Γερμανίας προς την Ελλάδα. Παρ' όλα αυτά το θέμα δεν έχει διευθετηθεί.

¹²⁸ Β. Σκουρής, «Η Γερμανία συζητάει και απορρίπτει την επιστροφή του Κατοχικού Δανείου. Η Ελλάδα ούτε καν το θέτει πλέον», 26.8.2021, διαθέσιμο στο: <https://www.ieidiseis.gr/paixnidia-eksousias/85990/i-germania-syzitaei-kai-aporriptei-tin-epistroti-tou-katolikoy-daneiou-i-ellada-oyte-kan-to-thetei-pleon>, ημερομηνία προσπέλασης 14.6.2023

Ε' Κεφάλαιο

Μεταναστευτικές ροές από την Ελλάδα στη Γερμανία

5.1. Η «Συμφωνία» μεταξύ του Βασιλείου της Ελλάδας και της ΟΔΓ για τη μετανάστευση (30 Μαρτίου 1960)

Περί μεσολαβήσεως

Προς τοποθέτησιν Ελλήνων εργαζομένων

εις την Ομοσπονδιακήν Δημοκρατίαν Γερμανίας

Η Κυβέρνησις του Βασιλείου της Ελλάδας και η Κυβέρνησις της Ομοσπονδιακής Γερμανίας, αγόμεναι εκ της επιθυμίας όπως συσφίξουν και προαγάγουν τας σχέσεις μεταξύ των Λαών αυτών εν τω πνεύματι της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης επ' ωφελεία των μερών και όπως στερεώσουν τας μεταξύ αυτών υφισταμένους δεσμούς φιλίας, εν τη προσπάθειά επιτεύξεως υψηλού επιπέδου απασχολήσεως και πλήρους εκμεταλλεύσεως των δυνατοτήτων της παραγωγής εν τη πεποιθήσει ότι αι προσπάθειαι αυταί εξυπηρετούν τα κοινά συμφέροντα των Λαών αυτών και προάγουν την οικονομικήν και κοινωνικήν πρόοδον αυτών, προήλθον εις την συνομολόγησιν της ακολούθου Συμφωνίας, περί επιλογής και μεσολαβήσεως προς τοποθέτησιν Ελλήνων εργαζομένων εις την Ομοσπονδιακήν Δημοκρατίαν της Γερμανίας.

30 Μαρτίου 1960

Και το Νοέμβριο του 1962 ακολουθεί η κύρωση συμφωνίας Ελλάδας – Γερμανίας «περί κοινωνικής ασφαλίσεως κατά της ανεργίας» (η συμφωνία διευθετούσε εκκρεμή ζητήματα για το εργασιακό και ασφαλιστικό καθεστώς των Ελλήνων Εργατών στη Γερμανία. Είναι η συμφωνία Ελλάδας – Γερμανίας βάσει της οποίας χιλιάδες Έλληνες θα έφευγαν ως μετανάστες¹²⁹.

¹²⁹ Ε. Ναβρουτζόγλου, «Η μετανάστευση των Ελλήνων στη Δ. Γερμανία», σ.24 πτυχιακή εργασία στο: <https://core.ac.uk/download/132804769.pdf>, ημερομηνία προσπέλασης 15.4.2023

5.2. Η μετανάστευση στη Γερμανία

Οι Έλληνες από τα παλιότερα χρόνια ήταν λαός μεταναστευτικός. Οι λόγοι για τους οποίους αρχικά μετανάστευαν οι Έλληνες στην αρχαιότητα ήταν για να εξασφαλίσουν τις εμπορικές τους συναλλαγές. Στους τόπους αυτούς οι Έλληνες και οι γηγενείς αλληλοεπηρέαστηκαν και αντάλλαξαν πολιτιστικά στοιχεία.

Το 1900 έως το 1920 κύριος προορισμός των μεταναστών ήταν οι ΗΠΑ. Το 1946 έως το 1949 μετανάστευσαν Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες προς τις ευρωπαϊκές χώρες όπως η Γερμανία, Αυστρία, Ελβετία, Σουηδία. Πολλοί Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες βρήκαν καταφύγιο στην Ανατολική Γερμανία.

Αν δει κανείς το ιστορικό της μετανάστευσης θα διαπιστώσει πως η Γερμανία ήταν πάντοτε και είναι, διάβαση και στόχος των μεταναστευτικών ρευμάτων.

Το 1960 ένα τεράστιο μεταναστευτικό ρεύμα έστειλε πάνω από ένα εκατομμύριο «προσκεκλημένους και φιλοξενούμενους» εργάτες, τους λεγόμενους Gastarbeiter στο σταθμό του Μονάχου. Έλληνες μετανάστες που αφήνουν την Ελλάδα για μια καλύτερη ζωή στα ξένα. Στριμωγμένοι μέσα σε τρένα φεύγουν ελπίζοντας σε μια καλύτερη ζωή.

Μερικοί από τους μετανάστες θα βρουν μια καλή δουλειά και θα επιτύχουν στη Γερμανία, ανοίγοντας τις δικές τους επιχειρήσεις. Έτσι πολλοί από αυτούς έμειναν μόνιμα εκεί στη «δεύτερη πατρίδα τους».

Η τάση μετανάστευσης αυξήθηκε σημαντικά μετά την υπογραφή του «Συμφώνου Προσέλκυσης Εργατών» όταν στις 30 Μαρτίου του 1960 υπογράφηκε η σύμβαση αυτή ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Γερμανία.

Από τη μία υπήρχε η Γερμανία, μια χώρα που η οικονομία της αναπτυσσόταν ραγδαία. Από την άλλη η Ελλάδα, μια χώρα που οι καταστροφές από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν τεράστιες. Η οικονομική κατάσταση των πολιτών άσχημη.

Και ανάμεσά τους το «δέλεαρ» της εργασίας στη Γερμανία που θα εξασφάλιζε μια καλύτερη ζωή για τους Έλληνες, αλλά θα ήταν και το φτηνό «εργατικό δυναμικό» για να ανοικοδομηθεί το γερμανικό θαύμα.

Η απόφαση δεν ήταν εύκολη, όμως ήταν και μη αναστρέψιμη αφού η φυγή στη Γερμανία ήταν η μοναδική λύση. Στόχος η καλύτερευση του βιοτικού επιπέδου,

το γρήγορο κέρδος σε μικρό χρονικό διάστημα αλλά και η γρήγορη επιστροφή στην πατρίδα. Η ανεργία και η ανασφάλεια οδήγησαν τους Έλληνες στη Γερμανία.

Οι εργάτες μετανάστες, οι λεγόμενοι «γκασταρμπάιτερ» οι οποίοι έρχονταν για να εργαστούν ήταν άτομα ηλικίας 18 έως 45 ετών. Ήταν το πιο εύρωστο κομμάτι της Ελληνικής κοινωνίας. Είναι η εποχή που η Ελλάδα αποψιλώνεται από το πιο ζωντανό εργατικό δυναμικό της. Υπολογίζεται ότι κάθε δεύτερο άτομο από την Ελλάδα είχε προορισμό τη Γερμανία. Θεωρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό Ελλήνων μεταναστών στην Ευρώπη, προέρχεται από τη Β. Ελλάδα.

Οι Έλληνες που μετανάστευσαν στη Γερμανία ήταν κατά 85% αγρότες. Το μορφωτικό τους επίπεδο ήταν χαμηλό όμως υπήρχε μεγάλη διάθεση για εργασία.

Από το 1968 λόγω της δικτατορίας ο αριθμός των μεταναστών και αυξήθηκε αλλά και έγινε μονιμότερος. Μέσα σε διάστημα λίγων ετών ο αριθμός των Ελλήνων μεταναστών αυξάνεται συνεχώς. Το 1959 85.000 είναι οι Έλληνες που ζουν στη Γερμανία ενώ το 1960 οι Έλληνες ανέρχονται στους 260.000.

Συνολικά υπολογίζεται ότι περίπου 615.000 Έλληνες αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν από το 1960-1973. Πολλοί απ' αυτούς έχουν παραμείνει στη Γερμανία. Στα επόμενα χρόνια της κρίσης η μετανάστευση αυξήθηκε και πάλι. Το 2018, 25.631 Έλληνες ήρθαν για εργασία στη Γερμανία.

Βασικό αρνητικό στοιχείο της μετανάστευσης υπήρξε το επίπεδο μάθησης ιδίως για τα παιδιά των μεταναστών. «Η πλειοψηφία των Ελλήνων στέλνει τα παιδιά σε γερμανικό σχολείο και τα του ελληνικού πολιτισμού τα αναλαμβάνει η οικογένεια»¹³⁰.

Οι μετανάστες θα συναντήσουν μύριες δυσκολίες στην εργασία τους αλλά και στην κοινωνική τους ένταξη.

Η συμφωνία που είχαν υπογράψει με το επίσημο γερμανικό κράτος δεν τους έδινε ελευθερίες. Ποτέ δεν θα παραδεχτούν ότι η Γερμανία αποτελεί χώρα υποδοχής μεταναστών. Με τη δικαιολογία ότι η παραμονή των ξένων εργατών ήταν προσωρινή, δεν τους αναγνώριζαν κανένα δικαίωμα πολιτικό ή κοινωνικό. Η λέξη *Gastarbeiter* σταδιακά θα πάρει τις χειρότερες διαστάσεις.

Οι εργάτες μετανάστες πίστευαν ότι θα έμεναν για περίπου 3-5 χρόνια και μετά θα αντικαθιστούνταν από άλλους, μέτρο το οποίο δεν εφαρμόστηκε. Υπολογίζεται ότι περίπου 407.000 Έλληνες βρέθηκαν στη Γερμανία ως μετανάστες.

¹³⁰ Βλ. λήμμα «Έλληνες στη Γερμανία» στο ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ

Μετά το 1960 η Γερμανία αποτελεί τον κύριο προορισμό των Ελλήνων μεταναστών. Στη Γερμανία κατέφυγαν πολλοί Έλληνες κυρίως από τη Β. Ελλάδα.

«Το 1966 οι Έλληνες αποτελούσαν το 15,4% των εργατών μεταναστών» και η εγκατάστασή τους έγινε κυρίως στις περιοχές της Ρηνανίας-Βεστφαλίας, Βάδη - Βυρτεμβέργης και Βαυαρίας. Το περιβάλλον της Γερμανίας αρχικά ήταν αφιλόξενο. Οι πρώτες δουλειές των μεταναστών ήταν σε μικρές ή μεσαίες επιχειρήσεις αλλά σταδιακά άρχισαν να ιδρύουν επιχειρήσεις όπως π.χ. εστιατόρια.

«Το 1995 αναφέρεται ότι οι Έλληνες κατέχουν την πρώτη θέση σε ιδιωτικές επιχειρήσεις ανάμεσα στους υπόλοιπους αλλοδαπούς που ζουν στη Γερμανία»

Ωστόσο πολλοί Έλληνες εργάζονταν σε ανθρακωρυχεία, κλωστοϋφαντουργεία, σε εργοστάσια κατασκευής μηχανών (i-metanasteysh.pdf).

Σημαντική απασχόληση βρήκαν οι μετανάστες και στο χώρο της Γουνοποιίας κυρίως στην Φρανκφούρτη (8.000 γουνεργάτες). Η ζήτηση είναι μεγάλη και το κέρδος πολύ.

Στις αρχές οι μετανάστες έμεναν σε πρόχειρες κατοικίες στα λεγόμενα Heime τις οποίες συνήθως παρείχε ο εργοδότης έναντι χαμηλού ενοικίου¹³¹.

Πολλοί θέλησαν να επιστρέψουν στα χρόνια που ακολούθησαν (1980-1990) κάποιοι προτίμησαν να εγκατασταθούν μόνιμα εκεί αφού προσαρμόστηκαν στις εκεί συνθήκες διαβίωσης.

Έτσι γαλουχήθηκαν, μεγάλωσαν και παρέμειναν στη Γερμανία οι επόμενες γενιές, δηλ. τα παιδιά των Ελλήνων μεταναστών η δεύτερη ή και 3^η γενιά Ελλήνων στη Γερμανία. Η διαμόρφωση μιας τέτοιας διττής ταυτότητας μπορεί να είναι και το ελπιδοφόρο αποτέλεσμα μιας ομαλής διαδικασίας ενσωμάτωσης των Ελλήνων στη νέα τους χώρα.

Στα χρόνια της δικτατορίας οι Έλληνες μετανάστες θα σταθούν απέναντι στο δικτατορικό καθεστώς. Μαζί τους ενάντια στη Χούντα θα βρούμε και Γερμανούς δημοκράτες.

Σταδιακά οι σχέσεις Ελλήνων – Γερμανών συσφίγγονται. «Εικαστικοί καλλιτέχνες παίρνουν υποτροφίες από το DAAD και δημιουργούν έργα εμπνευσμένα από την καινούργια πραγματικότητα όπου ζουν. Σταδιακά το ελληνικό πνεύμα

¹³¹ Γ. Ματζουράνης, «Έλληνες μετανάστες στη Δ. Γερμανία»,σελ.5-8, αφιέρωμα στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 13.12.1998, διαθέσιμο στο: <https://www.yumpu.com/xx/document/read/19430655/> ημερομηνία προσπέλασης 14.5.2023

υπεισέρχεται στη γερμανική κοινωνία και οι ελληνικές σπουδές θα εμφανιστούν σε Γερμανικά Πανεπιστήμια.

Στόχος σήμερα είναι η επικοινωνία των εναπομεινάντων μεταναστών και των παιδιών τους με τους Γερμανούς.

Σ' αυτό το πλαίσιο ανήκει η «λειτουργία Ιδρύματος Ελληνικού Πολιτισμού στο Βερολίνο με απώτερο στόχο την προβολή του σύγχρονου πολιτισμού ενώ οι Ημέρες Ελληνικού Πολιτισμού που ξεκίνησαν στη Βόννη συνεχίστηκαν στο Αμβούργο και τη Στουτγάρδη».

Η εξέλιξη της μετανάστευσης σήμερα είναι η εξής: Σύμφωνα με στοιχεία της Γερμανικής Στατιστικής Υπηρεσίας το 2006 στη Γερμανία ζούσαν 303.761 Έλληνες από τους οποίους οι 84.058 είχαν γεννηθεί στη Γερμανία. Είναι οι μετανάστες νέας γενιάς που έχουν μορφωθεί και δεν είναι πλέον εργάτες, αλλά εργάζονται ως γιατροί, εκπαιδευτικοί κ. α. Όμως έχουν κρατήσει την Ελλάδα βαθιά στην ψυχή τους και η επαφή τους με τη χώρα μας είναι έντονη ενώ ταυτόχρονα εργάζονται για την προώθηση των σχέσεων των δύο χωρών.

(Μετανάστευση / i-metanasteysh.pdf) (σελ. 34)

5.3. Οι δυσκολίες των Ελλήνων μεταναστών ως «φιλοξενούμενοι εργάτες»

Οι Έλληνες μετανάστες ονομάστηκαν «γκασταρμπάιτερ», δηλ. «φιλοξενούμενοι εργάτες», ένας χαρακτηρισμός που δήλωνε προσωρινότητα. Έτσι οι Γερμανοί απέφυγαν να τους αναγνωρίσουν πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Σταδιακά η λέξη γκασταρμπάιτερ πήρε την έννοια του «φουκαρά», του «παρείσακτου», του «παρακατιανού», έγινε με άλλα λόγια βρισιά, ή αλλιώς ο φτωχός, που έρχεται από το Νότο «ύστερα από ειδική άδεια»¹³².

Οι Έλληνες γκασταρμπάιτερ ζούσαν κάτω από άθλιες συνθήκες σε κοινόβια εργοστασίων και ψυχαγωγούνταν εκεί που οι Γερμανοί το επέτρεπαν.

Ο πρόεδρος Χάινεμαν και ο καγκελάριος Μπραντ, μας πληροφορεί ο Γ. Ματζουράνης, έκαναν «εκκλήσεις» ώστε να καταργηθούν οι διακρίσεις χωρίς όμως ουσιαστικό αποτέλεσμα. Ακόμα και οι ελληνικές υπηρεσίες δεν τους βοηθούσαν και η μόνη συμπαράσταση προερχόταν από τα γερμανικά συνδικάτα ή την εκκλησία.

Οι πρώτοι μετανάστες είχαν βοηθήσει σημαντικά την Ελλάδα στη δεκαετία του 1960 αποστέλλοντας συνάλλαγμα 4 δις μάρκων

Το 1967 (19 Ιανουαρίου) απολύθηκαν 8.000 Έλληνες εργάτες της Δ. Γερμανίας, ενώ η Βόννη παραδεχόταν πως κινδύνευαν με απόλυση άλλοι 70.000¹³³.

Η εργασία των μεταναστών ήταν διαρκώς αμφίβολη και αυτό καθιστούσε τη ζωή των γκασταρμπάιτερ δύσκολη.

Η προσωρινότητα που χαρακτήριζε τους πρώτους μετανάστες δεν ίσχυσε. Πολλοί αναγκάστηκαν να φέρουν ολόκληρη την οικογένειά τους στη Γερμανία. Πολλοί Έλληνες εργάτες αναφέρουν έντονο ρατσισμό προς το πρόσωπό τους από τους Γερμανούς. Παρ' όλα αυτά αναγκάζονταν να υπομένουν.

Το 1964 είχε φτάσει στο σταθμό Deutz της Κολωνίας ο «εκατομμυριοστός» εργάτης (Έλληνες και ξένοι). Από το 1973 η Γερμανική Κυβέρνηση βάζει «φρένο» στις αφίξεις μεταναστών οπότε για πολλούς το «όνειρο» τελειώνει.

Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο για τους μετανάστες ήταν η πάλη με το «ακόρντ» (=πλαφόν στην παραγωγικότητα). Πολλοί προσπάθησαν να το ξεπεράσουν πράγμα ιδιαίτερα δύσκολο. Σκοπός τους ήταν επιπλέον χρήματα. Αυτό όμως τους κόστισε στην υγεία τους.

¹³² Γ. Ματζουράνης, *ό. π.*, σ. 94

¹³³ «1960-2020 Ελληνική εργατική μετανάστευση στη Γερμανία», 8.10.2020, διαθέσιμο στο <https://www.doryforos.org/>, ημερομηνία προσπέλασης 14.5.2023

Ακόμα, αναλάμβαναν δουλειές που δεν ήθελαν οι Γερμανοί, όπως π.χ. την εξόρυξη άνθρακα, ιδιαίτερα σκληρή. Πολλοί από τους μετανάστες έχουν να μας διηγηθούν τις δύσκολες ιστορίες τους στη Γερμανία. Μάλιστα αναφέρουν ότι στη Βαυαρία τους ονόμαζαν *Katzelmacher*.

Η «ευλογία θεού» όπως αποκάλεσαν κάποιοι τη φυγή στη Γερμανία αποδείχτηκε «κατάρτα θεού» ή αλλιώς «σύγχρονο σκλαβοπάζαρο»¹³⁴

5.4. Η εξέλιξη της μετανάστευσης σήμερα και η εικόνα των μεταναστών 2^{ης} και 3^{ης} γενιάς στη Γερμανία

Οι νόμοι της Ε. Ένωσης προστατεύουν τους εργαζόμενους που προέρχονται από την Ευρώπη. Έτσι η εικόνα σήμερα έχει ως εξής: Τα παιδιά των εργαζομένων στη Γερμανία μπορούν να παρακολουθούν τη γερμανική εκπαίδευση. Οι σπουδές δεν είναι άπιαστο όνειρο.

Υπάρχει η δυνατότητα εύκολα πλέον για σπουδές στο πανεπιστήμιο ή για σπουδές σε μέσες επαγγελματικές σχολές.

Η επαγγελματική αποκατάσταση είναι εύκολη και σίγουρη. Εκατοντάδες Έλληνες επιστήμονες απασχολούνται σήμερα στη Γερμανική βιομηχανία και σε άλλες υπηρεσίες. Υπάρχουν Έλληνες που κατέχουν πολύ υψηλές θέσεις στο δημόσιο ή ακολουθούν ακαδημαϊκή καριέρα, η στελεχώνουν μεγάλες επιχειρήσεις στις οποίες κάποτε οι γονείς τους ήταν «γκασταρμπάιτερ».

Σε συνέντευξή του ο πρόεδρος της Ελληνικής κοινότητας Βερολίνου κ. Μιλτ. Τερζόπουλος στην Ελευθεροτυπία στις 8-4-94 υποστηρίζει: «Εδώ στο Βερολίνο εμείς οι Έλληνες έχουμε ένα τεράστιο ανθρώπινο υλικό. Πάνω από 800 συμπατριώτες μας είναι κορυφαίοι, σε όλους τους κλάδους.

Πολλοί από αυτούς, γιατροί, καθηγητές πανεπιστημίου, καθηγητές νοσοκομείου, όπως ο διευθυντής του πανεπιστημιακού νοσοκομείου του Βερολίνου κ. Μπίγκος. Εδώ βρίσκεται και ο μεγάλος Σύλλογος Ελλήνων Επιστημόνων Βερολίνου

¹³⁴ «Η Ελλάδα παράγει πέτρες και γκασταρμπάιτερ», 25.5.2010, διαθέσιμος στο: <https://www.flash.gr/greece/1107484/i-ellada-paragei-petres-kai-gkastarmpaiter>, ημερομηνία προσπέλασης 14.5.2023

αλλά και πολλοί γνωστοί Έλληνες καλλιτέχνες που ζουν χρόνια τώρα στην πόλη μας. Από τους 13.000 Έλληνες μόνον οι 1.000 είναι εργάτες».

Οι επόμενες γενιές των Ελλήνων μεταναστών προτιμούν στενούς δεσμούς με την Ελλάδα και συνήθως επιδιώκουν να κάνουν διακοπές στη μητέρα πατρίδα.

Κλείνοντας το κεφάλαιο ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ στη Γερμανία οφείλουμε να σημειώσουμε ότι μπορεί οι Έλληνες να θεωρούνταν κάποτε γκασταρμπάιντερ στη Γερμανία, αλλά σήμερα μέσα από τη δική του επίμονη εργασία, το ήθος τους και την αξιοσύνη τους, επιβλήθηκαν στους Γερμανούς ή μάλλον τους ανάγκασαν να είναι ισότιμοι με αυτούς, όπως άλλωστε ταιριάζει ισότιμοι με αυτούς όπως άλλωστε ταιριάζει να είναι όλοι οι πολίτες σε κάθε χώρα απ' όπου κι αν προέρχονται.

Βέβαια από το 2009 λόγω και πάλι οικονομικών προβλημάτων πολλοί αναζητούν εργασία στο εξωτερικό. Μόνο που τώρα οι νέοι μετανάστες δεν είναι ανειδίκευτοι εργάτες αλλά επιστήμονες με πολλές γνώσεις στερώντας έτσι πολύτιμους επιστήμονες από το εργατικό δυναμικό της χώρας μας.

5.5. Χρονολόγιο κυριότερων γεγονότων/σταθμών του μεταναστευτικού ρεύματος στη Γερμανία

- Μάρτιος 1960: Συμφωνία της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδας και της ΟΔΓ, περί μεσολάβησης προς τοποθέτησιν Ελλήνων εργαζομένων εις την ΟΔΓ
- Απρίλης 1964: Έναρξη μετάδοσης της Ελληνικής εκπομπής Deutsche Welle υπό τη διεύθυνση του Κ. Νικολάου
- Νοέμβριος 1964: Ξεκινά η μετάδοση Ελληνικής εκπομπής της Βαυαρικής Ραδιοφωνίας (Σταθμός Μονάχου) με διευθυντή τον Π. Μπακογιάννη για επικοινωνία των Ελλήνων μεταναστών. Στα χρόνια της Δικτατορίας η εκπομπή θα κατήγγειλε τους Δικτάτορες της Ελλάδας
- 1969: Οργανώνονται στη Δυτική Γερμανία «Πανελλήνιες Αντιδικτατορικές Επιτροπές» (ΠΑΕ) με στόχο τη συσπείρωση Ελλήνων εργατών, φοιτητών, διανοομένων κατά της Χούντας.
- Μάρτιος 1972: Ο Κ. Νικολάου (Deutsche Welle) παραιτείται. Αιτία της παραίτησης η αντίθεσή του με τη Δικτατορία

- Νοέμβριος Η ΟΔΓ θεσμοθετεί το πάγωμα προσλήψεων εργαζομένων υπό
 1973: το πρίσμα της πετρελαϊκής κρίσης. Το πάγωμα των προσλήψεων είναι γνωστό στη Γερμανική βιβλιογραφία ως «Anwerbestopp 1973». Η πολιτική αυτή έπληξε τους «φιλοξενούμενους εργάτες» (gastarbeiter)
- 1975-1979: 280.000 Έλληνες επιστρέφουν από τη Δυτική Γερμανία στην Ελλάδα
- 1981: Αλλαγή των συνθηκών μετακίνησης των μεταναστών στα κράτη μέλη της ΕΟΚ. Και η Ελλάδα ως μέλος της ΕΟΚ υπακούει στους νέους κανόνες. Το τέλος του «φιλοξενούμενου Έλληνα μετανάστη»¹³⁵

5.6. Μετανάστες συγγραφείς και πολιτιστικοί φορείς

Στον τομέα της λογοτεχνίας οι Έλληνες μετανάστες ενδιαφέρθηκαν να δώσουν το δικό τους στίγμα. Οι διάφοροι πολιτιστικοί Σύλλογοι των μεταναστών ενδιαφέρονταν για τη διάδοση της Ελληνικής γραμματείας αλλά και με την προώθηση ελλήνων λογοτεχνών. Ήδη από το 1970 στις προθήκες των βιβλιοπωλείων εκτέθηκαν τα πρώτα λογοτεχνικά βιβλία Ελλήνων μεταναστών που κέντρισαν το ενδιαφέρον εκδοτικών οίκων. Εντυπωσιακό στοιχείο είναι ότι εκδόθηκαν 35 συλλογές στα έτη 1976-1985.

Το 1982, ιδρύθηκε ο εκδοτικός οίκος Romiosini από τη Νίκη και τον Hans Eideneier. Με τη βοήθεια του οίκου αυτού εκδόθηκαν έργα ελλήνων μεταναστών. Ο συγκεκριμένος οίκος είχε έδρα την Κολωνία. Οι έλληνες λογοτέχνες, γράφει η Νίκη Eideneier «κατόρθωσαν να ανατρέψουν την εικόνα του εξωτικού ή του απογόνου των αρχαίων ελλήνων και καθιερωθούν ως λογοτέχνες που κινούνται ανάμεσα σε δύο κοινωνικοπολιτισμικά συστήματα».

Κάποιοι έλληνες λογοτέχνες στη Γερμανία είναι: Παναγιώτης Χριστογιάννης, Ντάντη Σιδέρη, Γ. Ματζουράνης κ.α. Ένα βιβλίο που αξίζει να αναφέρουμε, είναι

¹³⁵ Γ. Ματζουράνης-Β. Καραμανωλάκης: «Έλληνες μετανάστες στη Δ. Γερμανία» 2021 σ.20-21, διαθέσιμο στο: https://www.askiweb.eu/images/2_aiones_se_21_ekpompes/4MetanastesSmall.pdf, ημερομηνία προσπέλασης 14.6.2023

εκείνο της Νίκης Eideneier με τίτλο «Ανάμεσα σε δύο κόσμους. Συγγραφέας στη Γερμανία με ελληνικό διαβατήριο»¹³⁶.

Το θέατρο ήταν ιδιαίτερα αγαπητό στους Έλληνες της Γερμανίας. Το 1944 ιδρύθηκε στο Αμβούργο το Theatrikon όπου παρουσιάζονταν ελληνικά έργα αλλά και έργα για παιδιά. Ιδιαίτερα ονομαστό ήταν το θέατρο του Βούπερταλ (έτος ίδρυσης 1990). Τα έργα που παρουσιάζονταν ήταν ελληνικά και Γερμανικά.

Μεγάλη υπήρξε η πολιτιστική προσφορά και από τις ελληνικές κοινότητες που διέθεταν βιβλιοθήκες αλλά και διοργάνωναν συχνά πολιτιστικές-ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, ή ομιλίες, εκθέσεις βιβλίων, φωτογραφίας κ.α. (Μορφές αυτοοργάνωσης και δραστηριότητες).

Διοργάνωναν ακόμα «πολιτιστική εβδομάδα» ή «μέρες ελληνικού κινηματογράφου» με προβολή ποιοτικών ελληνικών ταινιών. Αλλά και η ανάγνωση ποιημάτων ήταν αγαπημένη συνήθεια των Ελλήνων μεταναστών, με αγαπημένο ποιητή τον Γ. Ρίτσο.

Συχνά στη Γερμανία προσκαλούνταν και σημαντικοί μουσικοί και καλλιτέχνες που μετέφεραν ακούσματα της μητέρας Ελλάδας. Ωστόσο και εκεί οι Έλληνες μετανάστες είχαν τα δικά τους μουσικά συγκροτήματα.

Στους πολιτιστικούς συλλόγους συχνά προσκαλούνταν μεγάλα ονόματα της τέχνης και του πολιτισμού από την Ελλάδα όπως ο Νίκος Σβορώνος, ο Μενέλαος Λουντέμης, ο Δημήτρης Χατζής, ο Βασίλης Βασιλικός, η Ελένη Καζαντζάκη. Μέσα από τις συζητήσεις με τους ανθρώπους των γραμμάτων οι μετανάστες αγάπησαν τη γνώση περισσότερο.

Αλλά και ο Μ. Θεοδωράκης επισκεπτόταν τους Έλληνες στη Γερμανία πλημμυρίζοντας με τη μουσική του την ψυχή όχι μόνον των μεταναστών αλλά και των Γερμανών.

Όλες οι μορφές αυτοοργάνωσης των μεταναστών βοήθησαν να είναι ολοκληρωμένοι παρά την απουσία τους από την Ελλάδα.

Η πολιτιστική κίνηση που ανέπτυξαν οι μετανάστες επηρέασε και το γερμανικό λαό, αφού μέσα από τα ακούσματα και τις ελληνικές εκδηλώσεις γνώρισαν περισσότερο τους Έλληνες και τον πολιτισμό τους, συμβάλλοντας στη δημιουργία φιλικότερων σχέσεων.

¹³⁶ Γ. Ματζουράνης, *ό. π.*, σ. 94

Παράλληλα με την πολιτιστική κίνηση των ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία το ελληνικό αποτύπωμα τέθηκε και μέσα από τις ελληνικές κοινότητες που είχαν δημιουργήσει στη Γερμανία. Η σημαντικότερη ήταν η Ομοσπονδία Ελληνικών Κοινοτήτων (ΟΕΚ) με έδρα τη Βόννη.

Μερικά από τα θέματα των ελληνικών κοινοτήτων στη Γερμανία ήταν:

- Η διεκδίκηση και ενίσχυση των πολιτικών δικαιωμάτων των ελλήνων στην ξένη χώρα
- Η ενίσχυση της συνεργασίας με τους Γερμανούς
- Η καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας
- Η ενίσχυση της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού και η εν γένει προώθηση της εκπαίδευσης των ελλήνων ιδίως της δεύτερης και τρίτης γενιάς

Τα «θέματα της παιδείας και ιδιαίτερα της ελληνόγλωσσης παιδείας των ελληνόπουλων της Γερμανίας, αποτελούσαν πάντοτε ένα βασικό μέλημα των ελλήνων της Γερμανίας»

Μέλημα των ελλήνων μεταναστών ήταν η διατήρηση της πολιτιστικής τους ταυτότητας την οποία περιφρουρούσαν στη «νέα» τους πατρίδα.

Κλείνοντας την σύντομη αναφορά μας στους μετανάστες της Γερμανίας οφείλουμε να αναφερθούμε και στους Επιστημονικούς Συλλόγους που στόχος τους και σε αυτούς ήταν: «η προαγωγή του ελληνικού πολιτισμού αλλά και η δημιουργία συνθηκών διαπολιτισμικού διαλόγου με Γερμανούς Επιστήμονες».

Ενδεικτικά αναφέρουμε ελληνικούς φοιτητικούς συλλόγους στη Γερμανία όπως:

- Το Ανώτερο Τεχνικό Ίδρυμα του Ντάρμστατ (1956)
- Επιστημονικός Σύλλογος Γοτίγγης (1973)
- Επιστημονικός Σύλλογος της Φρανκφούρτης κ. α.¹³⁷

¹³⁷ «Μορφές αυτοοργάνωσης και δραστηριότητες» σ. 60-62, διαθέσιμο στο: file:///C:/Users/dimik/Downloads/ii_aytoorganosh-drasthriothtes.pdf, ημερομηνία προσπέλασης 16.5.2023

ΣΤ΄ Κεφάλαιο

Πολιτιστικές σχέσεις Ελλάδας – ΓΓΔ

Η Ανατολική και η Δυτική Γερμανία βρίσκονταν σε μια αντιδικία τόσο πολιτική όσο και πολιτιστική. Παράλληλα και οι «δύο» Γερμανίες επεδίωξαν τη σύσφιξη σχέσεων με άλλες χώρες γιατί αυτό βεβαίως επιδιώκει κάθε ελεύθερη χώρα.

Η ηγεσία της Γερμανικής Λαοκρατικής Δημοκρατίας (ΓΛΔ) επεδίωξε να προωθήσει την εικόνα ενός φιλειρηνικού κράτους και τη δημιουργία πολιτιστικών σχέσεων με άλλα κράτη ώστε σταδιακά να υπάρξουν και συνεργασίες και σε άλλους τομείς όπως επιστημονικούς, ή διμερών σχέσεων.

Ανάμεσα στις χώρες με τις οποίες οι Ανατολική Γερμανία ξεκίνησε τις συνεργασίες ήταν η Ελλάδα. Στόχος ήταν το Γερμανικό κοινό να γνωρίσει τον Ελληνικό πολιτισμό.

Όταν οι λαοί γνωρίζονται μέσα από τις πολιτιστικές ανταλλαγές, δημιουργούνται κατάλληλες προϋποθέσεις για περαιτέρω επικοινωνία. Σταδιακά το άνοιγμα της ΓΛΔ στην Ελλάδα ωφέλησε αμφότερες τις χώρες.

Υπήρξαν βέβαια και δυσκολίες για την μεταξύ Ελλάδας και ΓΛΔ συνεργασία. Το πρώτο μεγάλο πρόβλημα εντοπίζεται στο πολιτικό σύστημα των δύο χωρών. Η στάση των ελληνικών κυβερνήσεων απέναντι στα δύο γερμανικά κράτη ήταν εξαρχής σαφής. Η βαριά ψυχολογική κληρονομιά της κομμουνιστικής επιβολής δεν ενθουσίαζε τις ελληνικές κυβερνήσεις (Ροφούζου Αιμ.).

Από την άλλη πλευρά η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (ΟΔΓ) είχε εξελιχθεί και μπορούσε να έχει οικονομικές συμφωνίες και ανταλλαγές με την Ελλάδα. Οι σχέσεις με την ΟΔΓ ήταν τόσο έντονες που ακόμα οι Έλληνες μπορούσαν να συγχωρούν και εγκληματίες πολέμου όπως τον Μέρτεν, για οικονομικούς λόγους.

Σταδιακά όμως η πολιτική διαφοροποιήθηκε και υπήρξε η ανάγκη για ενδυνάμωση των σχέσεων με χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού¹³⁸.

Υπήρξε έντονα η ιδέα για προώθηση προϊόντων προς τις ανατολικές χώρες με ανταπόδοση βιομηχανικά προϊόντα.

¹³⁸ Α. Ροφούζου, «Ο Ελληνικός πολιτισμός στη ΓΛΔ» 2014, σ. 28-32 διαθέσιμο στο: <https://nausivios.hna.gr/docs/2014D3.pdf> ημερομηνία προσπέλασης 13.4.2023

Η ΓΛΔ συμμετείχε το 1954 στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης ενώ η Ελλάδα εξέθεσε προϊόντα της στην έκθεση της Λειψίας (1956). Οι λόγοι που οδήγησαν την ΓΛΔ να εκθέσει προϊόντα στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης ήταν πολιτικοί αφού έτσι προβάλλονταν τα δικά της προϊόντα. Επίσης δινόταν η δυνατότητα επικοινωνίας με προσωπικότητες της χώρας αλλά ασκούσε ταυτόχρονα και ένα είδος προπαγάνδας με τον πιο νόμιμο τρόπο.

Το 1959 άρχισαν οι επισκέψεις μελών της Λαϊκής Βουλής στην Ελλάδα και το 1960 επισκέφθηκαν την ΓΛΔ Έλληνες του κοινοβουλίου π.χ. Κ. Πυρομάγλου, Στ. Αλαμανής, πράγμα που ενόχλησε τη Βόννη. Οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι οι επισκέψεις αυτές γίνονταν από μέλη κομμάτων της Ελλάδας με φιλικές σχέσεις προς το υπάρχον πολίτευμα της χώρας όπως η ΕΔΑ [Πυρομάγλου κ. : Βουλευτής της ΕΔΑ, Αλαμανής Στ.: Βουλευτής Ένωσης Κέντρου]

Συνεπώς οι σχέσεις Ελλάδας – ΓΛΔ ήταν σχέσεις όχι επίσημου κράτους αλλά μεμονωμένων επιστημόνων που επιθυμούσαν καλύτερη συνεργασία σε επιστημονικό επίπεδο. Μια τέτοια συνεργασία είναι εκείνη από τη Σχολή Ναυπηγών και την Τεχνολογική Σχολή του Πανεπιστημίου του Ρόστοκ¹³⁹.

Αξίζει να τονίσουμε πως σε αρκετές από αυτές τις συνεργασίες η επίσημη ελληνική κυβέρνηση δημιουργούσε προβλήματα.

Ένα ακόμα παρόμοιο περιστατικό είναι εκείνο του καθηγητή Imscher ο οποίος επεδίωξε το 1960 να έρθει στην Ελλάδα για ίδρυση μιας διεθνούς Εταιρίας Νεοελληνικών Σπουδών, ωστόσο δεν του δόθηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση άδεια.

Το πιο σημαντικό βήμα για καλύτερη επικοινωνία και συνεργασία Ελλάδας – ΓΛΔ έγινε το 1965 με την επίσκεψη μελών της «Εταιρείας για Πολιτιστικές Διασυνδέσεις με το Εξωτερικό» στην Αθήνα όπου συναντήθηκαν με προσωπικότητες του ελληνικού χώρου όπως ο Κούνδουρος, οι Δήμαρχοι της Θεσσαλονίκης, της Κοκκινιάς, της Καισαριανής αλλά και στελέχη του Κ.Κ.Ε.

Στον τομέα του πολιτισμού αξίζει να αναφέρουμε συνεργασίες μεταξύ Ελλάδας και ΓΛΔ που συνέβαλαν στην προώθηση της Ελληνογερμανικής συνεργασίας με την ΓΛΔ, όπως ο Τάκης Μουζενίδης, Έλληνας σκηνοθέτης και Γενικός Γραμματέας του ΕΚΔΙΘ (Ελληνικό Κέντρο του Διεθνούς Ινστιτούτου Θεάτρου).

Ο Μουζενίδης θέλησε να φέρει σε επαφή το γερμανικό κοινό μη την ελληνική θεατρική παράδοση. Στόχος του ήταν να ανεβάσει κλασσικά ελληνικά έργα στην ΓΛΔ

¹³⁹ Α. Ροφούζου, ό. π., σ. 102

και το κατάφερε αφού είχε μια καλή συνεργασία με την ΓΛΔ. Άρθρα του δημοσιεύτηκαν σε γερμανικές εφημερίδες.

Ακολούθησε ο Μ. Πλωρίτης ενώ στο Ανατολικό Βερολίνο προβλήθηκε το έργο του Κακογιάννη το «Κορίτσι με τα μαύρα».

Το 1965 ιδρύθηκε ο «Σύνδεσμος Φιλίας» στην Ελλάδα και αντίστοιχα στη Γερμανία μέσω των οποίων ενισχύθηκαν οι διμερείς σχέσεις των δύο χωρών. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι μέσω των συνδέσμων αυτών και ιδιαίτερα εκείνου της Γερμανίας, διαδόθηκαν ο τρόπος ζωής των ελλήνων, ήθη, έθιμα, επιστήμη και οικονομικά θέματα της Ελλάδας. Μέσα από αυτές τις συνεργασίες προέκυπταν επωφελείς συμφωνίες και για τις δύο χώρες¹⁴⁰.

Από το 1981, μετά την ανάληψη της εξουσίας από το ΠΑΣΟΚ, υπήρξε μεγαλύτερη συνεργασία. Βάση για αυτή τη συνεργασία αποτέλεσε η υπογραφή συμφωνίας για πολιτιστική και επιστημονική συνεργασία από τους υπουργούς Oskar Fischer και Ιωαν. Χαραλαμπίδου, στην Αθήνα, στις 6 Ιουλίου 1982. Ακολούθησαν σημαντικά γεγονότα όπως:

- 1985: Αφιέρωμα στον ελληνικό πολιτισμό και προβολή ελληνικών τραγωδιών και έργων του Αγγελόπουλου
- 1985 (Φεβρουάριος): Έκθεση του Τάσσου με 50 ξυλογραφίες, εκτέθηκαν στη Νέα Γκαλερί του Βερολίνου. Ο Τάσσος δώρισε στη ΓΛΔ ένα από τα πιο δημοφιλή έργα του την ξυλογραφία «Παιδιά στο δρόμο» (αντιδικτατορικό έργο)
- 1986: Εβδομάδα Ελληνικής Μουσικής. Ακούστηκαν έργα του Μίκη Θεοδωράκη με τη Μαρία Φαραντούρη. Επίσης ακούστηκαν έργα της Μαρίας Κάλλας, συνθέσεις του Γιάννη Ξενάκη και του Νίκου Σκαλκώτα.

Η διοργάνωση αυτή αποτέλεσε τη μεγαλύτερη διαφήμιση για τον ελληνικό πολιτισμό.

- 1989: Ακολούθησε βραδιά αφιερωμένη στον Γ. Ρίτσο με τίτλο «Αίασσες»

Η εκδήλωση συμπεριέλαβε μελοποιημένα ποιήματα του ποιητή και συνοδεύτηκε με μουσική Θεοδωράκη και Μικρούτσικου¹⁴¹.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξαν οι ανατολικογερμανοί για το έργο του Μ. Θεοδωράκη. Σε ένδειξη αλληλεγγύης για τη συλλογή του, μαθητές των

¹⁴⁰ Α. Ροφούζου, ό. π., σ. 102

¹⁴¹ Α. Ροφούζου, ό. π., σ. 102

ανατολικογερμανικών σχολείων συγκέντρωσαν σάκους με επιστολές και ζωγραφιές τους στις οποίες απεικόνιζαν λουλούδια.

Γι' αυτό ο Μίκης αργότερα αφιέρωσε την πρώτη του συναυλία «στα παιδιά με τα λουλούδια» (Ροφούζου Αιμ.).

Γενικά ο Θεοδωράκης ήταν ιδιαίτερα αγαπητός στη ΓΛΔ. Βέβαια από το 1970 ο Θεοδωράκης ήταν απαγορευμένος στη ΓΛΔ, απαγόρευση που έπαψε να ισχύει το 1981 όταν ήταν Βουλευτής της ΕΔΑ.

Το 1981 ξεκίνησε συνεργασίες με μεγάλες Ορχήστρες όπως της Δρέσδης, της Ορχήστρας της Komische Oper, την Ορχήστρα και Χορωδία της Ραδιοφωνίας του Βερολίνου κ.α. Η συνεργασία αυτή θα κρατήσει περίπου 10 χρόνια.

Μάλιστα, το 1981 έγινε η πρώτη εκτέλεση του Canto General στην ΓΛΔ, στο Palast Der Republik με συμμετοχή και της Μ. Φαραντούρη. Στον ίδιο χώρο το 1982 θα παρουσιάσει ο Μίκης το Κονσέρτο για πιάνο Νο 1 και τη Συμφωνία αριθ. 2, ενώ στις 25/5/1982 θα παρουσιάσει το «Άξιον Εστί» στο Kulturpalast της Δρέσδης στη Γερμανική γλώσσα. Ακολουθούν πολλές άλλες παρουσιάσεις τα επόμενα χρόνια σε διάφορες πόλεις της ΓΛΔ¹⁴²

Το ίδιο θα γίνει και στην ΟΔΓ. Ο Θεοδωράκης ήταν παγκόσμιος και ως εκ τούτου και στην ΟΔΓ τα ακούσματα της μουσικής του ήταν αρεστά.

Στο χώρο του πολιτισμού αξίζει να αναφερθούμε και στον μεγάλο συγγραφέα Μπρεχτ που ζούσε στην Ανατ. Γερμανία και που με τα έργα του «κατέκτησε» μεγάλο τμήμα του Ελληνικού λαού.

«Ο μεταπολεμικός ανταγωνισμός ανάμεσα στην ΟΔΓ και την ΓΛΔ ήταν ιδιαίτερα έντονος... Η Ανατολική Γερμανία διεκδικούσε συστηματικά τη μεταπολιτευτική περίοδο την εικόνα ενός φιλειρηνικού κράτους με όπλο της τον πολιτισμό» (<https://comdeg.eu/el>, ο Μπρεχτ της Αριστεράς και της Ποίησης στην Ελλάδα)

Στην προσπάθειά της για προβολή η ΓΛΔ χρησιμοποίησε τον πολιτισμό και έτσι ο Brecht αποτελούσε «το ιδανικό εξαγωγίμο προϊόν». Αγαπήθηκε και προβλήθηκε ιδιαίτερα στην Ελλάδα ο Brecht¹⁴³ «Στα χρόνια της ανοικοδόμησης του ελληνικού

¹⁴² Mikisguide: «Ο Μ. Θεοδωράκης στη ΓΛΔ» διαθέσιμο στο: <https://mikisguide.gr/o-mikis-theodorakis-stin-anatoliki-germania-gld/>, ημερομηνία προσπέλασης 12.4.2023

¹⁴³ Ζ. Νικήτας, «Ο Μπρεχτ της Αριστεράς και της Ποίησης στην Ελλάδα της δεκαετίας του '50», 18.1.2023, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/yckpx4ny> ημερομηνία προσπέλασης 12.4.2023

θεάτρου ο γερμανός συγγραφέας ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής. Ο Κάρολος Κουν θα παρουσιάσει το 1958 την παράσταση «Ο καλός άνθρωπος του Σετσουάν». Το 1959 το έργο «Τρόμος και αθλιότητα του Γ' Ράιχ» και άλλα θεατρικά έργα ιδιαίτερα αγαπητά στην ελληνική διανοήση ιδίως της Αριστεράς. Και βέβαια ο «Κύκλος με την κιμωλία» σε σκηνοθεσία Κάρολου Κουν ήταν επίσης ένα δημοφιλές έργο.

Να θυμίσουμε ότι ο Μπρεχτ είχε εγκατασταθεί από το 1949 στο Ανατ. Βερολίνο της τότε ΓΛΔ και εκεί πέθανε το 1956.

Στην Ελλάδα ο Μπρεχτ υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλής ίσως και ο δημοφιλέστερος όλων των ξένων θεατρικών συγγραφέων. «Αναγνωρισμένος ως ένας σημαντικός ποιητής του καιρού μας, το παράδοξο είναι ότι μάγεψε κυρίως αυτούς που ήθελε να ταρακουνήσει».

Και το κοινό της Ελλάδας τον αγάπησε και με φανατισμό παρακολούθησε τις δοθείσες παραστάσεις

Ζ' Κεφάλαιο

Επιστημονικές, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές σχέσεις / ανταλλαγές Ελλάδας-Γερμανίας

7.1. Αλληλεπιδράσεις – Συνεργασίες στο χώρο της εκπαίδευσης και του πολιτισμού

Η ιστορία των σχέσεων και της αλληλεπίδρασης των δύο λαών ξεκινά από πολύ παλιά. Στοιχεία αυτής της αλληλεπίδρασης παρουσιάστηκαν στην ιστορική αναδρομή στην εισαγωγή.

Ιδιαίτερη μνεία της αλληλεπίδρασης των δύο λαών είναι η αναφορά στον παγκόσμιας φήμης και ακτινοβολίας Κων/νο Καραθεοδωρή (1873-1950). Ο Καραθεοδωρής ήταν καθηγητής στα πανεπιστήμια του Αννόβερου, Βερολίνου, Γκέτιγκεν, Μπρέσλαου και Μονάχου/ Η συμβολή του είναι μεγάλη στη μαθηματική θεμελίωση τομέων φυσικής και στη Θεωρητική Φυσική. Ιδιαίτερη σχέση είχε ο Καραθεοδωρής με τον Άλμπερτ Αϊνστάιν, ο οποίος πολλές φορές συμβουλευτήκε και ζήτησε τη βοήθεια του Καραθεοδωρή.

«Ο Καραθεοδωρής ανέλαβε να οργανώσει το Ιόνιο Πανεπιστήμιο και διετέλεσε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο και στο Πολυτεχνείο Αθηνών. Σήμερα ολοένα και περισσότερο οι δύο λαοί χτίζουν γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ τους»¹⁴⁴.

Στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη υπάρχει έδρα της Γερμανικής Φιλολογίας. Επίσης στη χώρα μας λειτουργούν παραρτήματα του Ινστιτούτου Γκαίτε του οποίου η προσφορά είναι πολύτιμη. Τα Γερμανικά διδάσκονται στα σχολεία, στα Τεχνολογικά ιδρύματα, στα Ελληνικά Πανεπιστήμια. Βέβαια μέσω της Γερμανικής γλώσσας προβάλλεται και ο Γερμανικός πολιτισμός.

«Πριν από λίγα χρόνια το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού άνοιξε παράρτημα στο Βερολίνο με στόχο την καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού. Το ίδρυμα αυτό συμμετέχει και συνδιοργανώνει μεγάλες εκδηλώσεις στη Γερμανία για

¹⁴⁴ «Διαπολιτισμός Ελλάδας-Γερμανίας» διαθέσιμο στο: file:///C:/Users/dimik/Downloads/v_diapolitismos.pdf ημερομηνία προσπέλασης 14.6.2023

την προβολή του ελληνικού πολιτισμού ενώ οι δράσεις του εκτείνονται σε όλους τους τομείς της γερμανικής πολιτιστικής ζωής»¹⁴⁵

Τα γερμανικά Πανεπιστήμια «γεννούν» νέες ιδέες και προσφέρουν ιδιαίτερα σημαντικό έργο στην Ιατρική, στις Θετικές Επιστήμες, στο Νομικό Δίκαιο. Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία του ΟΟΣΑ, το 13% των Ελλήνων σπουδάζουν στη Γερμανία, όταν αποφασίσουν σπουδές στο εξωτερικό.

Στα χρόνια της δικτατορίας στην Ελλάδα, ο πρώην πρόεδρος της Δημοκρατίας Κάρολος Παπούλιας βρήκε «πολιτικό άσυλο» στη Δ. Γερμανία. Μάλιστα υπήρξε συνεργάτης του ελληνικού προγράμματος του ραδιοφωνικού σταθμού Deutsche Welle. Επίσης πολλές γνωστές προσωπικότητες σπούδασαν στη Γερμανία, όπως:

- Παν. Κανελλόπουλος
- Γ. Παπανδρέου
- Γ. Χατζηδάκης
- Κων. Τσάτσος
- Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος
- Γ. Μάυρος
- Ξενοφών Ζολώτας
- Κων/νος Σημίτης (διετέλεσε και καθηγητής στη Γερμανία)

Πάνω από 5.000 Έλληνες σπουδάζουν σήμερα στη Γερμανία. Επίσης στη Γερμανία «υπάρχουν 35 Γερμανοελληνικές εταιρίες οι οποίες διοργανώνουν επιστημονικές και πολιτισμικές συναντήσεις. Ακόμα πολλά περιοδικά και βιβλία προωθούν τον Ελληνογερμανικό διάλογο σε επιστημονικό και πολιτισμικό επίπεδο» (Διαπολιτισμός Ελλάδας-Γερμανίας).

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι ότι στη Γερμανία υπάρχουν σχολεία διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών. Σήμερα διδάσκονται σε 200 περίπου σχολεία στη χώρα.

Τα περισσότερα βρίσκονται στη Βαυαρία και τη Βάδη-Βυρτεμβέργη, ενώ ο αριθμός των μαθητών σύμφωνα με την Ομοσπονδιακή Στατιστική Υπηρεσία ανέρχεται σε 11.000.

Στο κρατίδιο της Β. Ρηνανίας – Βεστφαλίας βρίσκεται το Γυμνάσιο ΜΠΙΕΤΟΒΕΝ. (Βόννη. Περίπου 40 φιλόλογοι διδάσκουν αρχαία ελληνικά. Κάθε

¹⁴⁵ «Μορφές αυτοοργάνωσης και δραστηριότητες» σ. 60-62, διαθέσιμο στο: file:///C:/Users/dimik/Downloads/ii_aytoorganosh-drasthriothtes.pdf ημερομηνία προσπέλασης 12.5.2023

Χριστούγεννα διοργανώνουν ένα τριήμερο συνέδριο με θέματα από την Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, π.χ. Αντιγόνη (Σοφοκλή)¹⁴⁶

«Δεν μαθαίνουμε μόνο τη γλώσσα. Πρέπει γρήγορα να γίνεται σαφές ποιος είναι ο στόχος. Δεν είναι η επικοινωνία, αλλά ο τρόπος σκέψης, τα σπουδαία κείμενα και θέματα στα οποία οι έλληνες υπήρξαν οι μεγάλοι πρωτοπόροι στην Ευρώπη», λέει ο Ντίτερ Μπράουν (Καθηγητής στο Γυμνάσιο Μπετόβεν).

«Τα κείμενα του Πλάτωνα και του Ξενοφώντα καταφέρνουν ακόμα και σήμερα να κινούν την περιέργεια και το ενδιαφέρον όχι μόνο των φιλολόγων, αλλά και των μαθητών στη Γερμανία»

«Μαθαίνεις πολλά για τη ζωή... μαθαίνεις πολλά για την ιστορία», «οι έλληνες είναι οι πρώτοι που ανακάλυψαν τη δημοκρατία», λένε τα παιδιά-μαθητές του Γυμνασίου Μπετόβεν στη Βόννη, σε ερώτηση δημοσιογράφου στη Deutsche Welle¹⁴⁷.

Αλλά και στο χώρο της μουσικής υπήρξαν και υπάρχουν ανταλλαγές μεταξύ των δύο χωρών. «Η εξορία και η μετανάστευση έδωσαν την ευκαιρία σε έλληνες καλλιτέχνες όπως ο Ιάννης Ξενάκης, να κάνουν τη μουσική Ελλάδα στο εξωτερικό και να αναπτύξουν δεσμούς με Γερμανούς».

Από το 1945 μέχρι σήμερα από το Goethe Institut Athen πραγματοποιούνται μουσικές εκδηλώσεις, όπως π.χ. στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών.

Στο πρόγραμμα συμμετέχει και η Γαλλία και η εκδήλωση ήταν αφιερωμένη στα πλαίσια της 50^{ης} επετείου της υπογραφής της Συνθήκης των Ηλυσίων, (Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, το τριπλό ταξίδι: Μουσικές ανταλλαγές ανάμεσα σε Ελλάδα, Γαλλία και Γερμανία από το 1945 έως τις μέρες μας). Αλλά και στη Γερμανία αντηχούν μουσικές από την Ελλάδα, π.χ. τα «Παιδιά του Μονάχου», ενός μουσικού σχήματος που ξεκίνησαν από το 1987 τη διαδρομή τους. Το σχήμα έχει αλλάξει αρκετές φορές τη σύνθεσή του, αλλά πάντα συμμετέχουν καλύπτοντας το μουσικό πρόγραμμα σε πολλές εκδηλώσεις των ελληνικών συλλόγων του Μονάχου.

Τα ελληνικά μουσικά συγκροτήματα είναι αρκετά αλλά όλα έχουν ένα στόχο. Να μεταφέρουν στους Γερμανούς, ήχους και ακούσματα της Ελλάδας, να θυμίσουν στους Έλληνες μετανάστες τη χώρα τους, ή όπως οι ίδιοι επισημαίνουν, να κάνουν το

¹⁴⁶ Μ. Ρηγούτσου, «Γερμανοί μαθητές: κοιλ τα αρχαία ελληνικά!» 19.12.16 διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2d5f39us>, ημερομηνία προσπέλασης 19.5.2023

¹⁴⁷ «Σε 200 σχολεία διδάσκονται τα Αρχαία Ελληνικά» στο enikos.gr 19.12.2016 διαθέσιμο στο: <https://www.enikos.gr/international/se-200-sxoleia-sti-germania-didaskontai-arxaia-ellinika-ti-lene-oi-mathites/942876/>, ημερομηνία προσπέλασης 18.5.2023

Μόναχο να «ηχεί ομορφότερα»¹⁴⁸. Ακόμα, συγκροτήματα από και προς την Ελλάδα, δίνουν το στίγμα της μουσικής ανταλλαγής των δύο λαών.

Συνεργασία υπήρξε και υπάρχει και στο χώρο της λογοτεχνίας. Πρόσφατα, το 2018, στην ιστοσελίδα του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, διαβάζουμε για ένα «Ελληνογερμανικό Συνέδριο Συγγραφέων το «Syn-Energy Berlin-Athens» που διοργανώθηκε από τους οργανισμούς Lettretage και Diablog Vision και συγκέντρωσε συγγραφείς, μεταφραστές και κριτικούς λογοτεχνίας από τον ελληνόφωνο και γερμανόφωνο κόσμο».

Το Συνέδριο επιδίωξε να προωθήσει το δημιουργικό διάλογο ανάμεσα στους Έλληνες και Γερμανούς λογοτέχνες. Το Συνέδριο έγινε τον Οκτώβριο του 2018 με την υποστήριξη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος και του Hauptsadtkulturfonds του Βερολίνου.

Κάτι ανάλογο έγινε και στη Θεσσαλονίκη όπου ο Δήμαρχος Γ. Μπουτάρης και ο προπονητής της Ελληνικής ομάδας ποδοσφαίρου Michael Schibbe συζήτησαν για τα σημεία σύγκλισης και τη συνεργασία ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Γερμανία, με τη συνοδεία Βαυαρικής μουσικής και φαγητού¹⁴⁹.

7.2. Η προσφορά της Γερμανικής Υπηρεσίας Ακαδημαϊκών Ανταλλαγών (DAAD)

Η ίδια η Γερμανία γνωρίζοντας πως πολύ συχνά μιλούσαν για το γερμανικό «θαύμα» που όμως προέκυψε μετά από έναν καταστροφικότατο πόλεμο με εκατομμύρια νεκρούς και φοβερές καταστροφές, προέβη σε μια συστηματική κίνηση που έγινε η αφορμή για να προσκληθούν αλλοδαποί εικαστικοί καλλιτέχνες και δημιουργοί.

Συγκεκριμένα η Γερμανική Υπηρεσία Ακαδημαϊκών Ανταλλαγών (η γνωστή ως DAAD) παρείχε υποτροφίες ώστε αυτό αποτέλεσε κίνητρο να έρθουν ξένοι στη χώρα. Συγκεκριμένα η DAAD έδινε τη δυνατότητα σε καλλιτέχνες να εργαστούν στο

¹⁴⁸ Κ. Νικολακόπουλος, «Αφιέρωμα: Ελληνικά μουσικά σχήματα στο Μόναχο και τα περίχωρα», διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/3v632rvv>, ημερομηνία προσπέλασης 16.5.2023

¹⁴⁹ «Ενίσχυση της Ελληνογερμανικής Λογοτεχνικής Ανταλλαγής» στο Ίδρυμα Στ. Νιάρχος 25.11.2011, διαθέσιμο στο: <https://www.snf.org/el/nea-istories/nea/anakoinoseis/enishysi-tis-ellinogermanikis-logotehnikis-antallagis/>, ημερομηνία προσπέλασης 17.5.2023

Βερολίνο απερίσπαστοι (υπότροφοι), μετά βέβαια από έγκρισή τους από μια επιτροπή. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια θα μπορούσαν και έλληνες να δείξουν το δικό τους έργο στη Γερμανία.

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια βρέθηκαν εικαστικοί έλληνες καλλιτέχνες στη Γερμανία:

- Αλεξ. Ακριθάκης. Έλληνας ζωγράφος, από το 1968-1970 παρέμεινε στο Βερολίνο με υποτροφία του DAAD. Το 1969 εξέθεσε έργα του στο Βερολίνο, το 1972 στο Ντίσελντορφ, το 1979 στο Μόναχο, το 1978 στο Μόναχο, ενώ το 1965 παρουσίασε σε έκθεση στο Ινστιτούτο Γκαίτε σε συνεργασία με το DAAD
- Ο Κων/νος Ξενάκης επισκέφτηκε τη Γερμανία το 1970 (εικαστικός) και δίδαξε στο Βερολίνο
- Ο Βλάσης Κανιάρης προσκλήθηκε στο Βερολίνο το 1973 όπου και παρέμεινε μέχρι το 1975
- Στάθης Λογοθέτης. Φοίτησε στο Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης και στη Μουσική Ακαδημία Βιέννης. Εργάστηκε στο Μόναχο το 1956 και από το 1972-73 στο Βερολίνο με υποτροφία DAAD
- Ο Κυριάκος Καμπαδάκης, σπουδάζει και ζει για αρκετά χρόνια (1961-1966) στη Γερμανία, διατηρώντας εκεί το εργαστήριό του, δημιουργώντας γλυπτά από ξύλο και χαλκό. Υπήρξε μέλος του Επαγγελματικού Συλλόγου Καλλιτεχνών Βερολίνου
- Ο Κώστας Τσόκλης προσκλήθηκε και παρέμεινε στο Βερολίνο από το 1971 έως το 1972 έχοντας λάβει την υποτροφία DAAD.
- Ο Γιάννης Ψυχοπαίδης. Με υποτροφία και μεταπτυχιακές σπουδές βρίσκεται ο Ψυχοπαίδης στη Γερμανία. Πρώτα στο Μόναχο (1961-1975). Μετά στο Βερολίνο (1977-1978) και υποτροφία DAAD (Ο Ψυχοπαίδης αντλεί το υλικό ζωγραφικής του από την καθημερινότητα του κοινωνικού και πολιτικού βίου)¹⁵⁰.
- Τι είναι όμως η DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst ή γνωστή ως DAAD);

¹⁵⁰ Α. Σχινά, «Η Γερμανία που εμπνέει», στην Καθημερινή, σ. 15-17, 13.12.1998, στο <https://www.kathimerini.gr/culture/106099/epta-imeres/>, ημερομηνία προσπέλασης 15.5.2023

Η Γερμανική Υπηρεσία Ακαδημαϊκών Ανταλλαγών (DAAD) είναι παγκοσμίως ο μεγαλύτερος φορέας χορήγησης υποτροφιών στο πλαίσιο των διεθνών ανταλλαγών φοιτητών και επιστημόνων.

Από το 1925 (έτος ίδρυσής της) έχει υποστηρίξει διεθνώς 1,5 εκατομμύρια επιστήμονες. Έτσι και στην Ελλάδα δίνονται υποτροφίες σε επιστήμονες ή καλλιτέχνες ή αρχαιολόγους ή αρχιτέκτονες αλλά διοργανώνουν και εκπαιδευτικά ταξίδια (eduguide.gr 14/9/2022)

Χρηματοδοτείται από τη Γερμανική κυβέρνηση και την Ε.Ε.. Τα κεντρικά της γραφεία είναι στη Βόννη και υπάρχουν 15 διεθνή περιφερειακά υποκαταστήματα, παρέχοντας υποτροφίες για μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές σε Γερμανικά Πανεπιστήμια.

7.3. Πανεπιστήμια της Γερμανίας όπου διδάσκεται η Νεοελληνική Γλώσσα

«Οι νεοελληνικές σπουδές εμφανίζονται ως αυτοτελής και ανεξάρτητος κλάδος σπουδών στην Πανεπιστημιακή εκπαίδευση της Γερμανίας με καθυστέρηση, αν λάβουμε υπόψη ότι σε ορισμένες άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οι σπουδές αυτές καθιερώνονται ως κύριος και αυτοτελής πανεπιστημιακός κλάδος αρκετά χρόνια πριν από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου» (Δημάδης Κ)

Πρώτος θεμελιωτής των Βυζαντινών σπουδών στη Γερμανία υπήρξε ο Karl Krumbaher (1856-1909)

Το 1896 ιδρύθηκε η έδρα Μεσαιωνικής και Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Μόναχο την οποία και ανέλαβε ο Karl Krumbaher (1897). Το 1987 δημιουργήθηκε το Σεμινάριο της Μεσαιωνικής και της Νεοελληνικής Φιλολογίας το οποίο το 1951 μετονομάστηκε σε Ινστιτούτο Βυζαντινών Σπουδών και Νεοελληνικής Φιλολογίας.

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι Βυζαντινές σπουδές εισάγονται ως αυτοτελής κλάδος και σε άλλα Πανεπιστήμια όπως π.χ. της Κολωνίας.

Το 1966 ιδρύεται στο Freie Universitat Berlin, το Byzantinisch-Neugriechisches Seminar με καθηγητική έδρα (1) για τις Βυζαντινές Σπουδές. Σήμερα στα Πανεπιστήμια του Αμβούργου, Βερολίνου, Bochum, Βόννης και Λειψίας, τα

προγράμματα δίνουν έμφαση στον τομέα της φιλολογίας, ενώ στα Πανεπιστήμια του Mainz και Munster το βάρος ρίχνεται στην Ιστορία¹⁵¹

Ως το 1993 δεν υπήρχε στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση της Γερμανίας «οργανική καθηγητική θέση με γνωστικό αντικείμενο αποκλειστικά τη νέα ελληνική φιλολογία και τις Νεοελληνικές σπουδές».

Έτσι επισημαίνει ο Κ. Δημάδης «μια σημερινή ζωντανή γλώσσα ενός ευρωπαϊκού κράτους μέλους της Ε.Ε., κατατασσόταν οργανικά κάτω από τα σεμινάρια και ινστιτούτα των Κλασικών ή Βυζαντινών Σπουδών»

Το 1994 προκηρύχτηκε καθηγητική θέση των Νεοελληνικών Σπουδών στο Freie Universitat Berlin και την κατέλαβε το 1995 ο καθηγητής της Μεσαιωνικής και Νέας Ελληνικής Γλώσσας και Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Χρόνινγκεν της Ολλανδίας, Κων/νος Δημάδης, ο οποίος ανέλαβε τα καθήκοντά του την 1^η Ιουλίου 1996¹⁵².

Ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός είναι και η δημιουργία, το 1995, της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών. Έτσι συντελέστηκαν βασικά βήματα μεταξύ των δύο χωρών ώστε να υπάρξει συνεργασία μεταξύ των αλλά και με ικανοποιητικό βαθμό οι Γερμανοί πολίτες να γνωρίσουν τα ελληνικά γράμματα, τον ελληνικό τρόπο σκέψης και καλλιέργειας.

Ο τρόπος αυτός σαφώς οδηγεί στο επιθυμητό αποτέλεσμα, τη γεφύρωση και τη συνεργασία των λαών μέσα από τη γνώση που προσφέρουν τα Πανεπιστημιακά ιδρύματα.

«Στα πλαίσια αυτά η Γερμανική Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών που ιδρύθηκε το 1988 με την επωνυμία Arbeitsgemeinschaft für Neograzistik in der Bundesrepublik Deutschland, έχει ως κύριο καθήκον να προωθεί την έρευνα στο πεδίο των νεοελληνικών σπουδών αλλά και να συνεχίσει τις προσπάθειες για περαιτέρω ανάπτυξη»¹⁵³

Αξίζει στο σημείο αυτό να γίνει ειδική μνεία στον Χανς Αϊντενάιερ (Hans Eideneier). Σπούδασε στο Αμβούργο, στο Τίμπινγκεν, στη Θεσσαλονίκη (DAAD) και στο Μόναχο Κλασική Φιλολογία, Βυζαντινολογία, Ιστορία και Συγκριτική Γλωσσολογία.

¹⁵¹ Κ. Δημάδης, «Οι Νεοελληνικές Σπουδές στη Γερμανία και Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών», 1990-1999, 30.2.12 και 11.11.18 διαθέσιμο στο: <https://www.eens.org/?p=2581>, ημερομηνία προσπέλασης 13.5.2023

¹⁵² Κ. Δημάδης, *ό. π.*, σ. 113

¹⁵³ Κ. Δημάδης, *ό. π.*, σ. 113

Από το 1974 έως το 1993 εργάστηκε ως αναπληρωτής καθηγητής της Μεσαιωνικής και Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο της Κολωνίας. Ο Αϊντενάιερ είχε δηλώσει: «Χωρίς τα αρχαία Ελληνικά δεν θα υπήρχε ο Γκαίτε» και πρόσθεσε: «ο πολιτισμός της Ευρώπης βασίζεται στον Ελληνικό. Μετέχω της ελληνικής παιδείας»

Ο Χανς Αϊντενάιερ τιμήθηκε με το βραβείο «Διδώ Σωτηρίου» από την ελληνική εταιρεία Συγγραφέων. Μέσα από τέτοιες σπουδαίες διακρίσεις-απονομές βραβείων, σφυρηλατούνται οι σχέσεις των δύο λαών. Παράλληλα μέσω της αναγνώρισης του ελληνικού πολιτισμού από ικανότατους επιστήμονες το γόητρο της Ελλάδας ενδυναμώνεται. Ο Χανς Αϊντενάιερ το 1944 έγινε τακτικός καθηγητής στην έδρα της Βυζαντινολογίας και νεοελληνικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Αμβούργου.

Στα πλαίσια των πανεπιστημιακών ανταλλαγών των δύο χωρών ο Αϊντενάιερ ήταν επισκέπτης καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1978-1979, 1989) και του Ρεθύμνου (1981)

«Μετέχω της ελληνικής παιδείας», δήλωνε ο Αϊντενάιερ και συνεχίζει: «Έγινα λέκτορας Νέων Ελληνικών στο Πανεπιστήμιο της Κολωνίας ... το 50% της δεύτερης γενιάς των φοιτητών μου ήταν παιδιά ελλήνων μεταναστών... Το 1974 μετά τη Χούντα όλη η Ευρώπη αγκάλιασε την Ελλάδα» δήλωσε μεταξύ πολλών άλλων κατά τη διάρκεια της βράβευσής του¹⁵⁴.

Ο Αϊντενάιερ έχει δραστηριοποιηθεί «σε ολόκληρο το φάσμα της πολιτιστικής πολιτικής» στα πλαίσια της αδελφοποίησης Κολωνίας – Θεσσαλονίκης αλλά υπήρξε και ιδρυτής και πρόεδρος της «Πολιτιστικής Ομάδας Πρωτοβουλίας για τη διάδοση του Ελληνικού Πολιτισμού στη Γερμανία».

Ο Αϊντενάιερ κατάφερε να μεταφέρει στην καρδιά της Γερμανίας τον Ρίτσο, τον Ελύτη, τη Δημουλά, τον Βαλτινό και άλλους λογοτέχνες κάνοντας μεταφράσεις των έργων τους.

Μεταφράζοντας έργα ελλήνων λογοτεχνών, γίνεται ο καλύτερος πρεσβευτής του ελληνικού πολιτισμού στη Γερμανία. Υπήρξε επίσης συνιδρυτής με τη σύζυγό του Νίκη Αϊντενάιερ-Αναστασιάδη του εκδοτικού οίκου Romiosini (έτος ίδρυσης 1982) για τη διάδοση της Ελληνικής Λογοτεχνίας στη Γερμανία.

¹⁵⁴ Α. Πολυχρονάκης, «Ο 85χρονος ελληνοιστής, ιδρυτής του εκδοτικού οίκου Romiosini στη Γερμανία», 11.12.2022, διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/politismos/hans-aintenaier-o-85chronos-ellinistis>, ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2023

Χαρακτηριστικός είναι ο τίτλος της εφημερίδας το ΒΗΜΑ «Τσίρκας και Μυριβήλης μιλούν Γερμανικά – (ΤΟ ΒΗΜΑ 29/1/2016)» και εννοεί τις γερμανόφωνες μεταφράσεις των έργων τους από τον εκδοτικό οίκο «Romiosini» συμβάλλοντας έτσι στην πολιτιστική διείσδυση της Ελλάδας στη Γερμανία¹⁵⁵.

7.4. Η Γερμανία τιμά τον καθηγητή-Φιλέλληνα Χάγκεν Φλάισερ

Στα πλαίσια της Ελληνογερμανικής συνεργασίας θεωρούμε πως είναι ιδιαίτερα σημαντική η αναφορά σ' έναν μεγάλο δάσκαλο, τον καθηγητή Χάγκεν Φλάισερ, ο οποίος τιμήθηκε από τη Γερμανία στην Αθήνα.

15 Σεπτεμβρίου 2018 στη Γερμανική Πρεσβευτική κατοικία στην Αθήνα, η Γερμανία τίμησε με τον «Σταυρό της Αξίας Α' Τάξεως του Τάγματος της Αξίας τον καθηγητή και ιστορικό Χάγκεν Φλάισερ για το ακαδημαϊκό έργο του και την προσφορά του στη σύσφιξη των Ελληνογερμανικών σχέσεων»¹⁵⁶

«Υπάρχουν μετάλλια που τιμούν έναν άνθρωπο και υπάρχουν και άνθρωποι που τιμούν ένα μετάλλιο. Απόψε έχουμε τη δεύτερη περίπτωση», ανέφερε ο Πρεσβευτής της Γερμανίας στην Ελλάδα Γενς Πλέντερ.

Η διάκριση αυτή του Φλάισερ είναι ιδιαίτερη αφού ο γερμανός καθηγητής κατάφερε 1) να εμβαθύνει στις σχέσεις Ελλάδας-Γερμανίας 2) να γεφυρώσει το μεταξύ τους χάσμα. Ο Φλάισερ τα τελευταία 40 χρόνια μένει στην Ελλάδα. Το 1992 έγινε καθηγητής Νεώτερης Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Το επιστημονικό του έργο τοποθετείται στη νεώτερη ιστορία της Ελλάδας και ιδίως στην εθνικοσοσιαλιστική κατοχική πολιτική και τις συνέπειες του Β' Παγκόσμιου Πολέμου.

«Έργο ζωής του Φλάισερ η επιστημονική διερεύνηση της ιστορίας της γερμανικής κατοχής της Ελλάδας», «Ο Φλάισερ σημειώνει η Υπουργός Πολιτισμού Μυρσίνη Ζορμπά ύστερα από έρευνα δεκαετιών αποκάλυψε τα εγκλήματα της ναζιστικής κατοχής στην Ελλάδα και τεκμηρίωσε την πραγματική τους διάσταση. Ο

¹⁵⁵ «Τσίρκας και Μυριβήλης μιλούν Γερμανικά» 29.1.2016 διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2016/01/29/books-ideas/tsirkas-kai-myribilis-miloy-n-germanika/>, ημερομηνία προσπέλασης 24.5.2023

¹⁵⁶ Α.Π.Ε. Μ.Π.Ε.: «Η Γερμανία τίμησε στην Αθήνα τον καθηγητή Χ. Φλάισερ» στο Capital, 16.9.2018, διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/epikairo-tita/3316341/i-germania-timise-stin-athina-ton-kathigiti-xagken-flaiser/>, ημερομηνία προσπέλασης 29.5.2023

ίδιος εργάστηκε ώστε η μνήμη αυτή να μείνει ζωντανή και καλλιέργησε μια δημοκρατική αντιφασιστική κουλτούρα».

Ιδιαίτερη αναφορά οφείλουμε αναφερόμενοι στον Φλάισερ ότι ο ρόλος του ήταν «γεφυροποιητικός» μεταξύ Ελλάδας – Γερμανίας (Πλέντερ, Πρέσβης Γερμανίας στην Αθήνα). Επίσης ο κ. Πλέντερ αναφερόμενος στο έργο του Φλάισερ επεσήμανε ότι βοήθησε μετά το 2014 «να πυκνώσουν οι δυνατότητες Ελληνογερμανικής συνεργασίας».

Τέλος, στα χρόνια της Ελληνογερμανικής κρίσης, ο Φλάισερ αποτέλεσε μια γέφυρα κατανόησης απέναντι στον ελληνικό λαό. Ο ίδιος ο Φλάισερ χαρακτήρισε τη βράβευσή του σημαντική και τόνισε την ανάγκη να δοθούν περισσότερες υποτροφίες για τα νέα παιδιά.

Ο ίδιος ο Φλάισερ σε συνέντευξή του είχε δηλώσει:

«Τότε δεν ήξερα (ως παιδί) ότι ο Κύκλωπας είχε ξεκινήσει από εμάς, πως οι δικοί μας είχαν εξαπολύσει προς άλλους στόχους, πως μετά από πολύχρονη σφαγή στα ξένα, στους αλλόφυλους είχε τυφλωθεί και στράφηκε κατά του αφέντη του, γυρίζοντας στην αφετηρία. Καλά εγώ ο πιτσιρικάς, αλλά ούτε οι μεγάλοι δεν τα ήξεραν ακόμα και οι δάσκαλοί μου..... Κατοχή στην Ελλάδα. (Η διδακτορική μου διατριβή). Επίπονη έρευνα, αρχεία κλειστά, λεηλατημένα, βιβλιοθήκες εκκαθαρισμένες, πολλές ζώσες πηγές στα ξερονήσια. Το εγχείρημα μου στοίχισε μια επταετία... Από το 1972 όταν ο Βάρναλης πρώτος με αποκάλεσε Γερμανο-Έλληνα, δεν έχω ρίξει μαύρη πέτρα προς την πρώτη πατρίδα, απλώς αγωνίζομαι εκείνη να είναι ηθικά εντάξει (φευ) με τη δεύτερη που επέλεξα.

Και αλλού δεσπόζει το Β' σκέλος της ταυτότητάς μου¹⁵⁷.

Κλείνοντας το πολύ μικρό αφιέρωμα στον Φλάισερ, που στόχος του ήταν η γνώση του παρελθόντος αλλά και η προσπάθεια για Ελληνογερμανική συνύπαρξη, αναφέρουμε δήλωσή του αν είναι Έλληνας ή Γερμανός.

Χρησιμοποιούμε τα λόγια του ίδιου «Έλληνας ή Γερμανός;», «και τα δύο, όπως οι Γερμανοί, ξυπνώ νωρίς το πρωί και όπως οι Έλληνες πηγαίνω αργά για ύπνο»¹⁵⁸.

¹⁵⁷ «Χ. Φλάισερ: Ο Αθηναίος της εβδομάδας», 14.11.2012, διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/proswpa/athenians/hagken-flaiser-o-athinaios-tis-ebdomadas>, ημερομηνία προσπέλασης 30.5.2023

¹⁵⁸ Capital, 16.9.18, ό. π., σ. 115

Επίσης ο Φλάισερ τιμήθηκε και το 2020 με το βραβείο «Διδώ Σωτηρίου» από την Εταιρεία Συγγραφέων για την προσφορά του στα γράμματα, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό (Athina 984).

7.5. Ντίσελντορφ: LMG – Το Γερμανικό σχολείο που διδάσκει Ελληνικά

Το Leibniz Montessori Gymnasium είναι ένα γερμανικό σχολείο το οποίο έχει εντάξει στο πρόγραμμα των μαθητών και ελληνικά μαθήματα, είναι ένα δίγλωσσο σχολείο.

Από το 1980 λειτουργεί στο «Μοντεσοριανό Γυμνάσιο Λάιμπνιτς του Ντίσελντορφ», ένας δίγλωσσος Ελληνογερμανικός κλάδος.

«Ο Ελληνόγλωσσος κλάδος στο Leibniz Montessori Gymnasium είναι αποτέλεσμα της προσπάθειας Ελλήνων και Γερμανών»

«Τα παιδιά κατά τη διάρκεια της μαθητείας τους έρχονται σε επαφή με τα ήθη και έθιμα της γερμανικής κουλτούρας, πράγμα που βοηθάει στην ενσωμάτωσή τους στη γερμανική κοινωνία αλλά λαμβάνει ισόποσα και την ελληνική κουλτούρα.»¹⁵⁹

Μέσα από το αρχικό σοκ του μεγάλου σχολείου αρχίζουν και δημιουργούν παρέες και φιλίες με παιδιά διαφόρων εθνοτήτων επισημαίνουν οι καθηγητές των παιδιών.

Ταυτόχρονα το σχολείο διατηρεί εθιμοτυπικές σχέσεις και δραστηριότητες με την Ελλάδα όπως ταξίδια στους Δελφούς, την Ακρόπολη και σε άλλους αξιόλογους προορισμούς.

Το συγκεκριμένο σχολείο αποτελεί το «μέσο μεταλαμπάδευσης της ελληνικής γλώσσας και κουλτούρας, στο χώρο της Γερμανίας δημιουργώντας έτσι στενότερες σχέσεις μεταξύ των λαών αλλά και την αντίληψη ότι οι δύο λαοί μπορούν να συνυπάρχουν αδιακρίτως εθνικότητας¹⁶⁰.

¹⁵⁹ Γ. Χαλός Ντίσελντορφ: LMG: «Το Γερμανικό σχολείο που διδάσκει ελληνικά», 18.11.2016, διαθέσιμο στο: <https://www.allesgr.de/nea/106781/dusseldorf-leibniz-montessori-gymnasium-to-germaniko-scholio-pou-didaski-ellinika.html> , ημερομηνία προσπέλασης 13.5.2023

¹⁶⁰ Γ. Χαλός Ντίσελντορφ, ό. π., σ. 117

7.6. Το Ινστιτούτο Γκαίτε και το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο

Το Ινστιτούτο Γκαίτε έλαβε το όνομά του από τον ποιητή και φιλόσοφο Johan Wolfgang Von Goethe ο οποίος όχι μόνο είχε ενστερνιστεί αλλά και κήρυττε τις αξίες και την ιδεολογία του ανθρωπισμού. Λειτουργεί από το 1951 ως Πολιτιστικό - Μορφωτικό Ινστιτούτο και σκοπός της δημιουργίας του ήταν η «διάχυση του γερμανικού πολιτισμού καθώς και η προώθηση της γερμανικής γλώσσας»

«Από το 1959/1960 Το Ινστιτούτο αναπτύσσει μια εντατικοποιημένη εξωτερική πολιτική».

Έδρα του Ινστιτούτου είναι το Μόναχο. Το Ινστιτούτο και το Υπουργείο Εξωτερικών της Γερμανίας έχουν αναπτύξει πολύ στενή συνεργασία. Σήμερα διαθέτει ένα δίκτυο 159 παραρτημάτων σε 98 χώρες.

Στην Ελλάδα υπάρχουν τέσσερα παραρτήματα του Ινστιτούτου Γκαίτε για τη διδασκαλία της Γερμανικής Γλώσσας αλλά και την προώθηση του πολιτισμού της Γερμανίας.

Το Ινστιτούτο των Αθηνών ιδρύθηκε το 1952 και τη διάρκεια της ελληνικής δικτατορίας υπήρξε χώρος ελεύθερης συζήτησης¹⁶¹.

Σκοπός της λειτουργίας του είναι η εκμάθηση της γερμανικής γλώσσας και η προώθηση της Ελληνογερμανικής συνεργασίας, ενώ στόχος του είναι η «διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης και διαφοροποιημένης εικόνας της Γερμανίας και του Πολιτισμού της» (Goethe Institut 2017).

Ο στόχος του Ινστιτούτου πραγματοποιείται με τη «διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων όπως εκθέσεις φωτογραφίας, συνέδρια, κινηματογραφικές προβολές, διαλέξεις». Το Ινστιτούτο διαθέτει βιβλιοθήκη με μεγάλη ποικιλία μέσω στα Γερμανικά και Ελληνικά, αλλά και online ψηφιακή βιβλιοθήκη.

Οι πολιτισμικές εταιρείες του Ινστιτούτου Γκαίτε, τα αναγνωστήρια και τα κέντρα γλωσσών έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στις πολιτιστικές και εκπαιδευτικές πολιτικές της Γερμανίας.

Στους χώρους του Ινστιτούτου γίνονται πολλές διαλέξεις σε ποικίλα θέματα που αφορούν και τις σχέσεις μεταξύ των δύο λαών. Ακόμα παρουσίαση βιβλίων, μουσικές εκδηλώσεις, εκθέσεις, προγράμματα προβολών που στοχεύουν στην πολιτιστική ενδυνάμωση Γερμανίας – Ελλάδας.

¹⁶¹ Βλ. λήμμα σύνταξης «*Ινστιτούτο Γκαίτε*» στο ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ

Το πολιτιστικό πρόγραμμα επικεντρώνεται στην ανάπτυξη νέων πειραματικών μεταξύ άλλων μορφών συνεργασίας, αλλά και στην εδραίωση του Ινστιτούτου ως χώρου επίκαιρων συζητήσεων.

Το Ινστιτούτο φιλοξένησε έργα του Γιάννη Ψυχοπαίδη στα πλαίσια της έκθεσης των Νέων Ελλήνων Ρεαλιστών που έστειλε δημοκρατικά μηνύματα μεσούσης της δικτατορίας¹⁶².

Αλλά και ο συγγραφέας Πέτρος Μάρκαρης θεωρεί το Ινστιτούτο ως «πνευματικό του σπίτι»..

«Ο Πέτρος Μάρκαρης θα τιμηθεί από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας με το μετάλλιο Γκαίτε το οποίο απονέμεται σε προσωπικότητες που έχουν ξεχωριστή συνεισφορά στη Γερμανική γλώσσα και τον παγκόσμιο διαπολιτιστικό διάλογο και η απονομή θα γίνει στη Βαϊμάρη». Σημαντική στιγμή για το Ινστιτούτο είναι το 2005 όπου το πολιτιστικό του τμήμα θα παρουσιάσει το «πιανιστικό έργο του Μίκη Θεοδωράκη» (18-4-2005), συμβάλλοντας σημαντικά στην πολιτιστική ανταλλαγή των δύο χωρών¹⁶³.

Από την ίδρυσή του το Ινστιτούτο Γκαίτε αποτελεί έναν χώρο που εστιάζει στη συνάντηση ανθρώπων, στο διάλογο και στην πολιτιστική συνεργασία των λαών.

Κλείνοντας την αναφορά μας στο Ινστιτούτο Γκαίτε αξίζει να αναφέρουμε μια ακόμη έκθεση αφιερωμένη στον Μπρεχτ, με αφορμή τα 100 χρόνια από τη γέννησή του¹⁶⁴.

7.7. Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών

Υπάγεται στο Υπουργείο εξωτερικών της ΟΔΓ. Το αρχείο του περιλαμβάνει συλλογές χειρόγραφων και αρχεία ερευνών και ανασκαφών όπως και επιστημονικά κληροδοτήματα Γερμανών και Ελλήνων αρχαιολόγων.

Ιδρύθηκε το 1874. Έχει πλούσια βιβλιοθήκη απαρτιζόμενη από 75.000 τόμους και μεγάλο φωτογραφικό αρχείο. Αποτελεί έναν σημαντικό συντελεστή για τη μελέτη

¹⁶² Χ. Βαχτσεβάνου, «70 χρόνια Ινστιτούτο Γκαίτε», 24.11.2011, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/3xy827bk> ημερομηνία προσπέλασης 1.4.2023

¹⁶³ Ινστιτούτο Γκαίτε διαθέσιμο στο: <https://www.goethe.de/ins/gr/el/sta/ath.html>, ημερομηνία προσπέλασης 26.4.2023

¹⁶⁴ «Αφιέρωμα στον Μπρεχτ» 18.12.1998, διαθέσιμο στο: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=3745152>, ημερομηνία προσπέλασης 15.5.2023

της Ελληνικής αρχαιολογίας (Wikipedia). Το αρχαιολογικό Ινστιτούτο συμμετείχε σε διάφορες ανασκαφές όπως στη Λευκάδα, Ιθάκη, Ορχομενό, Ελευσίνα, Τίρυνθα, Κεραμεικό, Αρχαία Ολυμπία, Σάμο.

Ιδιαίτερη είναι η συμβολή του στις ανασκαφές στον Κεραμεικό στις οποίες έλαβε μέρος κατόπιν αδείας από το Ελληνικό κράτος.

«Εκτός από την ανασκαφική έρευνα το ινστιτούτο ανέλαβε την επιστημονική επεξεργασία και δημοσίευση όλων των ευρημάτων και μνημείων καθώς και την παρουσίαση των πορισμάτων των ανασκαφών στο κοινό».

«Για τη δημοσίευση των ερευνών στον Κεραμεικό, το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο έχει ιδρύσει την ειδική σειρά «Kerameikos-Ergemnisse der Ausgrabungen»¹⁶⁵.

Η κοινή εργασία Ελλήνων και Γερμανών στον Κεραμεικό βασίζεται στην Αντίληψη της συνεργασίας, της φιλίας και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης των δύο λαών.

7.8. ERASMUS – IKY- DAAD

Το πρόγραμμα ξεκίνησε το 1987 και όπως είναι γνωστό στον χώρο της εκπαίδευσης υποστηρίζει την ανταλλαγή φοιτητών μεταξύ των χωρών ώστε να υπάρξει «διακίνηση» από διαφορετικές χώρες, φοιτητών με σκοπό τη γνωριμία με ξένα πανεπιστήμια.

Το πρόγραμμα ERASMUS συμβάλλει στην ανάπτυξη διαπολιτιστικών δεξιοτήτων αλλά περισσότερο συνέβαλε στην «Αλλαγή νοοτροπίας απέναντι σε αυτό που θεωρούσε ξένο και στην κατάρριψη στερεοτύπων».

Το ΙΚΥ χορηγεί υποτροφίες σε έλληνες και ξένους υπηκόους και ενισχύει τους δεσμούς της Ελλάδας με ξένες χώρες. Έτσι δίνεται η ευκαιρία επικοινωνίας Ελλήνων και Γερμανών φοιτητών συμβάλλοντας στην σύναψη Ελληνογερμανικών σχέσεων.

Από το 2000 το ΙΚΥ και η Γερμανική Υπηρεσία Ακαδημαϊκών Ανταλλαγών (DAAD) υλοποιούν πρόγραμμα με στόχο την περαιτέρω «προώθηση της επιστημονικής συνεργασίας των ιδρυμάτων Ελλάδας – Γερμανίας».

¹⁶⁵ «100 χρόνια ανασκαφές στον Κεραμεικό από το ΓΑ.Ι.Α.», 15.7.2013 ,διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/culture/46773/100-chronia-anaskafes-ston-kerameiko-tis-athinas-apo-to-germaniko-archaiologiko-institoyto-athinon/>, ημερομηνία προσπέλασης 2.4.2023

Το πρόγραμμα αφορά όπως διαβάζουμε στην ιστοσελίδα του ΙΚΥ σε επιστήμονες όλων των γνωστικών αντικειμένων και καλούνται να «καταρτίσουν και να ολοκληρώσουν από κοινού ερευνητικά σχέδια με τους αντίστοιχους Γερμανούς εταίρους» (Erasmus – ΙΚΥ)

Το ΙΚΥ επιχορηγεί της δαπάνες μετακίνησης και ημερήσιας αποζημίωσης των ελλήνων συμμετεχόντων στη Γερμανία. Από την Ελλάδα μετακινήθηκαν το διάστημα 1987-2013 52.000 φοιτητές και 3091 καθηγητές. Στο πρόγραμμα Erasmus συμμετέχουν πάνω από 4.000 ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η' Κεφάλαιο

Σχέσεις Ελλάδας-Γερμανίας στο χώρο του Τουρισμού

Από τη δημιουργία του Ελληνικού κράτους η Ελλάδα ήταν τόπος προορισμού για τους Γερμανούς. Όπως και άλλοι ευρωπαίοι, οι Γερμανοί είχαν λάβει κλασική παιδεία και γι' αυτό συχνά ταξίδευαν σε χώρες όπου είχε αναπτυχθεί ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός.

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο τουρισμός είναι παγκόσμιο φαινόμενο και αυτή τη συνήθεια ακολουθούν και οι Γερμανοί. Τα ταξίδια των Γερμανών στην Ελλάδα ήταν πόλος έλξης αφού συνδύαζαν το αρχαίο ελληνικό πνεύμα και τις φυσικές ομορφιές.

Ένας ακόμα παράγοντας που οι Γερμανοί «γνώρισαν» την Ελλάδα είναι ότι στη χώρα τους υπήρχαν πολλοί Έλληνες μετανάστες που διηγούνταν πολλά για την Ελλάδα και τις ομορφιές της, ώστε στη φαντασία των Γερμανών να είναι δημοφιλής προορισμός. Βέβαια η διαφήμιση που προερχόταν από το Ελληνικό Υπουργείο Τουρισμού ήταν βασικότερη αιτία προσέλευσης στη χώρα. Με ταχείς ρυθμούς αναπτύσσεται ο τουρισμός που αφορά τη Γερμανία. Συγκεκριμένα το 1972 οι αφίξεις των Γερμανών τουριστών αντιπροσωπεύουν το 10,2% για να ανέβουν το 1982 στο 12% (606.046 Γερμανοί τουρίστες) και το 1992 στο 20% δηλ. 1.944.704 Γερμανοί τουρίστες. Ίσως στα παραπάνω νούμερα να συγκαταλέγονται και Έλληνες δεύτερης γενιάς που ζουν στη Γερμανία και επισκέπτονται τη χώρα των γονιών τους.

Μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση που αξίζει να αναφέρουμε εδώ, είναι ότι οι αφίξεις των Γερμανών τουριστών μειώνονται κατά το διάστημα της Χούντας στην Ελλάδα. Γενικότερα η τουριστική ανάπτυξη εξελίσσεται τα τελευταία χρόνια με ταχείς ρυθμούς, με αγαπημένο προορισμό κυρίως την Κρήτη. Σε κάθε περίπτωση από το 1950 έως το 1990 διαφοροποιείται λόγω των ραγδαίων οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών και της αστικοποίησης. Οι Γερμανοί τουρίστες επιχειρούν να καταγράψουν με διεισδυτική ακρίβεια τα τοπικά ήθη και έθιμα σε ταξιδιωτικά έγγραφα και ημερολόγια και γενικά τις εντυπώσεις τους από την Ελλάδα. Τα τελευταία χρόνια αυξάνονται οι τουριστικές ροές με ταχείς ρυθμούς των Γερμανών στην Ελλάδα μετά από μια μικρή κάμψη κατά τη διάρκεια της πανδημίας¹⁶⁶.

¹⁶⁶ Χ. Κουλούρη, «Γερμανοί τουρίστες στην Αθήνα» διαθέσιμο στο: <https://forgotten-decades.eu/german-tourist-in-greece/>, ημερομηνία προσπέλασης 4.5.2023

Θ' Κεφάλαιο

Οι σχέσεις Ελλάδας-Γερμανίας στα χρόνια της «κρίσης» έως και σήμερα

9.1. Η οικονομική κρίση και η διατάραξη των φιλικών σχέσεων Ελλάδας-Γερμανίας

Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης η οικονομική δυσπραγία των ελλήνων από τη μια και ο γερμανικός ηγεμονισμός από την άλλη, οδήγησαν σε όξυνση των διπλωματικών σχέσεων των δύο χωρών.

Το 2010 ξέσπασε η κρίση χρέους στην Ελλάδα η οποία οδήγησε σε μια σκληρή αντιπαράθεση μεταξύ των δύο λαών και σε αυτό έπαιξαν ιδιαίτερα μεγάλο ρόλο τα ΜΜΕ.

Δύο χρόνια Ευρωκρίση 2010 – 2012: Την Άνοιξη του 2010 τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο διέσωσαν την Ελληνική κυβέρνηση από αδυναμία πληρωμής. Το Μάρτιο του 2012 εγκρίθηκε η πίστωση έπειτα από έντονες συζητήσεις. Στην Ευρώπη οι κυβερνήσεις ερίζουν για το εάν ο δανεισμός είναι αναγκαίος και ποιος θα τον πληρώσει. Στη Γερμανία υπάρχει η άποψη ότι η ίδια Ελλάδα ευθύνεται για τις οικονομικές της δυσκολίες.

Η Ελλάδα λόγω της οικονομικής κρίσης βρέθηκε στο «στόχαστρο της διεθνούς κοινής γνώμης». Ωστόσο οι περισσότερες και πιο έντονες κατηγορίες προέρχονταν από τη Γερμανία.

Είναι όσα είπε ο Πρέσβης της Γερμανίας στην Ελλάδα, Jens Plötner. Και πράγματι οι σχέσεις της Ελλάδας με τη Γερμανία υπήρξαν αρμονικές με μικρές έστω αποκλείσεις. Ωστόσο όμως στα χρόνια της οικονομικής κρίσης οι σχέσεις αυτές εντάθηκαν.

Η εντύπωση των Ελλήνων για τη Γερμανία και τους Γερμανούς άλλαξε θεαματικά προς το χειρότερο σε σχέση με την εικόνα που είχαν κατά τη δεκαετία του 1950.

Η Θεωρία της γερμανικής κυβέρνησης ότι η Καγκελαρία κάνει «χάρη στην Ελλάδα και στους νωθρούς Νοτιοευρωπαίους και συνεχίζει να γεμίζει ένα βαρέλι δίχως πάτο» έχει βρει αντίκτυπο και στα Ελληνικά και τα Γερμανικά.

Από το 2010 πολλά άρθρα και στις ελληνικές εφημερίδες παρουσιάζουν με μελανά χρώματα τη Γερμανία και το ρόλο που έπαιξε στη διαχείριση της κρίσης.

«Εκεί όπου απέτυχε ο Χίτλερ να κατακτήσει την Ευρώπη με στρατιωτικά μέσα, η σύγχρονη Γερμανία θα επιτύχει με μέσο τη δημοσιονομική πειθαρχία. Καλώς ήρθατε στο 4^ο Ράιχ» (ΤΑ ΝΕΑ 3/12/2011).

Η παρουσίαση της Γερμανίας έχει ήδη αλλάξει ριζικά στα ελληνικά ΜΜΕ. Εκεί όπου αντιμετωπιζόταν ως ένα «διεθνές θέμα» τώρα η Γερμανία αντιπροσωπεύει μόνο την οικονομία. Θέματα όπως η κουλτούρα, η επιστήμη, το ποδόσφαιρο στη Γερμανία, απουσιάζουν εντελώς από τον ελληνικό τύπο.

«Η Γερμανία δεν είναι ένα διεθνές θέμα αλλά ένα εσωτερικό θέμα της Ελλάδας που έχει σχέση με το χρέος, το έλλειμμα, τα σκληρά μέτρα λιτότητας. Ο ρόλος αυτός όμως των ΜΜΕ της Ελλάδας ουδόλως βοήθησε στην επίλυση των αρνητικών σχέσεων των δύο χωρών».

Ομοίως και στη Γερμανία αρνητικός υπήρξε ο ρόλος του γερμανικού τύπου διχάζοντας τους δύο λαούς ακόμη περισσότερο επαναφέροντας μνήμες από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Ελλάδα δέχτηκε επιθέσεις από «κίτρινα» ΜΜΕ της Γερμανίας όπως π.χ. η BILD, μια εφημερίδα μαζικής κυκλοφορίας.

«Με τα καταγιστικά εξώφυλλά της και με περισσότερες από δύο εκατομμύρια καθημερινές πωλήσεις η BILD πλασάρεται ως η φωνή των Γερμανών (TVXS 30/3/2015).

Σε άρθρα της εφημερίδας διαβάζουμε:

- «Όχι, όχι στα δισεκατομμύρια για τους άπληστους Έλληνες»
- «Ούτε ένα ευρώ για την Ελλάδα»
- «Πουλήστε τα νησιά σας χρεωκοπημένοι Έλληνες, μαζί με την Ακρόπολη»
- «Λεφτά γερμανών φορολογούμενων για ελληνικά ψυγεία»
- «Ποιος ακόμη μπορεί να πιστέψει στους Έλληνες;»
- «Μη μας περνάτε για ηλίθιους»

Ο κατάλογος είναι μακρύς πηγαίνοντας και στους «συνταξιούχους πολυτελείας» και τους «ουζοπότες».

Αλλά και το επίσημο Γερμανικό κράτος δυναμίτισε τις σχέσεις με την Ελλάδα όπως «οι Έλληνες έζησαν πάνω από τις δυνάμεις τους, τώρα πρέπει να πάρουν τα μαθήματά τους».

Ο Υπουργός Οικονομικών Σόιμπλε, κατηγορούσε τους Έλληνες ότι «ζουν πέρα από τις δυνατότητές τους και αμείβονται πλουσιοπάροχα, κατηγορίες που διχάζουν τους δύο λαούς αλλά και που δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα.

Σύμφωνα με τα επικαιροποιημένα στοιχεία του ΟΟΣΑ οι Έλληνες είναι πρωταθλητές σε ώρες εργασίας στην Ευρώπη. Στον αντίποδα, αμείβονται σχεδόν με τα μισά από όσα αμείβεται ο εργαζόμενος στις χώρες του ΟΟΣΑ.

Σε έρευνα δημοσκοπήσεων της VPRC φαίνεται πως έχουν δημιουργηθεί αρνητικά συναισθήματα και τάσεις φοβίας, καχυποψίας και εχθρότητας απέναντι στους Γερμανούς, ανατρέποντας δυναμικά το θετικό κλίμα που υπήρχε ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Γερμανία. Φαίνεται μάλιστα να αναβιώνει στις μνήμες των Ελλήνων το παρελθόν του Ναζισμού. 8 στους 10 Έλληνες έχουν αρνητικά συναισθήματα για τη Γερμανία.

Η εντύπωση των Ελλήνων για τη Γερμανία άλλαξε προς το χειρότερο εξανεμίζοντας τα όσα θετικά βήματα έγιναν στα προηγούμενα χρόνια.

Η στάση αυτή των Ελλήνων είναι εν μέρει δικαιολογημένη αν αναλογιστεί κανείς την αδιάλλακτη και αλαζονική συμπεριφορά των Γερμανών αξιωματούχων. Από την Άλλη πλευρά είναι άδικο για τον Γερμανικό λαό να επωμίζεται και τις κατηγορίες των Ελλήνων αλλά και να επωμίζεται βαρείς φόρους για να εξασφαλίσουν δάνεια προς την Ελλάδα. Συχνά ως λαός το ίδιο και τώρα έχουμε μια τάση θυματοποίησης με αποτέλεσμα να περάσουμε στον αντιγερμανισμό πολύ γρήγορα. Κανένας Σόιμπλε δεν μπορεί να μας χρεοκοπήσει. Μόνοι μας δημιουργούμε τις προϋποθέσεις. Απαιτείται και σε εμάς τους Έλληνες μεγαλύτερη αυτοκριτική ώστε να εντοπίζουμε και τα δικά μας λάθη.

9.2. Οι Γερμανοί πρόεδροι και η «εξομάλυνση» του παρελθόντος

Ως κίνηση καλής θέλησης για καλύτερες σχέσεις των δύο χωρών με στόχο την διόρθωση «λαθών» κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, κάποιοι πρόεδροι της Γερμανίας προέβησαν στις παρακάτω πράξεις.

Αξίζει να αναφέρουμε και τι έχουν δηλώσει οι πρόεδροι αυτοί της ΟΔΓ για την Ελλάδα σχετικά με τα εγκλήματα των NAZI

2000, 18 Απριλίου. Σε επίσκεψή του στα Καλάβρυτα ο Γιοχάνες Ράου εξέφρασε την «αισχύνη» και την «οδύνη» του για την εκτέλεση των Ελλήνων από τους Γερμανούς το 1943

2014, 7 Μαρτίου. Ο Πρόεδρος της Γερμανίας Γιοχάνες Γκάουγκ επισκέφθηκε το χωριό Λιγκιάδες της Ηπείρου όπου είχαν εκτελεστεί 92 Έλληνες. «Ζητώ από τις οικογένειες όλων των νεκρών ένα μεγάλο συγγνώμη. Συγχώρεση για τα κτηνώδη εγκλήματα που έγιναν εδώ».

Τον κύριο Γκάουγκ συνόδευε ο τότε Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας Κάρολος Παπούλιας.

Ωστόσο και ο Πρόεδρος Ράου αλλά και ο Πρόεδρος Γκάουγκ διαχώρισαν το ηθικό χρέος από την πολιτική αρνούμενοι να κάνουν λόγο για αποζημιώσεις. Οι Γερμανοί Πρόεδροι ηθικά προσπάθησαν να τιμήσουν τους εκτελεσθέντες από τη Βέρμαχτ και είναι ένα σημαντικό βήμα, όμως παράλληλα απαιτείται ικανοποίηση και των υποχρεώσεων της χώρας τους σε οικονομικό επίπεδο ώστε ο ελληνικός λαός να πάρει ικανοποίηση αυτών που ζητά ώστε στο μέλλον να υπάρξει καλύτερη προοπτική ανάπτυξης από τη σημερινή.

Επίλογος

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι σχέσεις Γερμανίας – Ελλάδας έτειναν να εξομαλυνθούν. Μόλις το 1950 η δυτικογερμανική κυβέρνηση με διπλωματικές αποστολές στην Ελλάδα, επεδίωξε να καθιερωθεί ως μια φιλειρηνική χώρα που διέφερε από το Γ' Ράιχ, η δε Ελλάδα για λόγους οικονομικής επιβίωσης επεδίωξε να αποκαταστήσει τις εμπορικές της σχέσεις με τη Δυτική Γερμανία.

Καθοριστικό ρόλο σε αυτό έπαιξε και το ψυχροπολεμικό κλίμα που είχε διαμορφωθεί τότε μεταξύ της κομμουνιστικής ανατολικής Ευρώπης και Δύσης. Και οι δύο χώρες ήταν εχθροί του κομμουνισμού. Οι δύο χώρες βρέθηκαν στο ίδιο δυτικό στρατόπεδο στο ΝΑΤΟ.

Ιδιαίτερης σημασίας για την Ελληνογερμανική συνεργασία ήταν οι πολιτικές προσωπικότητες που διαχειρίστηκαν τις διμερείς σχέσεις των δύο χωρών. Τόσο ο Αντενάουερ όσο και ο Καραμανλής είχαν κοινό όραμα με γνώμονα την οικονομική πολιτική και κοινωνική ανάπτυξη των δύο χωρών.

Ωστόσο η αποπληρωμή του κατοχικού δανείου είναι το μεγάλο αγκάθι ανάμεσα στις δύο πλευρές.

Το κατοχικό δάνειο που οδήγησε την Ελλάδα στην οικονομική και κοινωνική αθλιότητα είναι ένα ιδιαίτερα μεγάλο ποσό που ανέρχεται σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Γ' Ράιχ σε 476 εκ. μάρκα, δηλ. 6 δις ευρώ χωρίς τους τόκους (6 δις κατά την Δ. Κωνσταντινάκου).

Η Γερμανία, η κύρια υπεύθυνη για τις καταστροφές των υποδομών της χώρας, τις λεηλασίες και την αποψίλωση του πλούτου και της οικονομίας της χώρας, δυστυχώς ούτε τις ανάλογες αποζημιώσεις / επανορθώσεις απέδωσε στην Ελλάδα.

Ο καθηγητής Φλάισερ και άλλοι εξέχοντες νομικοί της χώρας υποστηρίζουν ότι το ζήτημα των επανορθώσεων μπορεί και σήμερα να διεκδικηθεί από την Ελλάδα, αλλά χρειάζεται η πολιτική βούληση.

Στα χρόνια της Δικτατορίας στην Ελλάδα, η Γερμανία έλαβε σοβαρά υπόψη της την κοινή γνώμη της Ελλάδας και δέχτηκε στο έδαφός της έλληνες αντικαθεστωτικούς, όπως ο Γεώργιος Αλέξανδρος Μαγκάκης. Επίσης οι ραδιοφωνικοί σταθμοί Deutsche Welle στην Κολωνία και ο Σταθμός του Μονάχου μέσα από πρόγραμμά τους ενημέρωναν και εμπύχωναν τους έλληνες τόσο στη Γερμανία όσο και στην Ελλάδα, προκαλώντας την οργή των συνταγματαρχών. Έλληνες πολιτικοί χρησιμοποίησαν το βήμα των δύο σταθμών για να επικοινωνήσουν με τους Έλληνες.

Αλλά και γερμανοί πολίτες έμπρακτα έδειξαν τη βοήθειά τους κατά τη διάρκεια του αντιδικτατορικού αγώνα. Πορείες διαμαρτυρίας έλαβαν χώρα στους δρόμους της Γερμανίας συμβάλλοντας στη διεθνοποίηση του προβλήματος της υπό στρατιωτικό καθεστώς Ελλάδας.

Σημαντικότερη ήταν επίσης και η συμβολή της Γερμανίας στην γρήγορη ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Ιδιαίτερη υπήρξε η στάση του Χέλμουτ Σμιτ στο θέμα αυτό.

Όραμα του Κων/νου Καραμανλή ήταν η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ευρωπαϊκή ενοποίηση δεν ήταν μια αναγκαστική επιλογή αλλά μια «ιστορική αναγκαιότητα» και παρόλο που η ελληνική οικονομία δεν εθεωρείτο ακόμη έτοιμη για ένταξη, αυτή έγινε με τη βοήθεια της Βόννης. Η συμβολή της ΟΔΓ υπήρξε καθοριστική για την ένταξη στην ΕΟΚ.

Αλλά και πέραν από το κυβερνητικό επίπεδο υπάρχει πληθώρα επαφών μεταξύ των δύο χωρών μέσα από πολιτιστικές και εκπαιδευτικές ανταλλαγές μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας.

Όσον αφορά τα εκπαιδευτικά προγράμματα, σημαντικές είναι και οι ανταλλαγές ανάμεσα σε Πανεπιστημιακά Ιδρύματα των δύο χωρών. Πολύ νωρίς ξεκίνησαν οι εκπαιδευτικές ανταλλαγές και συνεχίζουν με αυξημένους ρυθμούς έως και σήμερα.

Στην Ελλάδα σημαντική υπήρξε η ίδρυση του Ινστιτούτου Γκαίτε όσον αφορά τις πολιτιστικές ανταλλαγές και την προβολή προσωπικοτήτων.

Αλλά και με υποτροφίες από το γερμανικό κράτος δόθηκε η ευκαιρία σε έλληνες καλλιτέχνες να σπουδάσουν στη Γερμανία και να επιδείξουν το σημαντικό τους έργο όπως π.χ. ο Κώστας Τσόκλης.

Στα χρόνια της μετανάστευσης οι σχέσεις ανάμεσα στους πολίτες των δύο χωρών ήταν σχέσεις που δεν βοήθησαν τους έλληνες στη γρήγορη ενσωμάτωσή τους στο Γερμανικό κράτος. Όλοι γνωρίζουμε ότι ο όρος «γκασταρμπάιτερ» πήρε τη σημασία της υποτίμησης, ωστόσο σταδιακά οι Έλληνες ενσωματώθηκαν στη νέα τους πατρίδα φέρνοντας μαζί τους και τις δικές τους πολιτιστικές αξίες. Έτσι σήμερα Έλληνες δεύτερης ή τρίτης γενιάς εργάζονται αρμονικά δίπλα-δίπλα σε διάφορες εργασίες.

Οι συνομιλίες μεταξύ των Προέδρων των δύο χωρών και των καγκελαρίων καταδεικνύουν ευρεία σύμπλευση σε πολλούς τομείς και ιδιαίτερα στον τομέα των επενδύσεων και του Τουρισμού.

Στα χρόνια της οικονομικής κρίσης εντάθηκαν και πάλι οι σχέσεις των δύο χωρών και σε αυτό συνέβαλαν σημαντικά τα ΜΜΕ.

Η σκιά του παρελθόντος δεν θα πάψει να πλανάται ανάμεσα στους δύο λαούς. Δεν είναι άλλωστε και εύκολο αφού οι τεράστιες καταστροφές που προκάλεσαν οι Γερμανοί στην Ελλάδα, δημιούργησαν οικονομική ανέχεια και μια στρατιά ανέργων και σκελετωμένων Ελλήνων. Στη Γερμανία επήλθε το «οικονομικό» θαύμα. Στην Ελλάδα όμως, όχι.

Οι Έλληνες πασχίζουν για την οικονομική ανόρθωση της χώρας τους. Κάποτε ως γκασταρμπάιτερ, σήμερα κάτω από δύσκολες συνθήκες, προσπαθώντας να αποτινάξουν τους οξείς χαρακτηρισμούς που τους απευθύνθηκαν είτε από τα ΜΜΕ της Γερμανίας, είτε ακόμα και από Γερμανούς Αξιωματούχους.

«Τεμπέληδες» ήταν ένα από τα «χαρακτηριστικά» με τα οποία μας χαρακτήριζαν την περίοδο της κρίσης. Σε μια ενωμένη Ευρώπη, οι λαοί οφείλουν να συνεργάζονται ως ισότιμοι χωρίς χαρακτηρισμούς, χωρίς διακρίσεις.

Το παρελθόν είναι δύσκολο να πάψει να επισκιάζει τους δύο λαούς. Απαιτείται όμως να σταματήσει η αναμέτρηση με τα όσα έγιναν. Η αναγνώριση των λαθών ας οδηγήσει όλους στην αυτοκριτική.

Όσο για το κατοχικό δάνειο οφείλει η Γερμανία να προβεί στην επιστροφή του. Είναι εφικτό και θα αποτελέσει ένα σημαντικό βήμα συνεργασίας των δύο λαών, ή όπως ο Δορδανάς επισημαίνει «αφού κατατέθηκαν οι συγγνώμες θα πρέπει να υπάρξει και απόδειξη αυτών στην πράξη»

A. Πηγές

1. Εφημερίδες

Ζουμπουλάκης Στ. (7/2/2016). *Οι δίκες για την εξόντωση των Ελλήνων-Εβραίων*. Η Καθημερινή <https://www.kathimerini.gr>

Στεργίου Ανδ. (30/9/2019). *Η ανατολική Γερμανία και η Χούντα*. Η Καθημερινή <https://www.kathimerini.gr>

Αποστολόπουλος Δ. (1/3/2014). *Η επίσκεψη Τέοντορ Χόους στην Ελλάδα*. Η Καθημερινή <https://www.kathimerini.gr>

Αποστολόπουλος Δ. (30/3/2019). *Η επίσκεψη Αντενάουερ στην Ελλάδα*. Η Καθημερινή <https://www.kathimerini.gr>

Αποστολόπουλος Δ. (15/2/2015 και 14/9/2020). *Η επίσκεψη Καραμανλή στη Βόννη*. Η Καθημερινή <https://www.kathimerini.gr>

Παπαναστασίου Ν. (4/6/2019). *Η Δυτική Γερμανία και η Χούντα*. Η Καθημερινή <https://www.kathimerini.gr>

Κωνσταντινάκου Δ. (9/8/2015). *Οι Γερμανικές αποζημιώσεις*. Η Καθημερινή <https://www.kathimerini.gr>

Παπαδόπουλος Π. (28/2/2022). *Υπόθεση Μαξ Μέρτεν*. Η Καθημερινή <https://www.kathimerini.gr>

Τρούσας Φ. (15/5/2020). *Ο Γκίντερ Βάρλαφ αλυσοδέθηκε στο Σύνταγμα*. Lifo <https://www.lifo.gr>

Ρωμαίος Γ. (25/11/2008). *Η Ζήμενς, ο Μαρκεζίνης και τα λαδώματα*. Το Βήμα. <https://www.tovima.gr>

Μπακογιάννης Π. (4/4/2014). *Ο μαχητικός λόγος των γκασταρμπάιτερ που ενόχλησε τη Χούντα*. Τα Νέα. <https://www.tanea.gr>

Βαχτσεβάνου Χρ. (21/4/2020) *Η DW θυμάται τη δράση των Ελλήνων μεταναστών στα χρόνια της Χούντας*. Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ. <https://www.naftemporiki.gr>

ΑΠΕ-ΜΠΕ. (16/9/2018). *Η Γερμανία τίμησε στην Αθήνα τον καθηγητή Χ. Φλάισερ*. <https://www.capital.gr>

Κωνσταντινάκου Δέσποινα (14/9/2020). *Η επίσκεψη Καραμανλή στη Βόννη*. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ <https://Kathimerini.gr>

Αφιέρωμα: Χ. Φλάισερ. Ο Αθηναίος της εβδομάδας. 14/12/12.

<https://www.lifo.gr>

D.W. (19/12/2016). *Στη Γερμανία μαθαίνουν αρχαία ελληνικά γιατί είναι ... cool.*
<https://www.newsit.gr/ellada>

Δομνάκη Ν. (18/4/2018). *Η Γερμανική αλληλεγγύη στον αντιδικτατορικό αγώνα.*
Αλφαβήτα. <https://alfavita.gr>

(2/1/1982) *Ο Μ. Θεοδωράκης στην Ανατολική Γερμανία.* <https://mikisguide.gr>

Χαρβαλιάς Γ. (3/11/2009). *Ο Μέρτεν, το Σπίγκελ, η συκοφάντηση Καραμανλή.*
<https://hellasjournal.com>

Κουζέλη Α. (29/1/2016). *Τσίρκας και Μυριβήλης μιλούν Γερμανικά.*
<https://www.tovima.gr>

Χαλός Γ. (18/1/2016). *Ντισελντορφ: LMG. Το Γερμανικό σχολείο που διδάσκει ελληνικά.* <https://oichalialive.gr>

ΑΠΕ-ΜΠΕ (7/3/2014). *Γκαουκ στους Λιγκιάδες. Ζητώ συγγνώμη από τις οικογένειες των νεκρών.* <https://www.tovima.gr>

Γλύκατση-Αρβελερ. (5/10/2015). *Κ. Καραμανλής: Εσείς που έχετε αιματοκυλήσει την Ευρώπη δύο φορές... από εμάς.* <https://www.lifo.gr>

D.W. (26/3/2021). *Η Γερμανική Βουλή απέρριψε ψήφισμα για την επιστροφή του κατοχικού δανείου στην Ελλάδα.* <https://www.lifo.gr>

Νικολακόπουλος Κ. *Αφιέρωμα: Ελληνικά μουσικά σχήματα και μουσικοί στο Μόναχο και τα περίχωρα.* <https://www.doryforos.org>

Σκουρής Β. (26/3/21). *Η Γερμανία συζητάει και απορρίπτει την επιστροφή του Κατοχικού Δανείου – Η Ελλάδα ούτε καν το θέτει πλέον.* <https://www.eidiseis.gr>

Ρηγούτσου Μ. 19/12/16 *Γερμανοί μαθητές: κουλ τα Αρχαία Ελληνικά.*
<https://dw.com/el>

Ινστιτούτο Γκαίτε. <https://goethe.de/ins/gr/el>

Φιλήρης Γ. «*Μ. Μέρτεν, ο χασάπης που δεν τιμωρήθηκε ποτέ*»
<https://www.news247.gr>

21/5/2013: *Μετάλλιο Γκαίτε στον συγγραφέα Π. Μάρκαρη και 15/7/2013: 100 χρόνια ανασκαφές στον Κεραμεικό από το Γ.Α.Ι.Α. Η Καθημερινή.*
<https://www.kathimerini.gr>

Λυκουρέντζος Γ. (2/9/2012) *Siemens: Οι αμαρτίες στην Ελλάδα από την εποχή του Παπάγου.* <https://www.dimokratia.gr>

2/5/2012. *Σκάνδαλο Ζήμενς στην εποχή του Μαρκεζίνη.*

<https://pluton22.blogspot.com>

8/1/20. 1960-2010: *Ελληνική εργατική μετανάστευση στη Γερμανία.*
<https://www.doryphoros.org>

Κουπαράνης Π. (29/11/2017). *Ο αντιδικτατορικός αγώνας των Ελλήνων στη Γερμανία.* <https://www.d.w.com/el>

Χαρβαλιάς Γ. (14/4/2013) και 1/11/2019 και 27/10/2019. *Οι ναζί επιστρέφουν στον τόπο του εγκλήματος.* <https://www.newsbreak.gr>

Ηλιαδάκης Τάσος (14/4/2013). *Τι είναι το κατοχικό δάνειο που δώσαμε στους Γερμανούς, γιατί και τότε.* <https://iefimerida.gr>

D.w. (19/12/2016) *Σε 200 σχολεία στη Γερμανία διδάσκονται τα αρχαία Ελληνικά.* <https://www.enikos.gr>

25/10/2011. *Ενίσχυση της Ελληνο-γερμανικής Λογοτεχνικής Ανταλλαγής – Ιδρυμα Σταύρος Νιάρχος.* <https://www.smf.org>

Στούκας Μ. (5/12/2020). *Οι δίκες των εγκληματιών Γερμανών Ναζί στην Ελλάδα και η υπόθεση Μαξ Μέρτεν.* <https://www.protothema.gr>

Καραμανωλάκης Β. (25/4/2016). *Γκούναρ Χέρινγκ, ιστορικός και πολιτικός. Η Αυγή.* <https://www.avgi.gr>

Κουλούρη Χρ. *Γερμανοί τουρίστες στην Ελλάδα.* <https://forgetten-decades.eu>

Δεδούση Μ. (28/9/2022). *Μαξ Μέρτεν: Γιατί ελευθέρωσε ο Καραμανλής τον «χασάπη της Θεσσαλονίκης».* <https://cnn.gr>

Ηλιαδάκης Τ. (14/4/2013) *Τι είναι το κατοχικό δάνειο που δώσαμε στους Γερμανούς, γιατί και τότε.* <https://www.iefimerida.gr/>

Σμιτ Χ. (6/10/2011) *Να τους πάρει ο διάολος αν δε σώσουν την Ελλάδα*
<https://www.news247.gr/>

Χαρβαλιάς Γ.(3/11/2009) *Ο Μέρτεν, το Σπίγκελ και η συκοφάντηση Καραμανλή.*
<https://hellasjournal.com/>

Die Welt: *Δεν υπήρξε ποτέ κατοχικό δάνειο.* <https://thepressproject.gr/>

Παπαδημούλης Δ. (25/4/2021) *Κατοχικό δάνειο και γερμανικές επανορθώσεις στην Ελλάδα.* <https://left.gr/>

25/5/2010. *Η Ελλάδα παράγει πέτρες και γκασταρμπάιτερ.* <https://www.flash.gr>

Τζιανίδης Ν. 20/4/2022. *Εγκλήματα πολέμου*. ΕΘΝΟΣ. <https://www.ethnos.gr>

18/2/1998. «Αφιέρωμα στον Μπρεχτ στο Γκαίτε» <https://www.rizospastis.gr>

Πολυχρονάκης Αντ. 18/3/15. Welt: «Δεν υπήρξε ποτέ κατοχικό δάνειο» <https://thepressproject.gr>

11/12/2022. Χανς Αντενάιερ: Ο 85χρονος Ελληνοιστής ιδρυτής του εκδοτικού οίκου «Romiosini» στη Γερμανία. <https://www.iefimerida.gr>

Καπράνου Γ. (24/3/2015). *Γερμανοί ποιητές που ύμνησαν την Ελλάδα*. <https://www.arcadiaportal.gr/news>

Αγγελίδης Δ. *Τα Γερμανικά χρέη – Hagen Fleischer*. <https://solnth.gr>

Ηλιαδάκης Τ. (23/4/2015). *Το αναγκαστικό κατοχικό δάνειο στους Γερμανούς και το ιστορικό της διεκδίκησης του*. <https://www.rethemnosnews.gr>

Δημάδης Κ. (30/2/2012) και 11/11/2018). Κοanstantinos A. Dimadis: *Οι Νεοελληνικές Σπουδές στη Γερμανία και Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών 1990-1999*. <https://www.eens.org>

Παπαναστασίου Ν. (13/12/1998) *Deutsche Welle – Σταθμός Μονάχου*. Η Καθημερινή. <https://www.kathimerini.gr>

Παπαναστασίου Ν. (12/9/2019). *Focus: Οι Ναζί κατέστρεψαν εντελώς την οικονομία της Ελλάδας* <https://www.ethnos.gr/>

Βαχτσεβάνου Χ. (24/11/2021). 70 χρόνια ινστιτούτο Γκαίτε. <https://www.d.w.com/el/70>

2. Εγκυκλοπαίδειες - Λεξικά

Από την Wikipedia *Συνθήκη για την τελική ρύθμιση όσον αφορά τη Γερμανία* (2+4)

Συμφωνία σύνδεσης με την ΕΟΚ

Ινστιτούτο Γκαίτε

Deutsche Welle

<https://en.m.wikipedia.org>

3. Οπτικοακουστικά μέσα – Ντοκιμαντέρ

DiavlosPaedia: *Το κουτί της Πανδώρας. Υπόθεση Μέρτεν* (17/2/2011) – Έρευνα – Ντοκιμαντέρ

4. Διαδικτυακές πηγές

Αποστολόπουλος Δ. (11/1/2015). *Εξομάλυνση πολεμικού παρελθόντος και συμπόρευση με την Ενωμένη Ευρώπη.*

(online - compendium) https://comdeg_eu/el/master-essay

Αποστολόπουλος Δημήτριος *Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξη στη σχέση Ελλήνων - Γερμανών. Από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την κατοχή, στον Ψυχρό Πόλεμο και την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση.* Apostolopoulos_dimitris.pdf

Αποστολόπουλος Δ. *Μεταδιδακτορική έρευνα.*

Η ΟΔΓ και Η Δικτατορία των συνταγματαρχών (1967-1974). Διμερείς σχέσεις και ζητήματα δημοκρατικής νομιμότητας. (matedidaktoriko_apostolopoulos.pdf)

ΑΡΧΕΙΟ Κωνσταντίνος Καραμανλής – Volume_10_OCR_low_IKK.pdf

Διαπολιτισμός Ελλάδας – Γερμανίας V_diapolitismos.pdf

Δημητρούκα Ν. (21/4/2006). *Οι ελληνογερμανικές πολιτιστικές σχέσεις κατά τη διάρκεια της δικτατορίας των συνταγματαρχών. (1967-1974).* (online – compendium) https://comdeg_eu/el/master-essa

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Φιλοσοφική Σχολή - Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας. Κωνσταντινάκου Δ. (2012). Διδακτορική Διατριβή. *Η κληρονομιά του πολέμου: Η ποινική δίωξη των εγκληματιών πολέμου και οι αποζημιώσεις στην μεταπολεμική Ελλάδα.*

<https://thesis.ekt.gr/thesisbookreader/id/33303?lang=el#page/2/mode/2up>

Κ.Ε.Μπότσιου - Γ.Σακκάς *Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-1962. Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις.* Επιμέλεια: Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Κεφ.6 Καλογρηάς Β. *Η αποκατάσταση των ελληνο-δυτικο-γερμανικών σχέσεων κατά τη διακυβέρνηση Παπάγου, 1952-1955* (σελ.95). (49285129(2).pdf)

Ματζουράνης Γ. – Καραμανωλάκης Β., *Αρχαία Σύγχρονης Ιστορίας (2021) Έλληνες Μετανάστες στη Γερμανία Παρελθόν, μνήμη, ιστορία.*

4MetanastesSmall.pdf

Μετανάστευση (i_metanasteysh.pdf)

Μορφές αυτοοργάνωσης και δραστηριότητες

Ii_aytoorganosh-drastiriothtes.pdf

Μπότσιου Κ. (7/2/2022). *Ο ρόλος της ΟΔΓ στις σχέσεις με το ΝΑΤΟ και τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες κατά την περίοδο 1974-1981*. (online - compendium)

<https://comdeg.eu/el/master-essay>

Νικήτας Ζ. (18/1/2023). *Ο Μπρέχτ της αριστεράς και της ποίησης στην Ελλάδα της δεκαετίας του '50*. (online – compendium) <https://comdeg.eu/el/master-essay>

Ροφούζου Αιμ. *Ο Ελληνικός Πολιτισμός στη ΓΛΔ* (pdf). 201403(3).pdf

Ροφούζου Αιμ. *Ελλάδα-Ανατολική Γερμανία. Ανάπτυξη πολιτιστικών, επιστημονικών και εμπορικών σχέσεων*. (1960-1967) Π_02_13.pdf

Στεργίου Ανδρέας. *Το ζήτημα των επανορθώσεων και οι ελληνογερμανικές σχέσεις*

Το zitima ton epanorthoseon kai oi ellinogermanikes scheseis(pdf) Νοέμβριος 2019

Στεργίου Ανδρέας. *Η οικονομική εκμετάλλευση της κατεχόμενης Ελλάδας από τους Ναζί. Νοέμβριος 1919*

Τσότσου Αλ. *Οικονομική κρίση και ελληνογερμανικές σχέσεις. Πως άλλαξε η εικόνα της Γερμανίας στον Ελληνικό τόπο μετά το 2010*.

(online – compendium) <https://comdeg.eu/el/master-essay>

B. Βιβλιογραφία

Αποστολόπουλος Δ., *Η διαμόρφωση μιας νέας δυναμικής: οι ελληνογερμανικές σχέσεις από το 1974 ως σήμερα. Στρατηγικές σχέσεις, πολιτική συνεργασία και πολιτισμικοί δεσμοί*, Αθήνα 2007

Βακαλόπουλος Α., *Νέα Ελληνική Ιστορία από το 1204 έως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2006

Βερέμης Θ., *Ελλάδα - Ευρώπη. Από τον Πρώτο Πόλεμο ως τον Ψυχρό Πόλεμο*, Αθήνα 1992

Γρηγοριάδης Σ. *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας 1941-το τέλος του αιώνα*, τ. 16, Αθήνα 2000

Γρηγοροπούλου Α., *Η σχολική εκπαίδευση των παιδιών των Ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία στο: heimatkunde.boell.de/2012/06/12*

Δορδανάς Σ. and Παπαναστασίου Ν., *Ο μακρύς ελληνογερμανικός εικοστός αιώνας*, Αθήνα 2019

Ήφαιστος Π., *Διπλωματία και Στρατηγική των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων Γαλλίας Γερμανίας Μ. Βρετανίας*, Αθήνα 2004

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 16 (2000)

Κλαμαρής Ν., *Επιστημονικές σχέσεις Ελλάδας – Γερμανίας στο: Ε. Χρυσός και Wolfgang Schultheiss (επιμ.) , Ορόσημα Ελληνογερμανικών σχέσεων*, Αθήνα 2010

Κολιόπουλος Ι., *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789-1945*, Θεσσαλονίκη 2001

Κράλοβα Κ., *Στη Σκιά της Κατοχής. Οι Ελληνογερμανικές σχέσεις την περίοδο 1940-2010*, Αθήνα 2013

Κωνσταντινάκου Δ., *Οι δύσκολες πτυχές των Ελληνογερμανικών σχέσεων: Αναλύοντας τα αίτια των επίμονων Ελληνικών διεκδικήσεων μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Στο: Δορδανάς, Σ. και Παπαναστασίου, Ν. (Επιμ.) Ο μακρύς ελληνογερμανικός εικοστός αιώνας*, Αθήνα 2019

Μπότσιου Ε. Κ., *Η Ελλάδα και η ΟΔ Γερμανίας στο ευρωπαϊκό πλαίσιο στο: Ε. Χρυσός και Wolfgang Schultheiss (επιμ.) Ορόσημα Ελληνογερμανικών σχέσεων*, Αθήνα 2010

Μπρεδήμας Α., *Η επιστροφή του Κατοχικού Δανείου; Ποιος έχει δίκιο σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο*, Αυγή, 07/03/2010

Παπαναστασίου Ν., *Οι Ελληνογερμανικές σχέσεις κατά τη δεκαετία 1930 στο: Ε. Χρυσός Wolfgang Schultheiss (επιμ.) Ορόσημα Ελληνογερμανικών σχέσεων*, Αθήνα 2010

Παπάνης Ε., *Μεθοδολογία Έρευνας και Διαδίκτυο*, Αθήνα 2011

Παρασκευόπουλος Ι., *Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας*, Αθήνα 1993

Στεργίου Α., *Η Γερμανική Εξωτερική Πολιτική 1945-2005. Από την εξάρτηση στην αυτονομία*, Αθήνα 2005

Στεργίου Α., *Η οικονομική Εκμετάλλευση της κατεχόμενης Ελλάδας από τους Ναζί*, Τετράδια Πολιτικού Διαλόγου Έρευνας και Κριτικής

Σκαρπέλη Σπερκ Ζ. Σ., *Ελλάδα και Γερμανία: 40 Χρόνια Προσωπικών και Πολιτικών Εμπειριών* στο: Ε. Χρυσός Wolfgang Schultheiss (επιμ.) *Ορόσημα Ελληνογερμανικών σχέσεων*, Αθήνα 2010

Συλλογικό - Κ. Καραμανλής, *Αρχαία: Γεγονότα και κείμενα: 8. Η δύσκολη μεταπολίτευση*, Αθήνα 2005

Συλλογικό, *Ορόσημα ελληνογερμανικών σχέσεων. Πρακτικά ελληνογερμανικού συνεδρίου*, Αθήνα 16 και 17 Απριλίου 2010

Τζογόπουλος Γ., *Η Ελληνική κρίση στα διεθνή ΜΜΕ*. Ελληνικό ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, κείμενο εργασίας, Αθήνα 2011

Φλάισερ Χ., *Γερμανοελληνικές σχέσεις στη σκιά του Β' Παγκοσμίου Πολέμου* στο: Ε. Χρυσός Wolfgang Schultheiss (επιμ.) *Ορόσημα Ελληνογερμανικών σχέσεων*, Αθήνα 2010

Χαρβαλιά Γ., *ΓΙΑΒΟΛ! ΑΙΜΑ, ΛΗΘΗ ΚΑΙ ΥΠΟΤΕΛΕΙΑ. Η άγνωστη ελληνογερμανική ιστορία*, Αθήνα 2023

Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Αθήνα 2005

Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Τα σύνορα του Ελληνικού Κράτους και οι διεθνείς συνθήκες (1830-1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757- 1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1941)*, Αθήνα 2001

Ρηγοπούλου Π., *Η εικόνα της Ελλάδας στα ΜΜΕ: Πολιτισμική Περηφάνεια και Προκατάληψη*, Αθήνα 2017

Ραφούζου Α., *Η Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας. Οι Έλληνες και το δεύτερο γερμανικό κράτος* στο: Ε. Χρυσός Wolfgang Schultheiss (επιμ.) *Ορόσημα Ελληνογερμανικών σχέσεων*, Αθήνα 2010

Παράρτημα

Κεφάλαιο Δ΄

**ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΩΝ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΚΑΙ Η «ΤΥΧΗ» ΤΟΥΣ ΜΕΤΑ ΤΟ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ**

(<https://www.protothema.gr> οι δίκες των εγκληματιών Γερμανών Ναζί στην Ελλάδα και η υπόθεση Μαξ Μέρτεν

Υποθέσεις εθνικοσοσιαλιστικών εγκλημάτων με φερόμενους ως δράστες
Γερμανούς πολίτες ενώπιον της ελληνικής δικαιοσύνης, 1946-1959⁷⁷

A/A	Κατηγορούμενος	Βασική κατηγορία	Διαδικασία ενώπιον των ελληνικών αρχών	Κατάληξη της υπόθεσης
1.	Bruno Bräuer, Πτέραρχος	Μαζικά εγκλήματα, Διοικητής Φρούριο Κρήτης (Festung Kreta)	1946	Θανατική ποινή (20.5.1947)
2.	Friedrich-Wilhelm Müller, Στρατηγός	Εγκλήματα Πολέμου, Φρούριο Κρήτης	1946	Θανατική ποινή (20.5.1947)
3.	Fritz Schubert, Ανθυπολοχαγός	Κατά συρροή ανθρωποκτονίες, Κρήτη/Μακεδονία	1947	Καταδίκη 27 φορές σε θάνατο (22.10.1947). Θανατική ποινή
4.	Walter Detter, Ταγματάρχης	Επιτελείο Οικονομικής Διοίκησης/ Διαχειριστής δεκαέξι ελληνικών επιχειρήσεων – Εκβιασμός, απάτη, κλοπή σε βάρος της ελληνικής οικονομίας	1947	Φυλάκιση 5 ½ ετών, με «ευχή» απονομής χάριτος για λόγους υγείας. Αποφυλάκιση (1949)
5.	Eugen Fischer	Φυλακίσεις Ελλήνων πολιτών	1947	Αθώωση
6.	Helmut Scheffel, Πρόξενος	Κατασκοπεία	1947	Αθώωση ⁷⁸
7.	Alexander Andrae, Στρατηγός	Μαζικά εγκλήματα, Διοικητής του Φρουρίου Κρήτης (1941-1942)	1947	Ισόβια κάθειρξη και δήμευση περιουσίας. Μετατροπή σε τέσσερα χρόνια φυλάκιση. Απονομή χάριτος και αποφυλάκιση (1951)
8.	Alfred Taubert, Δεκανέας	Ανθρωποκτονία	1947-1948	Αθώωση
9.	Andreas Sprenger	Εγκλήματα Πολέμου	1947	Το εκδοθέν πρόσωπο δεν ήταν ο καταζητούμενος Υπαξιωματικός Hans Sprenger

⁷⁷ Μεταξύ άλλων, βλ. Μαγκριώτης, *ό.π.*, σ. 330 κ.ε. Κράλονά, *ό.π.*, σ. 171 κ.ε. Κωνσταντινάκου, *ό.π.*, σ. 360 κ.ε. Επίσης, „Deutsche Kriegsverbrechen in Griechenland“, στο http://www.gedenkort-europa.eu/de_de/article-deutsche-kriegsverbrechen-in-griechenland.html [ημερομηνία ανάκτησης: 2 Φεβρουαρίου 2017].

⁷⁸ Σχετικά βλ. Κράλονά, *ό.π.*, σ. 192, υποσημ. 44.

10.	Heinrich Kreipe, Υποστράτηγος, Διοικητής 22 ^{ης} Μεραρχίας Πεζικού στην Κρήτη (επί 1 ½ μήνα)	Εγκλήματα Πολέμου	1947	Αθώωση
11.	Josef Soukup, Διοικητής Γερμανικών Φυλακών Καμαρών στην Κρήτη	Εγκλήματα Πολέμου	1947	Μετά από την προανάκριση αφέθηκε ελεύθερος επειδή «επέδειξε ανθρωπιστική συμπεριφοράν έναντι του Ελληνικού στοιχείου»
12.	Alois Kriwan, Στρατιωτικός	Ανθρωποκτονία	1948-1950	Αθώωση
13.	Hans Barge, Στρατιωτικός	Ανθρωποκτονία	1948	Αθώωση
14.	Hans Schulz, Λοχίας	Βασανισμός πολιτών	1948	Φυλάκιση 2 ετών. Άμεση αποφυλάκιση επειδή η ποινή είχε εκτιθεί κατά την προφυλάκιση
15.	Artur Seitz, Γραμματέας του Προξενείου της Γερμανικής Πρεσβείας στην Αθήνα	Κατασκοπεία	1948	Φυλάκιση έντεκα ετών. Απονομή χάριτος (1950). Στη συνέχεια εργάστηκε στο γερμανικό υπουργείο Εξωτερικών ως Ειδικός σε θέματα Ελλάδας
16.	Wilhelm Hartmann	Ανθρωποκτονία	1948-1950	Αναβολή/Αθώωση
17.- 22.	6 υποθέσεις ναζιστικών εγκλημάτων	Εγκλήματα Πολέμου	1948	Τρεις υποθέσεις αναβλήθηκαν για άγνωστη ημερομηνία. Μία ευνοϊκή ποινή με προοπτικές για απονομή χάριτος. Ένας καταδικασθείς αφέθηκε αμέσως ελεύθερος
23.	Heinz Zabel, Υπολοχαγός των Waffen SS ⁷⁹	Εγκλήματα Πολέμου, Δίστομο	Εκδόθηκε το 1949 από τις γαλλικές αρχές. Δεν οδηγήθηκε σε δίκη	Αποφυλακίστηκε στις 26.6.1953 και εκδόθηκε στις γερμανικές αρχές. Το 1958 ανεστάλη η ποινική δίωξη του Zabel και του συγκατηγορούμενου Kurt Rickert λόγω «έλλειψης αποδεικτικών στοιχείων». Αυτή ήταν η μόνη υπόθεση που ενεργοποιήθηκε από όλες τις δικογραφίες που παρέλαβε η Γερμανία από την Ελλάδα έως τη σύλληψη του M. Merten

⁷⁹ Για την Υπόθεση Zabel, βλ. εκτενώς Κράλονά, *ό.π.*, σ. 195 κ.ε.

24.	Maximilian Merten, Έπικεφαλής του Τμήματος της Στρατιωτικής Διαχείρισης Θεσσαλονίκης - Αιγαίου	20 κατηγορίες: 1) Ανθρωποκτονία εκ προθέσεως 680 Ελλήνων πολιτών ως αντίποινα. 2) Εγκαθιέρξεις Ελλήνων πολιτών. 3) Δημεύσεις, καθώς και δόλιες και βίαιες αφαιρέσεις περιουσιών. 4) Εκ προθέσεως ανθρωποκτονία των πολιτών Μπενβένιστε και Καμχή. [...] 7) Ληλασία πληθώρας εβραϊκών καταστημάτων. 8) Ληλασία της οικίας του Στρατηγού ε.α. Αρχ. Αργυρόπουλου. 9-10) Συστηματική τρομοκρατία και βασανισμός περίπου 9.000 Ισραηλιτών την 11.7.1942 στην Πλατεία Ελευθερίας. 11) Εξαναγκασμός πολιτών σε εργασία για στρατιωτικά έργα του εχθρού [...]. 18) Εκτόπιση 46.051 Ισραηλιτών στην Πολωνία [...].	1957-1959	Ένοχος για δεκατρείς από τις είκοσι κατηγορίες. Απαλλάχθηκε από την κατηγορία των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Καταδικάστηκε σε κάθειρξη 25 ετών και δήμευση περιουσίας. Αποφυλάκιση (4.11.1959). Αποζημιώθηκε για τον χρόνο κράτησής του στην Ελλάδα
-----	--	--	-----------	--

Εθνικοσοσιαλιστικά Εγκλήματα σε βάρος Ελλήνων πολιτών
και γερμανική δικαιοσύνη. Ενδεικτικός Πίνακας¹¹⁴

A/A	Κατηγορούμενοι	Υπόθεση	Αρμόδιος Φορέας	Κατάληξη
1.	Richard S., Λοχαγός	Αντίποινα (ανθρωποκτονίες) αμάχων, Χανιά	Δικαστήριο Άουγκσμπουργκ	Αθώωση (1951)
2.	Julius Ringel, Διοικητής, 5 ^η Ορεινή Μεραρχία	Αντίποινα (ανθρωποκτονίες) αμάχων, Κρήτη	Εισαγγελία Μπόχουμ	Παύση ποινικής δίωξης (1964)
3.	Kurt Student, Διοικητής Κρήτης	Αντίποινα (ανθρωποκτονίες) αμάχων, Κρήτη	Εισαγγελία Μπόχουμ	Παύση δίωξης (1964)
4.	Richard Eduard Har.	Εκτοπίσεις Ελλήνων Εβραίων	Περιφερειακό Δικαστήριο, Βερολίνο	Φυλάκιση 6 ετών (1970)
5.	Fritz Gebhardt Ha.	Εκτοπίσεις Ελλήνων Εβραίων	Περιφερειακό Δικαστήριο, Φρανκφούρτη	Φυλάκιση 8 ετών (1971)
6.	Ταγματάρχης Klebe κ.ά.	Αντίποινα, Κομμένο	Εισαγγελία Μονάχου	Παύση δίωξης λόγω έλλειψης αποδεικτικών στοιχείων (1968)
7.	Walter Blume	Εκτόπιση Ελλήνων Εβραίων	Εισαγγελία Βρέμης	Παύση δίωξης (1971)
8.	17 στρατιώτες της Wehrmacht	Κατά συρροή εγκλήματα, Καλάβρυτα	Εισαγγελία Μονάχου	Παύση Δίωξης (Παραγραφή/ Θάνατος κατηγορούμενου/ Αδυναμία ταυτοποίησης/ Άγνωστη κατοικία, 1972)
9.	Φάκελος του Διστόμου	Αντίποινα, Δίστομο	Εισαγγελία Μονάχου	Παύση Δίωξης (Επικύρωση της προανάκρισης του 1944 περί νομιμότητας των αντιποίνων κατά το ναζιστικό δίκαιο, 1972)
10.	Franz Juppe	Κατά συρροή εγκλήματα, Καλάβρυτα	Εισαγγελία Μπόχουμ	Παύση δίωξης λόγω έλλειψης αποδεικτικών στοιχείων (1974)
11.	Oskar Foerster	Κατά συρροή εγκλήματα, Καλάβρυτα	Εισαγγελία Μπόχουμ	Παύση δίωξης λόγω απαλλαγής (1974)
12.	Werner Schlätel	Κατά συρροή εγκλήματα, Κλεισούρα	Εισαγγελία Αμβούργου	Παύση δίωξης (Έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων, 1974)
13.	-	Αντίποινα σε βάρος αμάχων	Εισαγγελία Μονάχου	Παύση δίωξης (Αδυναμία εντοπισμού κατηγορουμένων, 1991)

¹¹⁴ Μεταξύ άλλων, βλ. Κράλονά, *ό.π.*, σ. 259 κ.ε. „Deutsche Kriegsverbrechen in Griechenland“, http://www.gedenkort-europa.eu/de_de/article-deutsche-kriegsverbrechen-in-griechenland.html [ημερομηνία ανάκτησης: 2 Φεβρουαρίου 2017].

Κεφάλαιο Δ'

2. Το Κατοχικό Δάνειο

(https://dhalaris.wordpress.com Το Κατοχικό Δάνειο και οι απαιτήσεις της Ελλάδας)

Συμφωνία ^{14/}Μαρτίου 1942

Ο ΠΑΡΕΞΟΥΣΙΟΣ ΤΟΥ ΡΑΪΧ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἀθήναι 23 Μαρτίου 1942

Ἄριθ 160

Κύριε Πρωθυπουργέ,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ φέρω κατωτέρω εἰς γνῶσιν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος διαφόρους συμφωνίας, αἱ ὁποῖαι συνήφθησαν ἐν Ρώμῃ τῇ 14-3 ἐξ ἑξῆς μετὰ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ραΐχ καὶ τῆς Βασιλικῆς Ἱταλικῆς Κυβερνήσεως. Αἱ συμφωνίαι ἀποσκοποῦσιν εἰς τὴν ἀνακούρῃσιν τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας. Ὁμοίως κἄν ρυθμίσις τῶν θεμάτων κατοχῆς θὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν εἰς τὰς προσπάθειάς αὐτῆς ν' ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὰς οἰκονομικὰς τῆς ὑποχρεώσεις.

I. Οἰκονομικὸ μέτρο

1) Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ραΐχ καὶ ἡ Βασ. Ἱταλικὴ Κυβέρνησις εἶναι σύμφωνα, ὅτι ἐν τῷ συμφέροντι τῆς διατηρήσεως τῆς δυναμικότητος τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἐπιβάλλεται ὅπως περιορισθῶσιν τὰ θεοδία κατοχῆς ἐντὸς ὧσιν τὸ δυνατόν στενωτέρων ὁρίων.

2) Ταῦτα ἐνέκειν αἱ δύο Κυβερνήσεις ἀπεφασίσαν, ὅπως περιορισθῶσιν τὰ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καταβλητέα θεοδία κατοχῆς εἰς μηνιαίας, κατὰ δόσεις, πληρωμὰς ἐξ 1.500 ἑκατομ. δραχμῶν. Τὸ ποσὸν ταῦτο δεῖν νὰ καταβάλληται ἐξ ἡμισείας εἰς τὰ γερμανικὰ καὶ τὰ Ἱταλικὰ στρατιωτικὰ κατοχῆς.

3) Πρὸς ἐπινομοθέτησιν τῶν ἀνασφραγίστων ἀμαρτησίων τῶν στρατευμάτων κατοχῆς, πέραν τῶν ὡς ἄνω ἀναφερθέντων κατὰ δόσεις πληρωμῶν, δεῖν νὰ διατεθῶσιν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, κατόπιν εἰδοποιήσεως ὑπὸ τῶν Πληρεξουσίων τοῦ Γερμανικοῦ Ραΐχ καὶ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἱταλίας ἐν Ἀθήναις, τὰ ἐκάστοτε ἀνεγκαθοῦντι ποσὰ εἰς δραχμὰς. Διὰ τῶν ποσῶν τούτων θὰ χρεώνωνται ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς νέους ἀνοιχθησομένους ἀτόκους λογαριασμούς, ἡ Γερμανικὴ καὶ Ἱταλικὴ Κυβερνήσις εἰς δραχμὰς ἀναλόγως τῶν ὑφ' ἑκατέρων τῶν δύο στρατευμάτων κατοχῆς ἀναλαμβάνομένων ποσῶν. Ἡ βεβαίωσις τῶν ἀναλήψεων τούτων διὰ τὴν προσωρινὴν ἀνάγκην τῶν χρεώσεων θὰ λαμβάνη χώραν μηνιαίως ὑπὸ τῶν Πληρεξουσίων ἀμφοτέρων πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Ἄντ' ἐξ ἑκαστοῦ θὰ κοινοποιηταὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν διὰ ποσῶν ποσοστίων τοῦ συνολικοῦ ποσοῦ τοῦ ὑπερβαίνοντος τὰς κατ' ἐξέλιξις πληρωμὰς δεῖν νὰ χρεωθῇ ἑκάτερα τῶν δύο Κυβερνήσεων. Πίσσει τῶν κοινοποιήσεων τούτων δεῖν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ προβαίη εἰς τὰς ἀντιστοιχῶν ὀριστικὰς χρεώσεις ἀντὶ τῶν προσωρινῶν τοιούτων.

4) Ἡ ὀριστική δύθμις τῶν καταβολῶν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἔξαιρουμένων τῶν ἐν τῇ περιγραφῇ 2 προβλεπομένων θὰ λάβῃ χώραν ἀργότερον.

5) Ἡ ρύθμις αὕτη θὰ ἰσχύσῃ ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1942.

II. Ἐπισιτιστικὰ μέτρα

1) Ὅμοιος διὰ τὸν ἀνεφοδορσιὸν διὰ τροφίμων — πρὸ παντὸς σιτηρῶν — συνήφθησαν συμφωνίαι, αἱ ὁποῖαι θὰ διευκολύνουν οὐσιαστικῶς τὴν ἐπισιτιστικὴν κατάστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Μετ' ἐξὸς τῆς Γερμανικῆς καὶ Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως διελευκύνθησαν καὶ τὰ ζητήματα τῶν μεταφορῶν, εἰς τρόπον ὥστε αἱ ὑπὸ τῆς Γερμανίας καὶ Ἰταλίας διατεθεισάι ποσότητες, θὰ καταφιάνωσιν εἴτε σιδηροδρομικῶς εἴτε διὰ θαλάσσης ἑγκαθ' ὅσον πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν τῆς κατανάλωσως.

Ἐπίσης συμφωνήθη, ὅπως ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία διαθέσωσιν εἰς ἑσθρὰς ποσότητας χρησίμους πρώτους ἕλας ὡς π.χ. ἀνθρακας. Ἐλήφθησαν ἄλλα τὰ μέτρα πρὸς βελτιώσιν τῆς μεταφορῆς τῶν ἀνθρώκων τούτων.

2) Λημβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς κρατοῦσης δυσκόλου ἐπισιτιστικῆς καταστάσεως ἐν Ἑλλάδι, θὰ ποιήσῃ, μέχρι νοεμβρίου ἀποφάσεως, ἡ ἐξαγωγή εἰς Γερμανίαν καὶ Ἰταλίαν τῶν κάτωθι προϊόντων ἐκ τῆς νῆας καὶ τῆς παλαιᾶς ἑσθρᾶς, Σιαιφῆδος, Σοκολιανίνης, ξηρῶν σῆκων, ἑσπεριδοειδῶν, ἀμυγδαλῶν, ἐλαιῶν, χερουσιῶν.

Ἡ δύθμις αὕτη δὲν θὰ ἰσχύῃ ὅμως δι' ἐκείνας τὰς ποσότητας ἐκ τῆς παλαιᾶς ἑσθρᾶς διὰ τὰς ὁποίας ἐκλήθησαν ἤδη πρῶτες ἀγορῶν. Ἡ ἐξαγωγή ὁμως τούτων θὰ λάβῃ χώραν μόνον ἀναλόγως τῆς ἀφίξεως τῶν συμφωνηθεισῶν ἀποστολῶν σιτηρῶν εἰς Ἑλλάδα.

4) Ὅμοιος καὶ διὰ τὴν ἐξαγωγὴν ἐλαιολαίδου ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία θὰ προμηθεύονται ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς παραγωγῆς ποσότητας ἀναλόγους πρὸς τὰς προπολεμικῶς ἐξαγομένης ἐξ Ἑλλάδος. Ὅτις ἐξασφαλίζονται ὅτι, διὰ τὴν διατροφήν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, διατίθενται αἱ ποσότητες τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς, ἤτοι πρὸ 60.000 τόννων ἐλαιολαίδου.

Ἐξέλω νὰ τονίσω κ. Πρωθυπουργέ, ὅτι εἰς τὰς ἰσοτίας αὐτάς ὑποβιβάζονται ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ οἰκονομικαὶ δυνάμεις αὐτῶν εὐρίσκονται λόγῳ τοῦ πολέμου εἰς ἐπικερὸν ἐντεταμέναι μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ καταρτίωσῃ νῦν νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ὑπὸ τῶν πολεμικῶν συνθηκῶν προκληθείσας οἰκονομικὰν δυσχερείαν.

Δεχθῆτε κ. Πρωθυπουργέ, τὴν βεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου ἐκτιμῆσεώς μου.

Ἐπιγραφή

ΑΛΤΕΜΠΟΥΡΓΚ

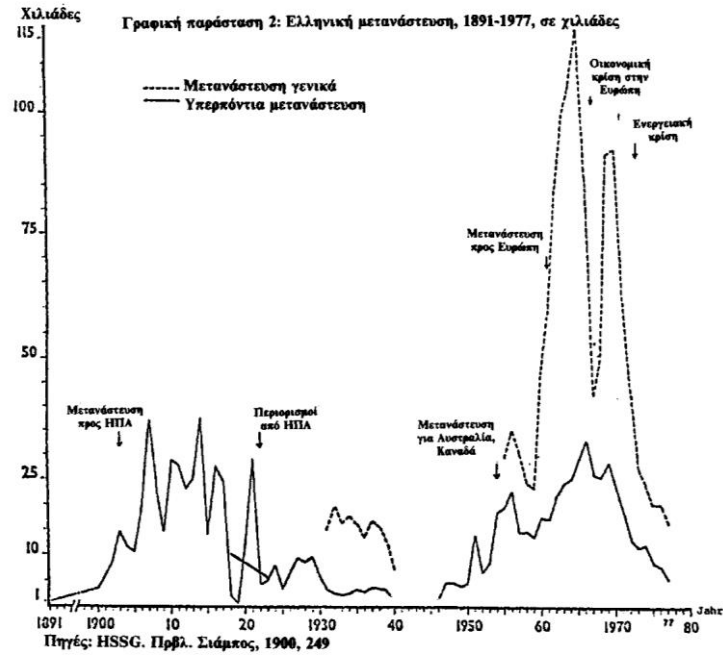
Κεφάλαιο Ε΄

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

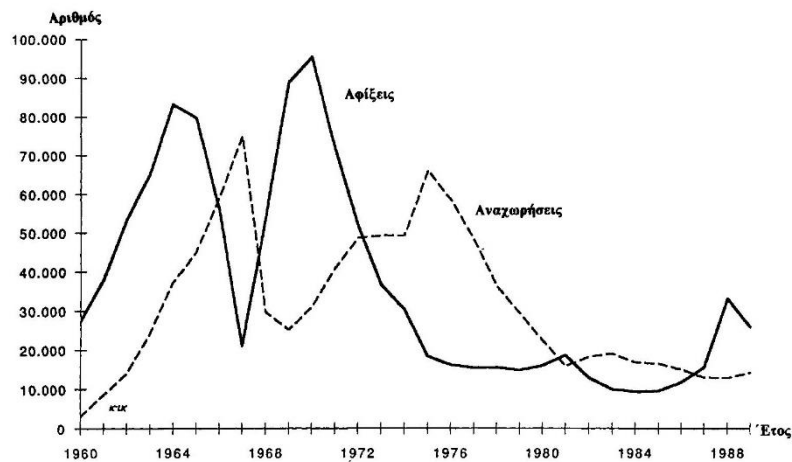
(Universitat Potsdam – Τριάντα χρόνια Ελληνογερμανικής μετανάστευσης και παλιννόστησης

Έκδοση Γερμανικού Ινστιτούτου Γκαίτε – Θεσσαλονίκη 1991)

(Hopf_Migration_Remigration (1).pdf)

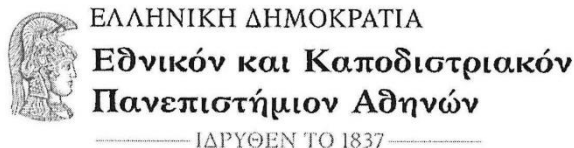

Γραφική παράσταση 3:
Αφίξεις και αναχωρήσεις Ελλήνων στα γερμανικά σύνορα από το 1960 μέχρι το 1989

Κεφάλαιο Θ'

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ ΣΕ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ
 Προκήρυξη-αίτηση υποψηφιότητας για το Πανεπιστήμιο Humboldt του Βερολίνου
 (<https://www.law.uoa.gr>)

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΥΠΟΒΟΛΗΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

(για τη συμμετοχή των φοιτητών της Νομικής Σχολής Αθηνών στο Π.Μ.Σ. **Europäisches Recht und Rechtsvergleich** της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Humboldt του Βερολίνου για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023)

Η Νομική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών στο πλαίσιο συνεργασίας με το Πανεπιστήμιο Humboldt του Βερολίνου προσκαλεί τους ενδιαφερόμενους, πτυχιούχους, επί πτυχίω φοιτητές, προπτυχιακούς φοιτητές του Η' εξαμήνου σπουδών και μεταπτυχιακούς φοιτητές της Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α., να υποβάλουν αίτηση υποψηφιότητας για τη συμμετοχή τους στο Π.Μ.Σ. **Europäisches Recht und Rechtsvergleich** της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Humboldt του Βερολίνου για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ - ΣΚΟΠΟΣ – ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023 προβλέπεται η δυνατότητα επιλογής έως **έξι** φοιτητών για τη συμμετοχή τους στο ανωτέρω Π.Μ.Σ. του Πανεπιστημίου Humboldt του Βερολίνου με τις ακόλουθες προϋποθέσεις: Οι θέσεις αυτές απευθύνονται μεν πρωτίστως και **κατά προτεραιότητα σε φοιτητές που θα υποβάλουν αίτηση προς συμμετοχή στο διετές πρόγραμμα του Δικτύου Ευρωπαϊκών Νομικών Σχολών** (European Law School Network), για το οποίο έχει ήδη δημοσιευθεί άλλη πρόσκληση προς εκδήλωση ενδιαφέροντος. Εάν όμως οι ανωτέρω θέσεις δεν καλυφθούν από υποψήφιους που επιθυμούν να συμμετάσχουν στο διετές πρόγραμμα του Δικτύου Ευρωπαϊκών Νομικών Σχολών (European Law School Network), τότε **επικουρικός** οι συγκεκριμένες θέσεις θα καλυφθούν από φοιτητές που θα αιτηθούν αποκλειστικά τη συμμετοχή τους στο Π.Μ.Σ. **Europäisches Recht und Rechtsvergleich** της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Humboldt του Βερολίνου για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023 και μόνο, χωρίς δεύτερο έτος φοίτησης.

Οι φοιτητές που θα επιλεγούν στο ανωτέρω Π.Μ.Σ. για ένα έτος μόνο θα λάβουν μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους στο Βερολίνο τον αντίστοιχο μεταπτυχιακό τίτλο. Δεν θα χορηγηθεί ωστόσο σε αυτούς το επιπλέον Πιστοποιητικό του «Ευρωπαϊκού Νομικού» που προϋποθέτει συμμετοχή στο διετές πρόγραμμα του Δικτύου Ευρωπαϊκών Νομικών Σχολών (European Law School Network).

Περίληψη

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η ανάλυση των σχέσεων Ελλάδας-Γερμανίας από το 1950 έως το τέλος του ψυχρού πολέμου. Οι χρονικές περίοδοι της έρευνας καλύπτουν την εποχή Παπάγου-Καραμανλή, την περίοδο της δικτατορίας και την μεταπολίτευση με κορυφαία στιγμή την ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ε. Επίσης γίνεται αναφορά στην προσπάθεια εξομάλυνσης του πολεμικού παρελθόντος καθώς και τη μετανάστευση των Ελλήνων στη Γερμανία. Ακολουθεί η παρουσίαση της συνεργασίας των δύο χωρών σε εκπαιδευτικά και πολιτισμικά προγράμματα. Επίσης ερευνώνται οι σχέσεις των δύο χωρών στα χρόνια της οικονομικής κρίσης και οι προοπτικές ανάπτυξης στο μέλλον.